Uchwała Nr XLVII/262/14
Rady Miasta Dynów
z dnia 21 sierpnia 2014 roku

w sprawie przyjęcia „Analizy potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego Przeworsko – Dynowskiego Obszaru Wsparcia”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 roku, poz. 594 z późniejszymi zmianami) oraz w związku z Umową partnerską dotyczącą wspólnego przedsięwzięcia o nazwie „Zintegrowany Rozwój Przeworsko – Dynowskiego Obszaru Wsparcia” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013 z dnia 13 marca 2014 roku.

Rada Miasta Dynów uchwala, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się „Analizę potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego Przeworsko – Dynowskiego Obszaru Wsparcia” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Dynów.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Załącznik do Uchwały
Nr XLVII/262/14
Rady Miasta Dynów
z dnia 21 sierpnia 2014 roku

Analiza potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia

Gmina Adamówka, Gmina Dynów, Miasto Dynów, Gmina Gać, Gmina Hyżne, Gmina Jawornik Polski, Miasto i Gmina Kańczuga, Gmina Miejska Przeworsk, Powiat Przeworski, Gmina Przeworsk, Miasto i Gmina Sieniawa, Gmina Tryńcza, Gmina Zarzecze

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

„Analiza potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia" została opracowana w ramach realizacji projektu „Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia" współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013.
Opracowanie zostało wykonane w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych" ogłoszonego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Opracowanie:
Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER, Cieszyn

Zespół Redakcyjny
Roman Gruszczyk, Izabela Małysz, Marzena Manowita, Ewa Mrowiec, dr Bożena Sikora, Anna Szwarc, Bartosz Tyrna, Mateusz Werpachowski

Przeworsk 2014 r.

Spis treści

Wprowadzenie ... 5
1. Metodologia opracowania ... 7
2. Charakterystyka Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia ... 11
2.1 Podmioty tworzące Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia ... 14
2.2. Struktura funkcjonowania PDOW ... 16
2.3. Uwarunkowania lokalizacyjne PDOW ... 17
2.4 Warunki geograficzne i zagospodarowanie przestrzenne ... 19
2.5 Środowisko przyrodnicze ... 23
2.6 Mapa obszaru ... 25
3. Diagnoza społeczno-gospodarcza PDOW ... 27
3.1 Potencjał demograficzny ... 27
3.2 Bezpieczeństwo ... 35
3.3 Potencjał gospodarczy ... 41
3.4 Atrakcyjność turystyczna ... 50
3.4.1 Wskaźnikowe ujęcie potencjału turystycznego ... 56
3.4.2 Zabytki i obiekty dziedzictwa kulturowego ... 60
3.4.3 Walory turystyczne gmin istotne z perspektywy rozwoju atrakcyjności turystycznej ... 67
3.5 Rynek pracy ... 71
3.5.1 Promocja zatrudnienia. ... 80
3.5.2 Wynagrodzenia ... 82
3.6 Pomoc społeczna i ochrona zdrowia ... 83
3.7 Oświata i kultura ... 86
3.7.1 Oświata ... 86
3.7.2 Kultura ... 97
3.8 Sport ... 99
3.9 Infrastruktura techniczna ... 102
3.10 Infrastruktura komunikacyjna ... 104
3.11 Infrastruktura mieszkaniowa ... 105
3.12 Aktywność lokalna ... 109
3.13 Budżet samorządów i inwestycje: dochody, wydatki oraz inwestycje ... 113
4. Porównanie PDOW na tle wybranych obszarów funkcjonalnych w Polsce ... 121
4.1 Porównanie w zakresie potencjału demograficznego i przestrzennego ... 123
4.2 Porównanie w zakresie potencjału gospodarczego ... 124
5. Określenie powiązań pomiędzy rdzeniem obszaru (Przeworsk) a pozostałymi ośrodkami PDOW ... 127
5.1 Powiązania funkcjonalne ... 129

6. Określenie potencjałów i barier dla rozwoju PDOW 137
6.1 Potencjał turystyczny PDOW 137
6.1.1 Turystyczna mapa obszaru PDOW 139
6.1.2 Kolejka wąskotorowa Przeworsk – Dynów 141
6.1.3 Możliwości i bariery w rozwoju turystyki samorządów 143
6.1.4 Priorytety rozwojowe samorządów PDOW 148
6.1.5 Możliwości i bariery w rozwoju turystyki PDOW 149
6.2 Uwarunkowania społeczno-gospodarcze PDOW 151
6.2.1 Podsumowanie potencjału społeczno-gospodarczego 151
6.2.2 Bariery w rozwoju społeczno-gospodarczym 153
7. Formularz wywiadu pogłębionego 157
Spis tabel 163
Spis zestawień 164
Spis map 165

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie zostało wykonane w ramach projektu „Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia" współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013. Opracowanie zostało wykonane w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych" ogłoszonego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Analiza zawiera szczegółową charakterystykę Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, zarówno w wymiarze społecznym, jak i ekonomicznym. W opracowaniu zwrócono szczególną uwagę na demografię obszaru, rynek pracy, pomoc społeczną, potencjał gospodarczy, infrastrukturę techniczną i komunikacyjną. Ważna była również turystyka, zabytki i obiekty dziedzictwa kulturowego.

Głównym celem opracowania było dokonanie wprowadzenia, zasygnalizowania najważniejszych tendencji, wniosków dotyczących aktualnej kondycji PDOW. Długofalowo opracowanie przyczyni się do poprawy efektywnej współpracy samorządów na terenie Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia (PDOW) w celu zwiększenia jego konkurencyjności, spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym.

Opracowanie zostało zwieńczone rozdziałem podsumowującym, który zawiera podstawowe wnioski dotyczące obszaru z określeniem potencjałów i barier w zakresie rozwoju społeczno – gospodarczego, a zwłaszcza turystyki.

Analiza została wykonana w oparciu o najbardziej aktualne dostępne dane statystyczne, głównie te pochodzące z baz Głównego Urzędu Statystycznego. Ponadto posiłkowano się danymi urzędów miast i gmin wchodzących w skład Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, Wojewódzkiego Urzędu Pracy, Państwowej Komisji Wyborczej, Powiatowych Urzędów Pracy funkcjonujących na terenie Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia. Cennym źródłem informacji były wywiady pogłębione przeprowadzone z liderami organizacji pozarządowych oraz samorządów wchodzących w skład PDOW.

Główne wnioski z analizy stanowić będą punkt wyjścia dla przygotowania „Strategii Rozwoju Gospodarczego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia wraz z prognozą oddziaływania na środowisko” oraz „Programu Rozwoju Gospodarczego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia”.

1. Metodologia opracowania

Celem głównym prowadzonych prac jest poprawa efektywności współpracy JST na terenie Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia (PDOW) w celu zwiększenia jego konkurencyjności, spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym. Ze względu na charakter sformułowanego celu i oczekiwanych efektów oraz tematykę opracowania w „Analizie potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego PDOW" zastosowano triangulację metod i technik badawczych, polegającą na wykorzystaniu kilku (dwóch lub więcej) z nich. Pozwoliło to na zebranie oraz analizę wzajemnie uzupełniających się danych pochodzących z różnych źródeł, a dzięki ich korelacji i porównywaniu wpłynęło to korzystnie zarówno na końcową jakość opracowania, jak i na ograniczenie błędu pomiaru.

W ramach przedmiotowego opracowania zastosowano kilka narzędzi badawczych:

1. Przeprowadzenie analizy danych zastanych (*desk research*);
2. Realizacja pogłębionych wywiadów jakościowych (IDI) z liderami lokalnych samorządów i organizacji pozarządowych.

Zestawienie 1 Schemat prowadzenia analizy diagnostycznej w ramach opracowania

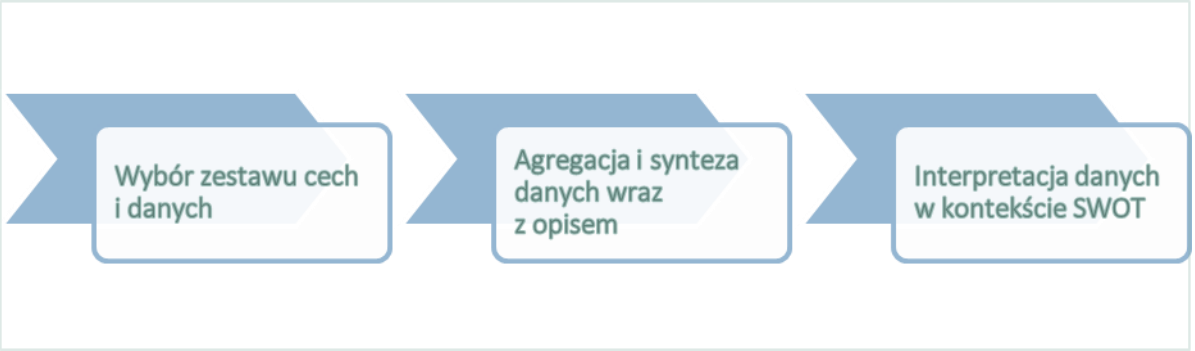

Źródło: Opracowanie własne

Analiza Desk Research

W pierwszej fazie realizacji opracowania wykorzystana została analiza informacji zawartych w źródłach zastanych tzw. wtórnych. Analizie poddane zostały dane statystyczne zawarte w dokumentach kontekstowych, raportach, strategiach i ogólnodostępnych opracowaniach oraz danych gromadzonych przez instytucje publiczne, takie jak Główny Urząd Statystyczny, Wojewódzki Urząd Pracy, Powiatowe Urzędy Pracy, Państwa Komisja Wyborcza, Policja, Państwowa Straż Pożarna itp. Zebrany materiał analizowany był pod kątem jakości i rzetelności. Dopiero po wyselekcjonowaniu wiarygodnych informacji przeprowadzono

właściwą analizę *desk research*. Podsumowując analiza *desk research* (DR) podzielona została na dwa etapy:

- Analiza wstępna DR - polegająca na zgromadzeniu dostępnych materiałów zawartych w źródłach wtórnych. Dane te przeanalizowane zostały pod kątem jakości i rzetelności, a także przydatności w spełnianiu kryteriów i zakresu wskazanego przez Zamawiającego.
- Analiza właściwa DR - objęła ona w głównej mierze dokumenty i źródła danych zidentyfikowanych w ramach etapu I analizy. W oparciu o uzyskane informacje, przygotowane zostały narzędzia do realizacji badań jakościowych.

Realizacja badań jakościowych - indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI)

Realizacja indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) jest techniką umożliwiającą pozyskanie danych o charakterze jakościowym. Badanie IDI polega na prowadzeniu przez badacza rozmowy z respondentem w oparciu o przygotowany scenariusz zawierający kluczowe zagadnienia (scenariusz rozmowy znajduje się w załączniku do niniejszego opracowania).

W ramach przygotowań przedmiotowego opracowania w dniach 23-26 czerwca 2014 r. przeprowadzono 14 wywiadów pogłębionych z liderami samorządów oraz organizacji pozarządowych Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia. Próba respondentów dobranych do badania miała charakter celowy, dzięki czemu możliwe było objęcie badaniem osób posiadających szeroką wiedzę w zakresie badanej problematyki (a zwłaszcza turystyki).

Pozyskiwanie informacji od członków PDOW

Ze względu na charakter opracowania oraz ogólnie zakres zlecenia w ramach pozyskiwania danych od członków Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia zdecydowano się na wybór różnych form, które polegały na opisanych wyżej wywiadach pogłębionych (co najmniej 1 w samorządzie) oraz pracy w bezpośrednim kontakcie mailowym i telefonicznym. Do każdego z członków obszaru przekazana została lista materiałów. Dodatkowo kontakt z pracownikami poszczególnych samorządów, był uzupełniony o zbieranie danych z jednostek podległych poszczególnym JST.

Konsultacje społeczne

Konsultacje społeczne dla przedmiotowego opracowania przeprowadzone zostały w dniach 7 – 11 lipiec 2014 r. W ramach konsultacji społecznych przeprowadzono 39 spotkań

(po 3 w każdym samorządzie PDOW). Poszczególne spotkania podzielono według następującego klucza:

- wójt/burmistrz/starosta,
- przewodniczący rady gminy/miasta/powiatu,
- mieszkańcy (dyżur eksperta).

W konsultacjach wzięło udział łącznie 80 osób (co zostało potwierdzone listą obecności). W konsultacjach zastosowano następujące narzędzia pracy:

- prezentacja Power Point,
- dyskusja moderowana,
- formularze konsultacji społecznych,
- materiały do dyskusji.

Każdy z samorządów umieścił informację o konsultacjach społecznych na stronach internetowych i tą drogą zaprosił mieszkańców do konsultacji. Konsultacje odbywały się każdorazowo w ogólnodostępnych obiektach użyteczności publicznej (urzędy gmin/miasta, domy kultury). Z konsultacji społecznych zostały sporządzone notatki, które zostały poddane weryfikacji przez Zamawiającego.

W wyniku konsultacji społecznych osiągnięto następujące istotne korzyści:

- materiał wyjściowy został zweryfikowany przez uczestników konsultacji pod względem zawartości, trafności postawionych tez i wniosków, prawidłowości zapisów,
- uczestnicy konsultacji wnieśli istotne informacje dotyczące aktualnej sytuacji PDOW (a właściwie specyfiki lokalnej, które nie jest zawarta w statystykach publicznych) oraz celów, planów, zamierzeń mających wpływ na rozwój obszaru.

Wszystkie przekazane uwagi i dodatkowe informacje od uczestników konsultacji społecznych zostały uwzględnione w opracowaniu.

2. Charakterystyka Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. KPZK 2030 wprowadza do planowania strategicznego, na każdym szczeblu administracyjnym współzależność celów polityki przestrzennej z celami polityki regionalnej oraz podejście terytorialne, a co za tym idzie – wprowadza obszary funkcjonalne. Obszar funkcjonalny wg KPZK to zwarty układ przestrzenny, składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju.

Miejski Obszar Funkcjonalny jest układem osadniczym ciągłym przestrzennie, złożonym z odrębnych administracyjnie jednostek. Obejmuje zwarty obszar miejski oraz powiązaną z nim funkcjonalnie sferę zurbanizowaną. Obszary te mogą obejmować gminy miejskie, wiejskie i miejsko-wiejskie. W przypadku tego opracowania obszarem miejskim jest Przeworsk, natomiast sfera zurbanizowana to pozostałe gminy powiatu przeworskiego oraz 3 gminy powiatu rzeszowskiego (Hyżne, gmina Dynów i miasto Dynów).

Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia położony jest w województwie podkarpackim, na terenie dwóch powiatów: przeworskiego i rzeszowskiego. Powierzchnia obszaru wynosi 892 km^2. Jest zamieszkiwany przez 99 450 mieszkańców (faktyczne miejsce zamieszkania). Terytorium PDOW stanowi jedynie 5% powierzchni województwa podkarpackiego wynoszącego 17 845,76 km^2. Z kolei liczba mieszkańców PDOW to 4,7% ogólnej liczby mieszkańców regionu wynoszącej 2 129 294. Mimo relatywnie niewielkiej powierzchni oraz niedużej liczby mieszkańców obszar nie cechuje zwartość przestrzenna, co w prostej linii utrudnia budowanie i utrzymanie powiązań funkcjonalnych między Przeworskiem i pozostałymi samorządami PDOW. Głównym punktem odniesienia dla obszaru jest miasto Przeworsk - siedziba powiatu. W szerszym kontekście PDOW należy odnosić do Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Jarosław-Przeworsk" oraz miasta Rzeszów, a właściwie i Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Administracyjnie w skład Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia (PDOW) wchodzi 13 jednostek samorządu terytorialnego:

- z terenu powiatu przeworskiego: Powiat Przeworski, Gmina Miejska Przeworsk, Gmina Przeworsk, Miasto i Gmina Kańczuga, Gmina Jawornik Polski, Gmina Zarzecze, Miasto i Gmina Sieniawa, Gmina Gać, Gmina Tryńcza, Gmina Adamówka,
- z terenu powiatu rzeszowskiego: Miasto Dynów, Gmina Dynów, Gmina Hyżne.

Z powiatu przeworskiego w skład PDOW wchodzi:

- Powiat Przeworski,
- Przeworsk – miasto,
- Kańczuga, Sieniawa - gminy miejsko-wiejskie,
- Adamówka, Gać, Tryńcza, Zarzecze, Jawornik Polski, Przeworsk - gminy wiejskie.

Z powiatu rzeszowskiego w skład PDOW wchodzi:

- Dynów - miasto,
- Dynów, Hyżne - gminy wiejskie.

Tabela 1 Liczba sołectw dla poszczególnych gmin PDOW

Samorząd	Liczba sołectw	Powierzchnia		Liczba mieszkańców	
		km^2	% ogółu	liczba	% ogółu
Przeworsk (miasto)	0	22,13	2,47	15 779	15,87
Adamówka	6	134,28	15,04	4 174	4,20
Gać	6	35,96	4,03	4 672	4,70
Jawornik Polski	8	62,93	7,05	4 612	4,64
Kańczuga	14	105,03	11,76	12 586	12,66
Przeworsk	11	90,80	10,17	14 876	14,96
Sieniawa	9	127,65	14,31	7 026	7,06
Tryńcza	9	70,06	7,85	8 337	8,38
Zarzecze	10	49,18	5,51	7 200	7,24
Dynów (miasto)	0	24,55	2,74	6 186	6,22
Dynów	9	119,02	13,33	7 034	7,07
Hyżne	7	51,26	5,74	6 968	7,00
Razem PDOW	89	892,85	100,00	99 450	100,00

Źródło: dane GUS

Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia tworzą jednostki samorządu terytorialnego, które zawarły porozumienie dla wspólnej realizacji projektu pt. „Zintegrowany rozwój przeworsko-dynowskiego obszaru wsparcia", który jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc

Techniczna 2007-2013. Projekt jest realizowany w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych" ogłoszonego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Najważniejszymi przesłankami do podjęcia współpracy samorządów jest:

- dotychczasowa, wieloletnia współpraca jednostek samorządu terytorialnego,
- wspólne problemy obszaru wsparcia, zwłaszcza na polu ekonomicznym i ludnościowym,
- świadomość możliwości rozwiązania wspólnych problemów wyłącznie na drodze długookresowej, partnerskiej współpracy,
- możliwości pozyskania dofinansowania z Unii Europejskiej głównie w konkursach stosujących (preferencje) premie punktowe dla projektów realizowanych w partnerstwie, kompleksowo niwelujących skalę wspólnych problemów na obszarze przekraczającym jedną gminę.

Celem zawiązanego porozumienia jest efektywne wykorzystanie PDOW jako obszaru współpracy między samorządami w celu zwiększenia jego konkurencyjności, spójności w wymiarze społecznym gospodarczym i terytorialnym. Ważnym aspektem jest również wykorzystanie potencjału wewnętrznego obszaru współpracy samorządów poprzez wspólną realizację przedsięwzięć ukierunkowanych na rozwiązywanie jego problemów. Docelowo współpraca samorządów przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej obszaru jako miejsca do życia, wypoczynku i pracy.

Współpraca zastanie zwieńczona przygotowaniem dokumentów planistycznych i projektowych w ramach aktualnego okresu programowania 2014 - 2020, uwzględniających problemy rozwojowe obszaru współpracy, potencjał gospodarczy, społeczny, przyrodniczy, krajobrazowy i kulturowy.

Podmioty, które tworzą porozumienie są jednostkami samorządu terytorialnego. Mają silne umocowanie w polskim systemie prawnym oraz zgodę rad gmin, miejskich i powiatowych do zawiązania i kontynuowania wzajemnej współpracy. Jej efekty przyczynią się do zdynamizowania procesu rozwoju lokalnego w oparciu o zasoby własne samorządów oraz wykorzystania efektu synergii.

2.1 Podmioty tworzące Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia

Przeworsk - miasto powiatowe, położone na pograniczu Podgórza Dynowskiego i Kotliny Sandomierskiej, 35 km na wschód od Rzeszowa, 60 km od granicy wschodniej i 120 km od granicy południowej. Granicę obszaru Podgórza Dynowskiego i Kotliny Sandomierskiej bardzo łatwo zlokalizować wzdłuż linii kolejowej biegnącej od Krakowa do Przemyśla. Na północ od niej krajobraz jest płaski i rozległy, zaś od południa rozpoczynają się pagórki Podgórza Dynowskiego wznoszące się nawet do wysokości 405 m n. p. m. Przeworsk jest ważnym węzłem drogowym i kolejowym. Przeworsk jest centrum kulturalnym i edukacyjnym powiatu. Odbywa się tu wiele imprez kulturalnych, sportowych. Przeworsk to także ważne centrum handlowo usługowe. W mieście prowadzi działalność wiele znanych przedsiębiorstw. Przez miasto biegnie międzynarodowa droga E-40 wiodąca od Zgorzelca przez Kraków, Przemyśl do Lwowa, połączenie kolejowe: Szczecin - Wrocław - Katowice - Kraków - Przemyśl - Kijów, zbiegają się tu drogi krajowe: Lublin-Przeworsk i Przeworsk - Dynów - Sanok. W pobliżu stacji PKP mieści się pierwszy przystanek kolejki wąskotorowej: Przeworsk-Jawornik Polski - Dynów. Trasa (46 km) Małego Expresu Pogórzanin biegnie przez malownicze tereny, a za miejscowością Jawornik Polski przebija się przez wzniesienie 602-metrowym tunelem.

Adamówka - jest jedną z młodszych gmin wchodzących w skład powiatu przeworskiego. Przecina ją droga wojewódzka Przeworsk-Lublin. W skład gminy wchodzi 6 sołectw: Adamówka, Cieplice, Dobcza, Majdan Sieniawski, Pawłowa i Krasne. Gmina ma charakter rolniczy. Około 49% powierzchni gminy zajmują lasy. Zróżnicowanie i bogactwo ekosystemów spowodowało objęcie terenu gminy Sieniawskim Obszarem Chronionego Krajobrazu.

Gać - gmina położona jest na Podgórzu Rzeszowskim nad rzeką Markówką, na południowy–zachód od Przeworska i 25 km od Rzeszowa. Gmina położona jest w Kotlinie Sandomierskiej w środkowej części Podgórza Rzeszowskiego. Ta najmniejsza gmina w województwie ma charakter ściśle rolniczy. Na terenie gminy prowadzone są wykopaliska archeologiczne związane z kulturą przeworską.

Jawornik Polski - gmina położona jest na południowym krańcu Podgórza Dynowskiego, w paśmie bieszczadzkim, wśród zalesionych wzgórz, na granicy powiatów rzeszowskiego i przeworskiego. Administracyjnie dzieli się na 8 sołectw: Hadle Kańczuckie, Hadle Szklarskie, Hucisko Jawornickie, Jawornik Polski, Jawornik Przedmieście, Manasterz, Widaczów, Zagórze.

Jawornik Polski jest jedną z mniejszych gmin pod względem powierzchni, liczby mieszkańców i gęstości zaludnienia. Rolnictwo, w tym również hodowla bydła mlecznego i trzody chlewnej, jest źródłem utrzymania większości mieszkańców.

Miasto i Gmina Kańczuga - położone jest na Podgórzu Rzeszowsko-Dynowskim na pograniczu Karpat i Niziny Sandomierskiej (11 km na południe od Przeworska, 15 km na wschód od Łańcuta). To najbardziej rozbudowana jednostka powiatu przeworskiego. Administracyjnie obejmuje miasto (centrum administracyjne) i następujące wsie będące sołectwami: Bóbrka Kańczucka, Chodakówka, Krzeczowice, Lipnik, Łopuszka Mała, Łopuszka Wielka, Medynia Kańczucka, Niżatyce, Pantalowice, Rączyna, Siedleczka, Sietesz, Wola Rzeplińska i Żuklin. Kańczuga jest przede wszystkim gminą rolniczą.

Gmina Przeworsk - w skład gminy wchodzi 12 sołectw: Chałupki - Gorliczyna Szewnia, Gorliczyna, Grzęska, Gwizdaj, Mirocin, Nowosielce, Rozbórz, Studzian, Świętoniowa, Ujezna i Urzejowice. Gmina Przeworsk jest gminą podmiejską o charakterze rolniczym. Na terenie gminy znajdują się bogate złoża kruszywa, eksploatowane przez Zakład Eksploatacji Kruszywa „Gniewczyna Łańcucka" w miejscowości Świętoniowa oraz złoża gazu wydobywane przez Kopalnię Gazu Ziemnego „Mirocin - Przeworsk" w miejscowości Grzęska.

Miasto i Gmina Sieniawa - położona jest w południowej części Kotliny Sandomierskiej, zwanej Nadsaniem, w dolinie Dolnego Sanu, w pobliżu ujścia do Sanu rzeki Lubaczówki i Wisłoka. Nie opodal na południowy – wschód ciągną się rozległe połacie lasów sieniawskich. Z kolei na północ od Sieniawy teren jest falisty i pagórkowaty, pokryty resztkami wielkich niegdyś lasów Puszczy Solskiej. W jej skład wchodzi 9 miejscowości: Sieniawa, Czerce, Czerwona Wola, Dobra, Dybków, Leżachów, Paluchy, Pigany, Rudka i Wylewa. Miasto i gmina ze względu na swój rolniczy charakter nastawiona jest na rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego.

Gmina Tryńcza - położona jest w północno-wschodniej części powiatu przeworskiego, w widłach trzech rzek: San, Wisłok i Mleczka. Administracyjnie Gmina Tryńcza obejmuje 9 sołectw: Głogowiec, Gniewczyna Łańcucka, Gniewczyna Tryniecka, Górzyce, Jagiełła, Tryńcza, Ubieszyn, Wólka Małkowa, Wólka Ogryzkowa. Przez jej teren przebiegają dwa szlaki drogowe: droga krajowa relacji Nisko-Jarosław oraz droga wojewódzka Lublin-Przeworsk. Gmina ma charakter rolniczy, choć jakość gleb nie jest wysoka. Gmina posiada tereny inwestycyjne.

Gmina Zarzecze - leży na Podgórzu Rzeszowskim nad rzeka Mleczką. Zarzecze jest gminą o charakterze rolniczym. W skład gminy wchodzi 9 miejscowości wiejskich, które

administracyjnie stanowi 9 sołectw: Kisielów, Łapajówka, Maćkówka, Pełnatycze, Rożniatów, Siennów, Zalesie, Zarzecze, Żurawiczki. Pomimo, że Gmina Zarzecze jest gminą typowo rolniczą, istnieje kilka zakładów produkcyjnych.

Dynów (miasto) **-** położone jest w dolinie Sanu na wysokości 250 – 270 m n.p.m, otoczone malowniczymi wzniesieniami. Podgórze, na którym znajduje się miasteczko przyjęło nazwę Podgórza Dynowskiego. Dynów położony jest na styku czterech powiatów: rzeszowskiego, przemyskiego, przeworskiego i brzozowskiego. Główne walory tego terenu to malownicze położenie geograficzne, rzeka San, nieskażone środowisko przyrodnicze, liczne zabytki, szlaki turystyczne.

Dynów (gmina wiejska) **-** leży na pograniczu Podgórza Dynowskiego (Bachórz, Laskówka, Harta, Ulanica, Łubno, Wyręby) i Przemyskiego (Dąbrówka Starzeńska, Dylągowa, Pawłokoma). Wiodącą funkcją gminy jest rolnictwo. W skład gminy wchodzą następujące sołectwa: Bachórz, Dąbrówka Starzeńska, Dylągowa, Harta, Laskówka, Łubno, Pawłokma, Ulanica, Wyręby. Gminę wyróżniają walory przyrodnicze. Jej część zlokalizowana jest na terenie Parku Krajobrazowego Podgórza Przemyskiego.

Gmina Hyżne - położona jest w południowo - wschodniej części województwa podkarpackiego, w odległości 20 km od Rzeszowa. Obszar całej gminy wchodzi w skład Podgórza Dynowskiego. Charakterystyczną cechą tego terenu jest urozmaicony, wyżynno - pagórkowaty krajobraz, z licznymi dolinami rzek i potoków. Cały teren gminy leży w obrębie Hyżneńsko - Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. W skład gminy wchodzą sołectwa: Brzezówka, Dylągówka, Grzegorzówka, Hyżne, Nieborów, Szklary, Wólka Hyżneńska.

2.2. Struktura funkcjonowania PDOW

Dnia 13 marca 2014 r. samorządy tworzące Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia zawarły umowę partnerską dotyczącą wspólnego projektu o nazwie „Zintegrowany Rozwój Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia", współfinasowanego ze środków Unii Europejskiej. Liderem porozumienia jest Powiat Przeworski. Projekt dotyczy przygotowania analizy potencjału gospodarczego, turystycznego i społecznego Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, opracowania Strategii Rozwoju Gospodarczego, Programu Rozwoju Gospodarczego oraz stworzenia studium komunikacyjnego.

Porozumienie ma doprowadzić do efektywnego wykorzystania PDOW jako obszaru współpracy samorządów w celu zwiększania konkurencyjności i spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym. Ponadto współpraca samorządów ma przyczynić się do rozwoju PDOW, zwiększać jego atrakcyjność inwestycyjną i podnosić jakość życia mieszkańców. Porozumienie zakłada również wspólne przygotowanie dokumentacji technicznych dla wspólnie wybranych projektów.

Kwestie finansowe porozumienia będą regulowane odrębnie umowami dotacji celowej w 2015 roku. Jeszcze w 2014 roku zostaną podjęte uchwały intencyjne, co do wkładów własnych poszczególnych gmin-partnerów projektu. Zakładając, że porozumienie samorządów dotyczy utworzenia ponadpowiatowego obszaru wsparcia, współpraca procentować będzie na dalsze lata, poprzez wspólną realizację projektów wpływających na rozwój wszystkich samorządów PDOW.

Z punktu widzenia funkcjonowania przyszłej współpracy należy wziąć pod uwagę dwa funkcjonujące związki gmin (z udziałem samorządów PDOW), które mogą odegrać rolę w kreowaniu i realizowaniu wspólnych przedsięwzięć. Jest to:

- Związek Gmin Ziemi Przeworskiej,
- Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego.

Ww. związki z sukcesem realizowały projekty z zakresu edukacji przedszkolnej, turystyki na terenie PDOW. Posiadają doświadczenie we wzajemnej współpracy samorządów. Posiadają wystarczający potencjał do realizacji ważnych wspólnych przedsięwzięć promocyjnych i inwestycyjnych.

Ponadto na obszarze funkcjonują lokalne grupy działania - które mają bardzo znaczny wpływ na potencjalny rozwój obszaru w dziedzinie turystyki.

2.3. Uwarunkowania lokalizacyjne PDOW

PDOW jest położony w południowo-wschodniej Polsce, w województwie podkarpackim, w dorzeczu Wisły. Od strony wschodniej powiat graniczy z powiatami: przemyskim, jarosławskim i lubaczowskim, od zachodniej z rzeszowskim ziemskim, łańcuckim i leżajskim, zaś od strony północnej stanowi granicę województwa. Początki miasta Przeworsk datowane są na przełom X i XI wieku, a ówczesny gród istniał w zachodniej części miejskiego wzgórza. Historycznie obszar ten stanowi część Ziemi Przemyskiej. Na uwagę zasługuje odnotowana w historiografii tzw. „kultura przeworska” datowana na V - III wiek p.n.e., charakteryzująca się

wysoką techniką obróbki żelaza, garncarstwa i rolnictwa. Kultura materialna i duchowa ludności pozostawiła po sobie ślad na cmentarzysku w Gaci, Przeworsku, Żurawiczkach i Studzianie.

W Polsce „do rozbiorowej" Ziemia Przemyska była jedną z pięciu ziem województwa ruskiego i obejmowała jego północno-zachodnią część. Stolicą Ziemi Przemyskiej był Przemyśl. W okresie Polski rozbiorowej, obszar PDOW jako część Galicji, był ziemią zaborczą Austrii.

Nowy etap rozwoju miasta rozpoczęło wybudowanie w 1895 r. cukrowni w Przeworsku. Powstanie dużego zakładu rolniczo – przemysłowego w środkowej Galicji miało ogromne znaczenie dla raczej mało zamożnego miasta. Początkowo fabryka produkowała cukier surowy, rafinowany. Dopiero od 1899 r. z uruchomieniem cukrowni łączy się budowa kolei normalnotorowej Przeworsk - Rozwadów w 1902 r. i wąskotorowej do Dynowa. Kolej wąskotorową Przeworsk-Dynów wybudowało Towarzystwo Akcyjne na podstawie koncesji z dnia 15 lutego 1902 r. uzyskanej przez Andrzeja Lubomirskiego. Była to druga tego rodzaju kolej w Galicji. Budowa cukrowni i rozwijający się węzeł kolejowy pociągnął za sobą wzrost zatrudnienia, zwiększył się handel, powstały nowe domy i urządzenia komunalne, a miasto zaczęło nabierać nowego wyglądu.

Analizując rys historyczny Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, po autorskiej telefonicznej konsultacji z pracownikami Muzeum w Przeworsku (instytucja kultury Powiatu Przeworskiego) do ukształtowanych historycznie elementów wyróżniających obszar należą:

- kultura przeworska (kultura archeologiczna epoki żelaza) datowana na V - III wiek p.n.e. chrakteryzująca się wysoką techniką obróbki żelaza, garncarstwa i rolnictwa;
- kolej wąskotorowa Przeworsk-Dynów (oraz Zespół Pałacowo Parkowy książąt Lubomirskich) w powiązaniu z książęcym rodem Lubomirskich,
- tradycje jarmarków, wywiedzione z czasów średniowiecznych (przez Przeworsk) przebiegał szlak handlowy, wiodący z Krakowa do Lwowa oraz szlak „bursztynowy"
- zespoły parkowo – pałacowe związane z dziedzictwem kultury polskich rodów magnackich.

Ważnym elementem historycznym rzutującym na przeszłość oraz teraźniejszość obszaru było pograniczne położenie miasta Przeworsk. W Średniowieczu Ziemia Przeworska leżąca na pograniczu polsko-ruskim stanowiła przedmiot konfliktów zbrojnych i sporów toczonych przez Piastów z Rusią Kijowską. Aktualnie Przeworsk z granicą ukraińską dzieli około 60 km.

Przez ulokowany centralnie Przeworsk przebiega ważna droga międzynarodowa E-40 (krajowa 4), biegnąca do przejścia międzynarodowego z Ukrainą w Korczowej. Miasto jest również ważnym węzłem kolejowym. Najważniejsze połączenie kolejowe to relacja: Szczecin-Wrocław-Katowice-Kraków-Przemyśl-Kijów. Z Przeworska prowadzą również linie do Lublina i Bełżca. Miasto posiada dogodne połączenie komunikacyjne z Rzeszowem, Przemyślem, Sanokiem, Lublinem, Krakowem i Warszawą. Północną cześć powiatu przecina droga krajowa 77, którą można dotrzeć zarówno do Przemyśla jak i Stalowej Woli. Wzdłuż obszaru przez Przeworsk przebiega ponadto droga wojewódzka nr 835, łącząca Lublin z Grabownicą Starzeńską i dalej Sanokiem. PDOW pokryty jest gęstą siecią dróg lokalnych. Nie ma większego problemu z dojazdem do miejscowości PDOW oraz do znajdujących się w nich zabytków.

Przez powiat przeworski przechodzić będzie autostrada A-4 Rzeszów-Korczowa. Planowane węzły (zjazdy) umiejscowione będą w Przeworsku i Wierzbnie. W 2014 roku wybrano wykonawcę na kontynuację budowy odcinka: węzeł Rzeszów Wschód - węzeł Jarosław Zachód. Przedmiotowy odcinek jest częścią autostrady A-4, znajdującej się w III korytarzu transportowym sieci TEN-T. Jej podstawowym zadaniem jest zapewnienie szybkiego i sprawnego połączenia komunikacyjnego w ruchu międzynarodowym na kierunku wschód-zachód. Jej budowa zapewni bezpośrednie połączenie z Niemcami przez przejście graniczne w Jędrzychowicach i z Ukrainą przez przejście graniczne w Korczowej. Budowa przedmiotowego odcinka autostrady A4 uaktywni pod względem gospodarczym tereny Polski Wschodniej oraz zmniejszy ruch na istniejącej drodze krajowej nr 4, co skutkować będzie redukcją negatywnego oddziaływania ruchu drogowego na środowisko i zwiększeniem bezpieczeństwa.

2.4 Warunki geograficzne i zagospodarowanie przestrzenne

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego określa, że miasto Przeworsk położone jest w pasie przyśpieszonego rozwoju w województwie, obejmujący pasmo środkowe wzdłuż drogi krajowej nr 4 (trasa międzynarodowa E-40) i magistrali kolejowej E-30 oraz miasta Dębica, Rzeszów, Przeworsk, Jarosław i Przemyśl (pasmo o znaczeniu europejskim). Głównymi kierunkami rozwoju tej struktury strefowej jest tworzenie infrastruktury technicznej, kompleksów gospodarki turystycznej, obszarów wielofunkcyjnego rozwoju wsi, kształtowania przestrzeni przyrodniczej.

W strukturze funkcjonalno-przestrzennej województwa ważną rolę odgrywa aglomeracja rzeszowska i miasto Rzeszów. Przeworsk jest ośrodkiem o znaczeniu ponadlokalnym o szansach dla rozwoju funkcji produkcyjnych, usługowo-handlowych i administracyjnych w zakresie szkolnictwa wyższego i średniego wyspecjalizowanego oraz zdrowia. Linia kolejowa do użytku turystycznego relacji Przeworsk-Dynów o nazwie Przeworska Kolej Dojazdowa dopuszcza możliwość modernizacji i rozbudowy, a także przedłużenia trasy. Plan określa, że obszarami o intensywnej produkcji rolnej są następujące gminy: Gać, Kańczuga, Jawornik Polski, Zarzecze, Sieniawa oraz Hyżne. Oznacza to, że są to tereny o bardzo korzystanych walorach do produkcji rolnej. Plan zakłada intensyfikację produkcji rolnej na tych obszarach.

Mapa 1 Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia – mapa poglądowa

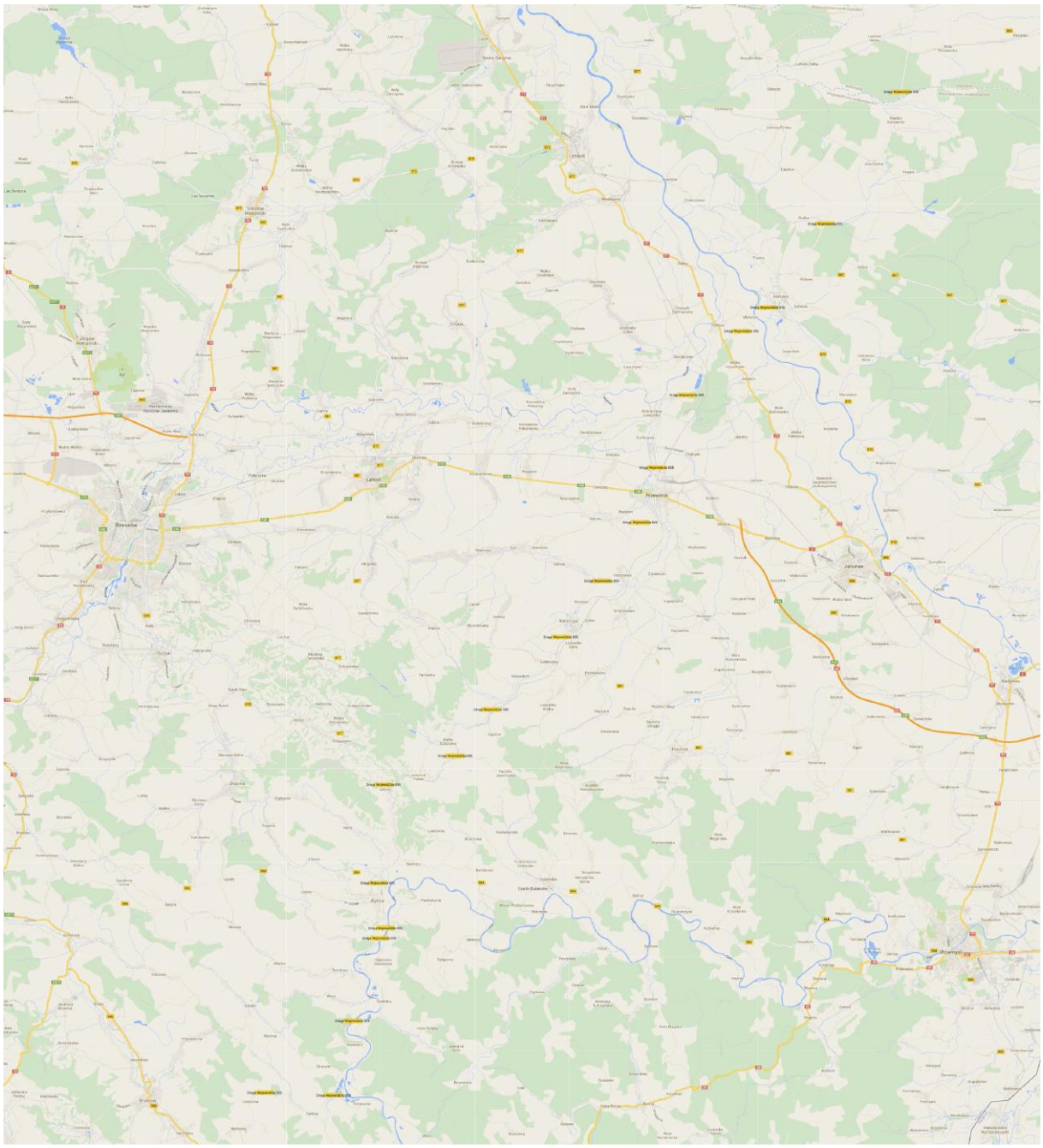

Źródło: http://mapy.geoportal.gov.pl/

Powiat przeworski

Powiat przeworski leży w większości na płaskim terenie, którego dno tworzy najstarsza w Polsce dolina fluwioglacjalna, stanowiąca część Niziny Sandomierskiej. Gleby obszaru oparte są głównie na materiałach polodowcowych, jakościowo zróżnicowane w zależności od miejsca występowania. Są to urodzajne mady (wzdłuż koryta Mleczki), iły i mady w środkowej części obszaru, czarnoziemy bagienne, średnie i lekkie mady (w dolinie Wisłoka i Sanu), piaszczyste i gliniane.

Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia jest średnio zasobny w bogactwa mineralne. Do głównych bogactw naturalnych należą pokłady gipsu i alabastru (w okolicach Łopuszki Wielkiej), piaskowca, gliny, pisaku rzecznego (Tryńcza, Sieniawa), torfu, węgla kamiennego (występującego w okolicach Łopuszki Wielkiej, Manasterza i Widaczowa) i gaz ziemny (w okolicy Przeworska).

Powiat rzeszowski

Na terenie Powiatu Rzeszowskiego występują dwa typy krajobrazu naturalnego: kotlinny i podgórski. Krajobraz ten posiada głównie charakter kulturowy, wykształcony w ciągu wieków w wyniku działalności gospodarczej człowieka. Ponadto w Powiecie Rzeszowskim występują tereny o walorach przyrodniczych i krajobrazowych, które zostały objęte ochroną prawną. Są to m.in.:

- Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego;
- Przemysko-Dynowski Obszar Chronionego Krajobrazu;
- Sokołowsko - Wilczowolski Obszar Chronionego Krajobrazu;
- Rezerwat przyrody „Mójka” w zachodniej części wsi Kąkolówka;
- Rezerwat przyrody „Wilcze” – północna strona pasma Wilcze;
- Rezerwat „Bór” koło Głogowa Małopolskiego.

Powiat Rzeszowski leży w obrębie dwóch dużych krain geograficznych - Kotliny Sandomierskiej w części północnej oraz Pogórza Karpackiego w części południowej. Kotlina Sandomierska obejmuje wielkie Zapadlisko Przedkarpackie, położone w widłach Wisły i Sanu. Główną rzeką regionu jest Wisłok.

Dominujące w krajobrazie przyrodniczym są użytki rolne i zbiorowiska roślinne z nimi związane. Stosunkowo duże są obszary leśne. Największe kompleksy zachowały się w północnej części Powiatu - w rejonie Brawtkowic, Głogowa Młp. i Sokołowa Młp. Stanowią one pozostałość dawnej Puszczy Sandomierskiej oraz w części południowej - okolice Zabratówki, Tyczyna, Hyżnego, pasmo Wilcze.

Bazę surowcową Powiatu Rzeszowskiego stanowią surowce energetyczne (gaz ziemny i w dużo mniejszym stopniu ropa naftowa) oraz surowce skalne (głównie kruszywa naturalne drobno - i średnioziarniste, piaski kwarcowe, surowce ilaste do produkcji ceramiki budowlanej).

2.5 Środowisko przyrodnicze

Naturalną roślinnością obszaru są lasy. Najpowszechniejszymi drzewostanami są bory sosnowe, porastające najbardziej ubogie (oligotroficzne) siedliska, często na dawnych użytkach rolnych.

Na terenie PDOW występuje wiele zabytkowych parków podworskich. Są one własnymi reliktami przyrody i kultury. Rośnie tu wiele starych drzew i krzewów, zarówno rodzimych, jak i obcego pochodzenia, dostosowanych do lokalnych właściwości gleby i klimatu. Na terenie PDOW występują dwa rezerwaty przyrody: Husówka (z cennym starodrzewiem modrzewia europejskiego) i Lupa (pozostałość po dawnej Puszczy Solskiej). Na terenie miasta i gminy Dynów znajduje się Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego zajmujący powierzchnię 4 628 ha.

Tabela 2 Środowisko przyrodnicze na obszarze PDOW stan na 2013 r.

Samorząd	Powierzchnia lasów*		Obszary chronione	Pomniki przyrody
	ha	% powierzchni	ha	szt.
Powiat przeworski, w tym:	16 724,28	-	31 492,0	98
Przeworsk (miasto)	2,04	0,1	0,0	32
Adamówka	6 415,99	47,8	13 427,0	12
Gać	2,91	0,1	0,0	0
Jawornik Polski	1 752,57	27,8	2 787,0	0
Kańczuga	1 586,90	15,1	72,0	2
Przeworsk	134,36	1,5	0,0	0
Sieniawa	5 209,65	40,8	12 731,0	19
Tryńcza	1 157,31	16,5	2 475,0	0
Zarzecze	462,55	9,4	0,0	33
Powiat rzeszowski, w tym:	27 637,94	-	4 4270,1	58
Dynów (miasto)	292,33	11,9	788,0	8
Dynów	4 162,25	35,0	11 880,0	4
Hyżne	1 296,33	25,3	5 000,0	4

**dane za 2013 r. Źródło: GUS*

Tereny chronione, ze względu na wyróżniający się krajobraz są bardzo cenne z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej danego obszaru. Wyznaczenie obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze uchwały sejmiku województwa. Podając za GUS, powierzchnia trenów prawnie chronionych na terenie PDOW wynosi 49 160 hektarów. Najwięcej

w Adamówce, Sieniawie oraz Dynowie (gmina wiejska). Lasy stanowią aż 47,8% powierzchni gminy Adamówka i 40,8 % powierzchni gminy Sieniawa.

Pomniki przyrody to pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, szczególnie: okazałych rozmiarów drzewa i krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie. Ustanowienie pomnika przyrody następuje w drodze uchwały rady gminy. Na terenie PDOW zlokalizowanych jest 114 pomników przyrody, które niewątpliwie stanowią o atrakcyjności turystycznej obszaru.

2.6 Mapa obszaru

Mapa 2 Mapa PDOW

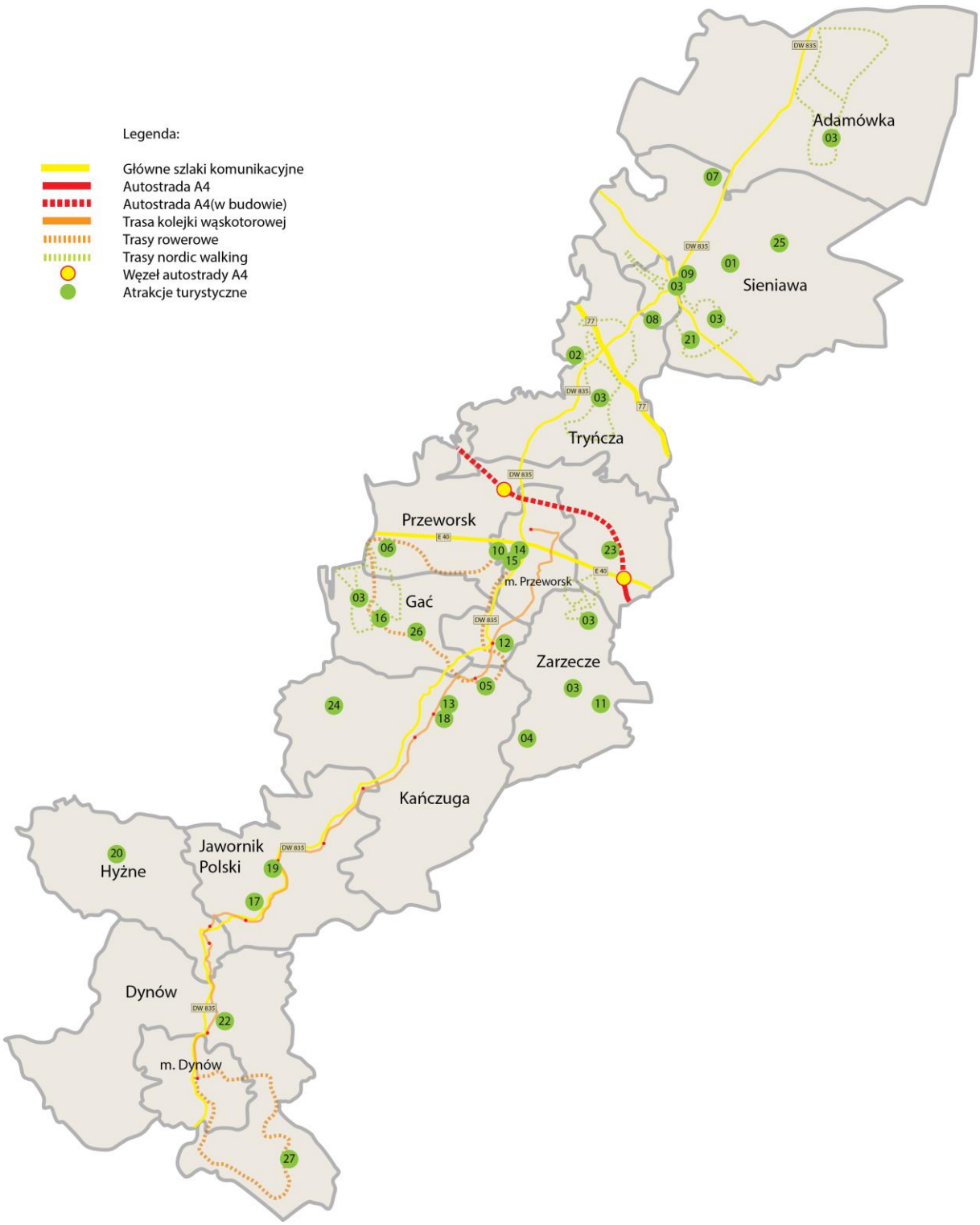

Źródło: Opracowanie własne

3. Diagnoza społeczno-gospodarcza PDOW

3.1 Potencjał demograficzny

W zakresie potencjału demograficznego w analizie scharakteryzowano Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia pod względem liczby i struktury społecznej. Dane zaprezentowano w odniesieniu do poszczególnych gmin oraz zbiorczo dla całego obszaru. Poniższe zestawienie prezentuje liczbę mieszkańców poszczególnych gmin Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia w roku 2013.

Zestawienie 2 Liczba mieszkańców w gminach PDOW w roku 2013

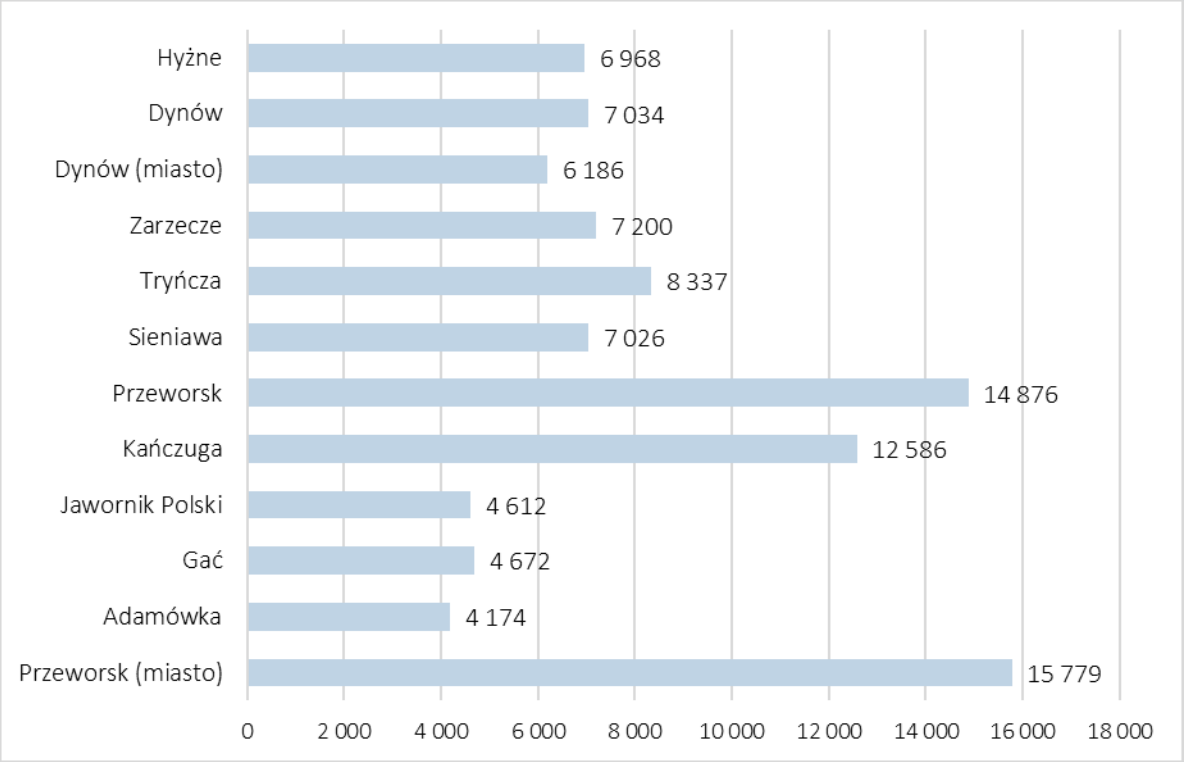

Źródło: dane GUS, 2013 r.

Podając za GUS w 2013 roku łączna liczba mieszkańców 12 gmin tworzących Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia wyniosła 99 450. Liczba mieszkańców PDOW od co najmniej dekady utrzymuje się na zbliżonym poziomie, stanowiącym 5% ogółu mieszkańców województwa podkarpackiego wynoszącego 2 129 294 (dane GUS za 2013 r.). Demografia PDOW determinuje określoną specyfikę, ze względu na to, że na liczbę mieszkańców obszaru składa się ludność wszystkich gmin powiatu przeworskiego i tylko trzech z czternastu gmin powiatu rzeszowskiego.

Najbardziej zaludnionymi gminami są: gmina miejska Przeworsk, gmina wiejska Przeworsk i gmina miejsko-wiejska Kańczuga, należące do powiatu przeworskiego. Gminy powiatu rzeszowskiego należące do PDOW wykazują zbliżony względem siebie poziom zaludnienia, jednak znacznie niższy od poziomu zaludnienia wspomnianych gmin powiatu przeworskiego. Analizując poziom zaludnienia gmin miejskich obszaru można zauważyć znaczące różnice. Wiodąca pod względem zaludnienia gmina miejska Przeworsk, której liczba mieszkańców wynosi 15 779. Miasto Dynów z liczbą mieszkańców 7 034 pozostaje najmniej liczną spośród trzech gmin powiatu rzeszowskiego należących do PDOW.

Zestawienie 3 Liczba mieszkańców PDOW w latach 1995-2013

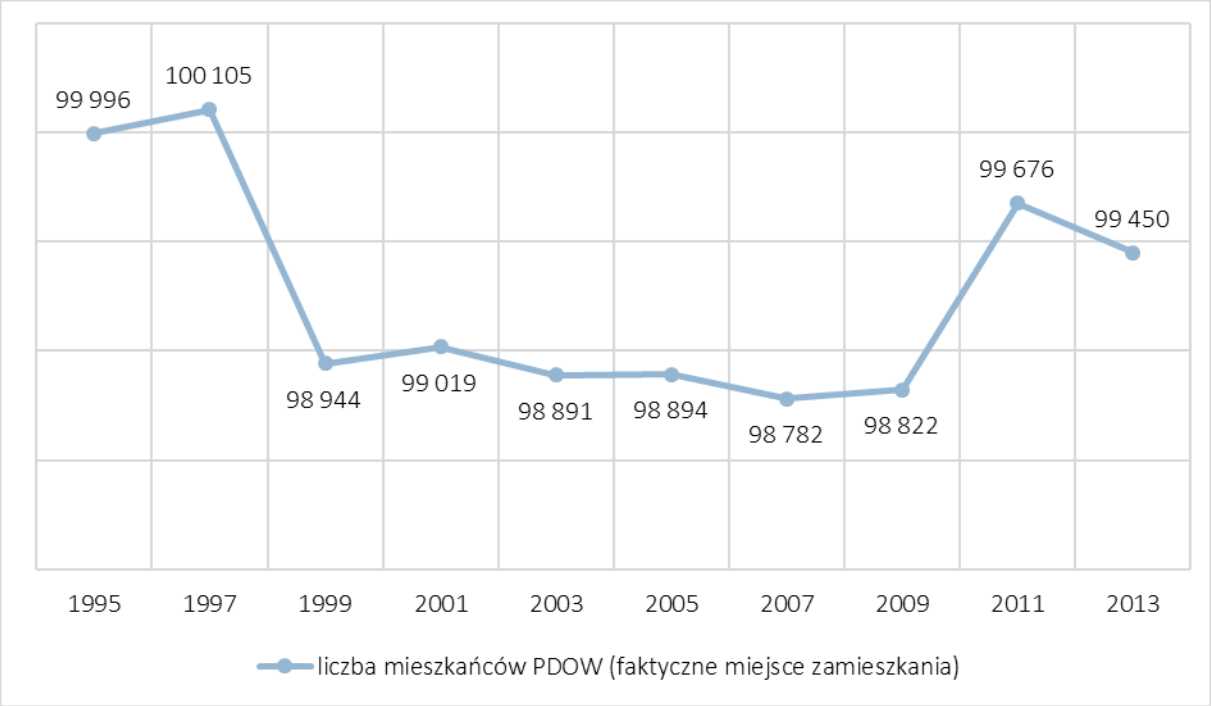

Źródło: dane GUS

Spośród gmin wiejskich PDOW najbardziej zaludniona gmina wiejska powiatu przeworskiego, czyli Przeworsk przewyższa o 7 842 mieszkańców najbardziej liczną gminę wiejską powiatu rzeszowskiego - Dynów (7 034 mieszkańców). Pokazuje to duże zróżnicowanie poziomu zaludnienia w poszczególnych gminach obszaru.

Obserwując zjawisko z perspektywy około dziesięciu lat wstecz, należy zauważyć, że zróżnicowanie to jest pewną stałą znajdującą odzwierciedlenie w średniej gęstości zaludnienia poszczególnych gmin obszaru. Według danych GUS z 2012 roku gęstość zaludnienia w PDOW wynosiła 188 os./km^2. W gminie miejskiej Przeworsk gęstość zaludnienia wynosi 719 osób na km^2, w mieście Kańczuga 427 os./km^2, w mieście Sieniawa 326 os./km^2,

a w mieście Dynów 252 os./km^2. Gęstość zaludnienia dla miast PDOW jest znacznie wyższa od średniej PDOW i średniej województwa, która wynosi 119 os./km^2. Poniższe zestawienie przedstawia liczbę mieszkańców PDOW w latach 2002-2012 z uwzględnieniem podziału na płeć.

Zestawienie 4 Liczba mieszkańców PDOW w latach 2002-2012 z uwzględnieniem podziału na płeć

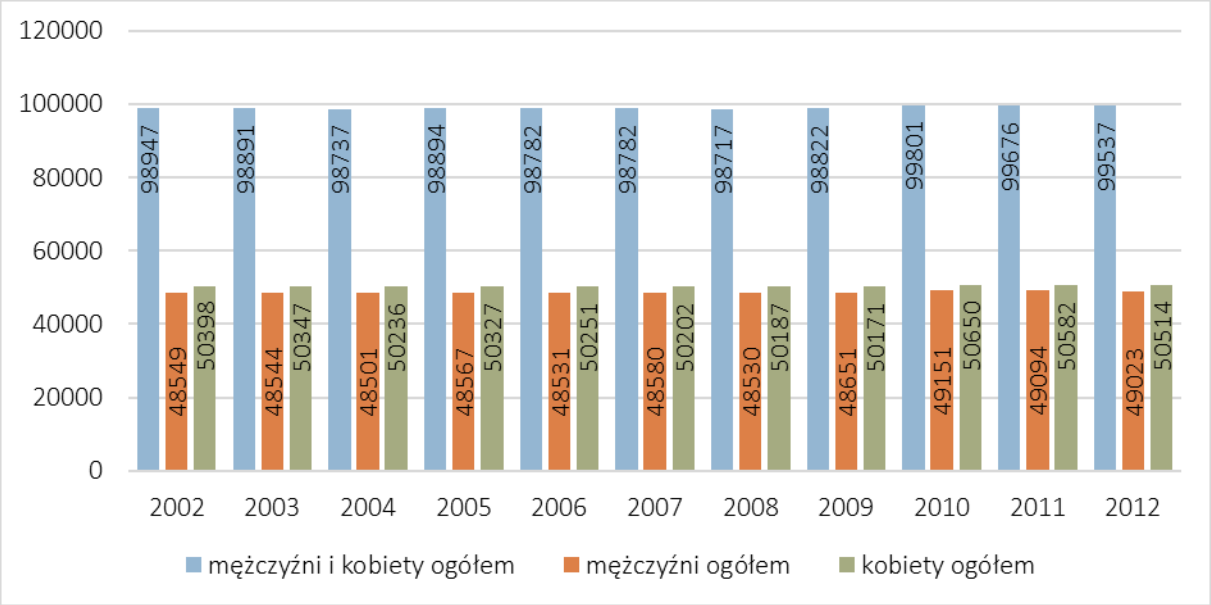

Źródło: dane GUS, 2012 r.

Analizując liczbę mieszkańców gmin obszaru w ostatniej dekadzie można zaobserwować, że zaludnienie utrzymuje się na stałym poziomie. Widoczna jest nieznaczna przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn, również utrzymująca się na zbliżonym poziomie w ostatnich dziesięciu latach. Taka nieznaczna przewaga nie stanowi jednak zagrożenia dla zachowania równowagi w proporcji pomiędzy liczbą kobiet a liczbą mężczyzn na terenie obszaru.

Obserwowane proporcje mają wpływ na mały poziom migracji pomiędzy gminami. Natomiast zbilansowane dane określające przyrost oraz spadek liczby ludności pokazują, że nawet przy niewielkich tendencjach skokowych przyrostu naturalnego zaludnienie w PDOW utrzymuje się na stabilnym poziomie. Takie zjawisko ma duże znaczenie dla potencjału demograficznego obszaru i warunkuje dobre perspektywy dla jego rozwoju. Można wnioskować, że w ocenie społecznej zamieszkiwanie na terenie PDOW jest ugruntowane pokoleniowo. Determinuje to postawy społeczne, takie jak przywiązanie do miejsca zamieszkania, więzi społeczne, poczucie stabilności i chęć angażowania się w działania wpływające na rozwój społeczno-gospodarczy obszaru. Poniższa tabela przedstawia sytuację demograficzną obszaru z perspektywy przyrostu i spadku liczby ludności w porównaniu do roku 2000.

Tabela 3 Przyrost/ spadek liczby ludności w porównaniu do 2000 roku.

Jednostka terytorialna	Przyrost / spadek liczby ludności [os]	Przyrost / spadek liczby ludności [%]
Woj. podkarpackie	28 576	1,4%
Przeworsk (miasto)	31	0,2%
Adamówka	6	0,1%
Gać	89	1,9%
Jawornik Polski	-338	-6,8%
Kańczuga	-301	-2,3%
Przeworsk	488	3,4%
Sieniawa	191	2,8%
Tryńcza	206	2,5%
Zarzecze	-51	-0,7%
Dynów (miasto)	153	2,5%
Dynów	-284	-3,9%
Hyżne	263	3,9%
PDOW	453	0,5%

Źródło: dane GUS, 2012 r.

Tendencję spadkową można zauważyć w przypadku gminy Jawornik Polski, Dynów, Kańczuga i Zarzecze. Istotne jest, że przy delikatnych tendencjach wzrostowych liczby ludności w pozostałych gminach obszaru, tendencje spadkowe nie mają negatywnego wpływu na stabilność poziomu zaludnienia PDOW. Obserwując stabilność poziomu zaludnienia oraz biorąc pod uwagę sytuację demograficzną kraju i regionu należy zauważyć, że jest to zjawisko pozytywne. Ludność w wieku produkcyjnym, pozostając na terenie PDOW, daje perspektywy rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru.

Dla analizy demografii PDOW istotne jest, aby zobaczyć jak kształtowała się dynamika przyrostu naturalnego w ostatnich latach na terenie obszaru. Przedstawione na poniższym zestawieniu dane dotyczące przyrostu naturalnego są obok elementów związanych z migracją kluczowymi czynnikami wpływającymi na poziom zaludnienia PDOW.

Zestawienie 5 Dynamika przyrostu naturalnego w PDOW w latach 2001-2013

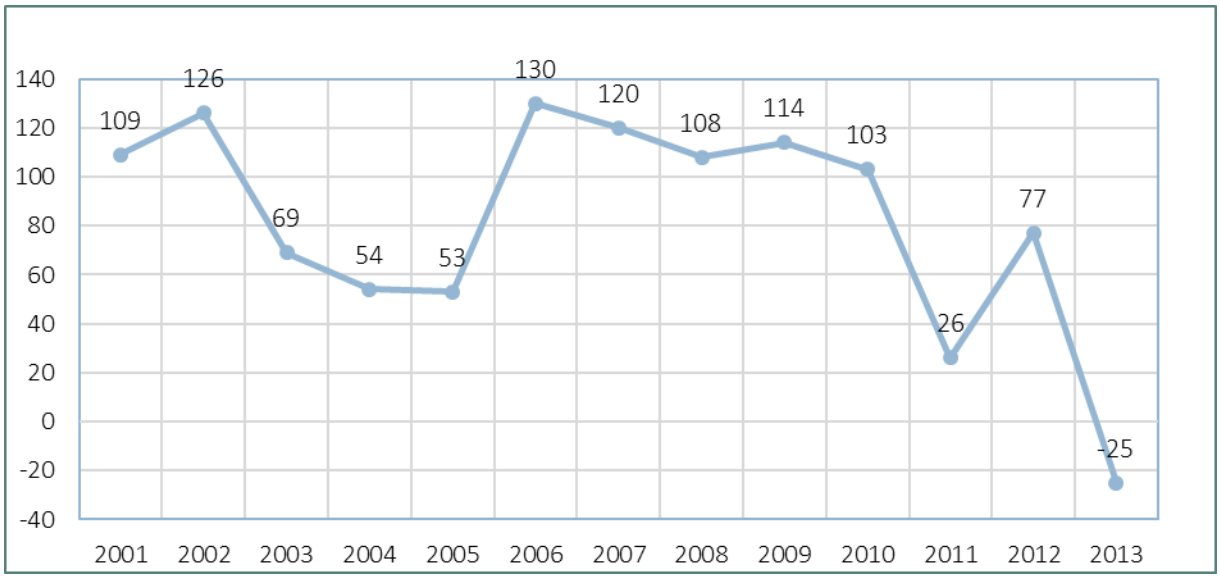

Źródło: dane GUS, 2013 r.

Dane GUS pokazują, że w latach poprzedzających gwałtowny spadek przyrostu naturalnego, obserwowany między rokiem 2012 a 2013, odnotowano większą liczbę osób, które wymeldowały się od liczby osób, które zameldowały się na terenie PDOW. Czynnikiem determinującym takie zjawisko może być mała atrakcyjność osiedleńcza wynikająca z mało atrakcyjnego rynku pracy.

Jednak dla pełnego obrazu sytuacji demograficznej należy przyjrzeć się wskaźnikowi przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców obszaru. Poniższe zestawienie wskazuje, że przyrost naturalny w roku 2012 w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców osiągnął wartości ujemne tylko w dwóch gminach obszaru (w gminie wiejskiej Jawornik Polski i w gminie miejskiej Dynów), a wartości zerowe w czterech gminach (w gminie miejskiej Przeworsk, w gminie miejsko-wiejskiej Kańczuga, w gminie wiejskiej Przeworsk i w gminie wiejskiej Tryńcza). Dla porównania, w roku 2008 wartości ujemne osiągnęły trzy gminy (gmina Jawornik Polski, gmina miejsko-wiejska Kańczuga i gmina miejska Dynów), natomiast wartości zerowe osiągnęły dwie gminy (gmina wiejskiej Przeworsk i gmina wiejskiej Zarzecze).

Dla całości obszaru bilans jest dodatni. Jest to istotne w porównaniu ze wskaźnikiem przyrostu naturalnego dla całego kraju, który według danych GUS za rok 2012 był na poziomie 0,0 w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców.

Jednak skala przyrostu naturalnego nie równoważy ubytku ludności spowodowanego migracjami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Wskazane w poniższej tabeli saldo migracji dla poszczególnych gmin oraz całości PDOW w latach 2002 - 2012 nie przedstawia się

korzystnie: jest ujemne dla całości obszaru pomimo tego, że zmienna ta podlega wahaniom w poszczególnych gminach.

Analizując to zagadnienie należy pamiętać o specyfice obszaru. Dominująca liczba gmin wiejskich z relatywnie gorszym dostępem do takich zasobów jak: praca, kapitał czy informacja oraz niższy poziom rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej determinują procesy demograficzne.

Tabela 4. Saldo migracji w PDOW w latach 2002-2012

Jednostka terytorialna	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	[os.]	[os.]	[os.]	[os.]	[os.]	[os.]	[os.]	[os.]	[os.]	[os.]	[os.]
Przeworsk (miasto)	-67	-119	-44	-45	-58	-17	-89	-31	-52	-66	-62
Adamówka	2	-30	-10	-27	-25	-28	-14	-6	-38	-15	0
Gać	-3	0	-9	4	-17	0	-8	9	15	-15	-1
Jawornik Polski	7	-49	0	2	-31	-43	-28	-6	-13	0	-13
Kańczuga	6	6	-39	-24	-15	2	17	-20	12	-9	-32
Przeworsk	28	36	-19	15	12	-28	31	16	-46	56	33
Sieniawa	-19	-9	-1	-50	-3	25	2	-28	12	-24	11
Tryńcza	1	-1	15	1	22	-11	1	41	22	-24	-10
Zarzecze	-16	-6	9	-13	-26	-41	-16	-24	17	-25	-44
Dynów (miasto)	-39	-11	-44	0	-5	42	0	18	-17	-19	-15
Dynów	-2	-20	-1	6	-18	-39	-42	-33	-10	-30	-32
Hyżne	-7	-22	-15	21	2	11	-32	0	-16	20	-8
PDOW	-109	-225	-158	-110	-162	-127	-178	-64	-114	-151	-173

Źródło: dane GUS, 2012 r.

Poniższe zestawienie przedstawia tendencję w liczbie ludności PDOW w latach 2002-2012 z perspektywy wieku przedprodukcyjnego, produkcyjnego i poprodukcyjnego. Wiedza dotycząca struktury ludności według ekonomicznych grup wiekowych jest bardzo istotna z perspektywy demograficznej. Może wskazywać tendencje mające wpływ na potencjał demograficzny analizowanego obszaru.

Badając strukturę ludności PDOW według wspomnianych ekonomicznych grup wiekowych w przedziale od 2002 roku do 2012 roku można zauważyć systematyczny wzrost liczby kobiet i mężczyzn w wieku produkcyjnym. Uzasadnia to stabilność poziomu zaludnienia i ukazuje perspektywy dla ludności w wieku przedprodukcyjnym. Obserwowany niewielki spadek liczby kobiet i mężczyzn w wieku przedprodukcyjnym w omawianym okresie może być efektem małego przyrostu naturalnego. Natomiast stabilność liczby mężczyzn i kobiet w wieku poprodukcyjnym w omawianej dekadzie pokazuje, że grupa ta nie rozrasta się w sposób znaczny i w świetle tendencji wzrostowej liczby ludności w wieku produkcyjnym pokazuje duże możliwości rozwojowe obszaru.

Zestawienie 6 Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w latach 2002-2012

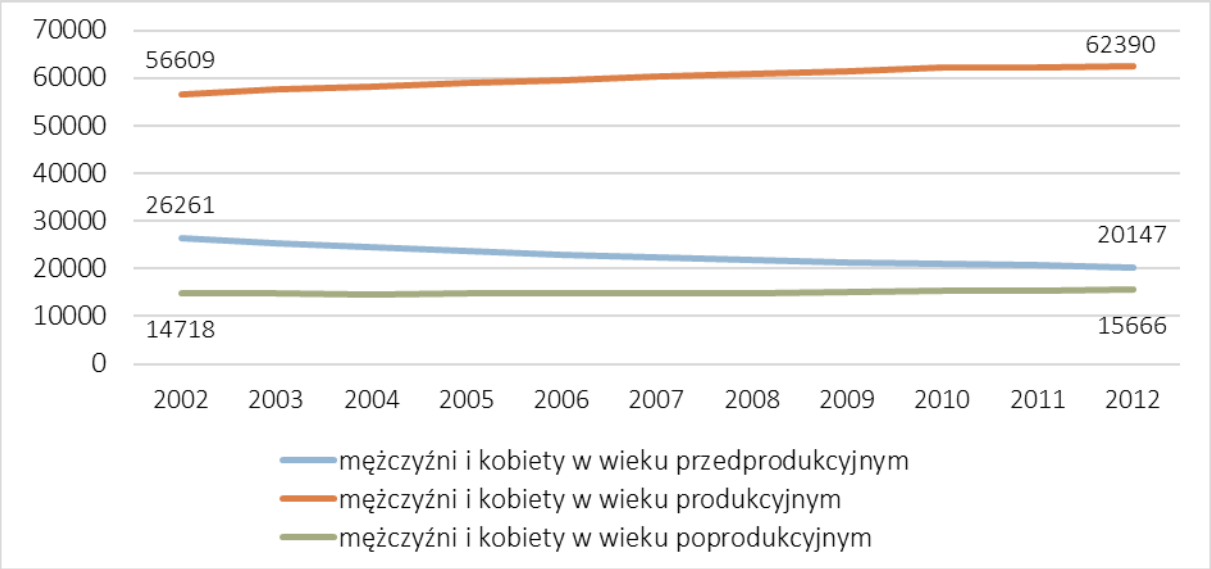

Źródło: dane GUS, 2012 r.

Poniższe zestawienie daje możliwość oceny proporcji udziału ekonomicznych grup wiekowych w % ludności ogółem w poszczególnych gminach tworzących PDOW w 2013 roku.

Tabela 5 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w 2013 roku

Samorząd	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
Przeworsk (miasto)	17,8	64,1	18,2
Adamówka	21,0	62,0	17,0
Gać	20,6	61,5	17,9
Jawornik Polski	17,3	62,3	20,4
Kańczuga	19,4	62,5	18,2
Przeworsk	20,5	62,2	17,3
Sieniawa	20,5	65,1	14,3
Tryńcza	21,4	62,5	16,1
Zarzecze	20,8	62,8	16,5
Dynów (miasto)	18,9	63,9	17,2
Dynów	19,9	61,1	19,0
Hyżne	21,1	62,0	16,8

Źródło: dane GUS, 2012 r.

Udział osób w wieku produkcyjnym w porównaniu do udziału osób klasyfikowanych jako nieaktywne zawodowo potwierdza potencjał rozwojowy obszaru. Istotne jest, że udział ludności w wieku produkcyjnym układa się równomiernie we wszystkich gminach, przy czym wiodącymi są gmina miejska Przeworsk i gmina miejsko-wiejska Sieniawa. Najkorzystniejszy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym obserwujemy w gminie wiejskiej Tryńcza (21,4%), w gminie wiejskiej Adamówka (21 %) i w gminie wiejskiej Hyżne (21,1%). Najniższą odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowano w gminie miejsko-wiejskiej Sieniawa (14,3%).

Tabela 6 Prognoza liczby ludności do 2035 roku

Obszar	Prognoza liczby ludności		Spadek/wzrost liczby ludności	
	Liczba ludności w 2015 r.	Liczba ludności w 2035 r.	os.	%
Woj. podkarpackie	2 091 938	1 992 728	- 99 210	4,74%
Powiat przeworski	78 175	73 978	- 4 197	5,35%
Powiat rzeszowski	176 932	189 198	+ 12 266	6,93%

Źródło: dane GUS

Prognozy GUS są jednoznaczne. Liczba ludności w województwie podkarpackim będzie stopniowo maleć. W perspektywie 2035 roku liczba mieszkańców regionu zmniejszy się o 99,2 tys., co stanowi blisko 5% jej aktualnej liczby. Prognozy GUS dla powiatu przeworskiego wskazują na niewielki spadek liczby mieszkańców (o 4,2 tys., co stanowi 5,3% aktualnej liczby mieszkańców). Z kolei prognoza dla powiatu rzeszowskiego w perspektywie roku 2035 wskazuje na wzrost liczby mieszkańców o blisko 7%. W rozważaniach o kondycji demograficznej obszaru należy wziąć pod uwagę, że statystyki GUS nie podają rzeczywistej liczby mieszkańców, a jedynie osoby zameldowane. Zatem nie uwzględniają m.in. osób mieszkających za granicą. Z kolei z informacji pozyskanych podczas konsultacji społecznych wynika, że aż 20% osób zameldowanych na obszarze PDOW przebywa stale za granicą.

Mimo pesymistycznych prognoz dotyczycących liczby mieszkańców kraju, perspektywy demograficzne dla PDOW można uznać raczej za pozytywne. Analiza wskaźników potencjału demograficznego pokazuje, że istnieją szanse rozwojowe dla obszaru. Dlatego wykorzystując ciągle pozytywne tendencje w zakresie stabilności zaludnienia, wzrostu liczby ludności w wieku produkcyjnym i nierozrastania się liczby ludności w wieku poprodukcyjnym, warto podjąć działania zmierzające do zapewnienia w pierwszej kolejności miejsc pracy oraz wysokiej jakości usług publicznych świadczonych przez podmioty PDOW oraz przez obszar jako całość. W przedstawionej perspektywie głównymi wyzwaniami PDOW jest inwestowanie oraz modernizacja infrastruktury pozwalającej na podniesienie standardu życia mieszkańców. Przekłada się to na wzrost atrakcyjności osiedleńczej oraz rozwój gospodarki regionalnej. Chodzi tu przede wszystkim o infrastrukturę drogową, techniczną, transport publiczny, ale również konieczność rozwoju usług zaspokajających potrzeby wyższego rzędu, np. kulturalne.

Działania zmierzające do rozwoju potencjału społecznego i gospodarczego PDOW są konieczne dla podniesienia jego atrakcyjności i konkurencyjności. Obserwowane pozytywne tendencje w ogólnie rozumianej demografii obszaru są korzystną podstawą dla podjęcia takich działań i dają szansę na podniesienie jego dynamiki.

3.2 Bezpieczeństwo

Do podstawowych zbiorowych potrzeb społecznych tworzących warunki rozwoju i funkcjonowania lokalnej społeczności należą bezpieczeństwo, porządek i ład publiczny.

Jednym z negatywnych zjawisk społecznych, z którymi boryka się każdy samorząd w Polsce jest przestępczość.

Bezpieczeństwo, a w zasadzie wykrywalność przestępstw jest jednym z ważniejszych elementów atrakcyjności inwestycyjnej danego regionu (obszaru). Poziom zagrożenia przestępczością jest wartością zmienną, której struktura i dynamika zależy od wielu czynników.

Podając za opracowaniem Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową pt. „Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2013" wpływ poziomu bezpieczeństwa powszechnego na atrakcyjność inwestycyjną jedynie w niewielkim stopniu przekłada się na wyniki finansowe planowanej inwestycji. Jednakże niski poziom bezpieczeństwa powszechnego wiąże się za zwiększonymi wydatkami na ochronę majątku i pracowników. Niski poziom bezpieczeństwa powszechnego świadczy o występowaniu deficytów kapitału społecznego i jest sygnałem występowania patologii społecznych lub/i słabości systemu. Kluczowymi czynnikami w zakresie bezpieczeństwa publicznego jest poziom i struktura przestępczości oraz poziom wykrywalności przestępstw.

Bezpieczeństwo (porządek publiczny) jest zadaniem własnym zarówno samorządów szczebla gminnego, powiatowego, jak i Państwa. Całością spraw związanych z bezpieczeństwem na terenie województwa zajmuje się Komenda Wojewódzka Policji w Rzeszowie. Przeworsko-Dynowski Obszaru Wsparcia obejmuje powiaty przeworski i część rzeszowskiego, z tego względu za bezpieczeństwo na jego obszarze odpowiadają:

- Komenda Miejska Policji w Rzeszowie,
    - Komisariat Policji w Dynowie,
- Komenda Powiatowa Policji w Przeworsku,
    - Komisariat Policji w Kańczudze,
    - Komisariat Policji w Sieniawie,
    - Posterunek Policji w Tryńczy.

Ponadto w Przeworsku prowadzi działalność Straż Miejska, której zadaniem jest zapewniania bezpieczeństwa mieszkańcom.

Jednym z ważniejszych kryteriów wyrażających poziom bezpieczeństwa jest liczba przestępstw stwierdzonych. Przestępstwo stwierdzone jest to zdarzenie, co do którego w zakończonym postępowaniu przygotowawczym potwierdzono, że jest przestępstwem. Przestępstwo,

zgodnie z Kodeksem karnym z 1997 r. obowiązującym od 1 listopada 1998 r. (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późniejszymi zmianami) - jest to zbrodnia lub występek ścigany z oskarżenia publicznego lub z oskarżenia prywatnego, objęty oskarżeniem prokuratora, a nadto każdy występek skarbowy, których charakter jako przestępstwa został potwierdzony w wyniku postępowania przygotowawczego.

Najbardziej aktualna statystyka GUS dotycząca przestępczości obejmuje rok 2012. W tym okresie w województwie podkarpackim popełniono 38 152 przestępstw. Porównując to do danych na poziomie krajowym, podawanych przez Komendę Główną Policji w Warszawie, przestępstwa te stanowiły jedynie 3,4 % ogólnej ich liczby wynoszącej 1 119 803. Z całą stanowczością możemy stwierdzić, że poziom bezpieczeństwa w województwie podkarpackim jest bardzo wysoki.

Generalnie liczba przestępstw (tzw. stwierdzonych) w przeciągu lat 2003 i 2012 zmalała radykalnie; w skali województwa z 50,3 tys. do 38,1 tys. jednakże od roku 2008 utrzymuje się na relatywnie równym poziomie, nawet wykazując tendencję rosnącą. Można przypuszczać, że ma to ścisły związek z „kryzysem gospodarczym" w Polsce i Europie, wiążący się również z notowanym od 2008 roku stałym wzroście stopy bezrobocia.

Tabela 7 Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach w latach 2003-2012

Jednostka terytorialna	2003	2004	2005	2006	2007
Woj. podkarpackie	50 324	48 360	43 909	41 356	37 864
Podregion przemyski	9 587	8 933	8 561	8 150	7 438
Podregion rzeszowski	14 203	13 545	12 738	11 917	10 902
Jednostka terytorialna	2008	2009	2010	2011	2012
Woj. podkarpackie	38 043	38 702	36 885	38 790	38 152
Podregion przemyski	6 698	6 904	6 890	6 935	7 132
Podregion rzeszowski	10 675	11 429	10 415	11 356	11 231

Źródło: dane GUS

Próbując określić rzeczywisty poziom bezpieczeństwa danego obszaru, na potrzeby niniejszego opracowania zestawiono liczbę popełnionych przestępstw w relacji do liczby mieszkańców. Z analizy wynika, że powiat rzeszowski jest najmniej bezpiecznym powiatem w porównaniu do danych wojewódzkich i z powiatu przeworskiego. W 2012 roku w tym powiecie popełniono ponad 7 tys. przestępstw, co w odniesieniu do liczby mieszkańców dało wskaźnik 4,30%. Dla porównaniu w powiecie przeworskim wskaźnik ten był dużo niższy i wyniósł 1,23%. Na uwagę zasługuje względne bezpieczeństwo panujące w powiecie

przeworskim. Dane GUS wskazują, że wyłączając przestępstwa drogowe, powiat ten legitymuje się niższą przestępczością w stosunku do liczby mieszkańców.

Tabela 8 Liczba popełnionych przestępstw względem liczby ludności w 2012 roku – porównanie

Jednostka terytorialna	Przestępstwa stwierdzone (ogółem)		O charakterze kryminalnym		O charakterze gospodarczym		Drogowe	
	Liczba	%*	Liczba	%*	Liczba	%*	Liczba	%*
Woj. podkarpackie	38 152	*1,79%*	24 456	*1,15%*	3 750	*0,18%*	8 413	*0,39%*
Powiat przeworski	974	*1,23%*	528	*0,67%*	88	*0,11%*	331	*0,42%*
Powiat rzeszowski	7 090	*4,30%*	5 419	*3,29%*	633	*0,38%*	903	*0,55%*
**względem liczby mieszkańców*								

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Określając poziom bezpieczeństwa Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia, jednocześnie biorąc pod uwagę mienie oraz życie i zdrowie ludzkie, należy podkreślić, że w powiecie rzeszowskim liczba przestępstw przeciwko mieniu oraz życiu i zdrowiu w stosunku do liczby mieszkańców jest wyższa w porównaniu do danych na poziomie województwa oraz powiatu przeworskiego. W powiecie rzeszowskim w 2012 roku popełniono aż 4,1 tys. przestępstw przeciwko mieniu. Dla porównania w powiecie przeworskim jedynie 401.

Tabela 9 Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu oraz mieniu względem liczby ludności w 2012 r. (porównanie)

Jednostka terytorialna	Ogółem	Przeciwko życiu i zdrowiu		Przeciwko mieniu	
		Liczba	%*	Liczba	%*
Woj. podkarpackie	38 152	1 236	*0,06*	18 217	*0,86*
Powiat przeworski	974	53	*0,07*	401	*0,51*
Powiat rzeszowski	7 090	228	*0,14*	4 149	*2,52*
**względem liczby mieszkańców*					

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W 2012 roku na terenie województwa podkarpackiego doszło do 1 808 wypadków drogowych, w których zginęły 184 osoby, a 2 258 osób zostało rannych. Powołując się na dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie (www.podkarpacka.policja.gov.pl) w okresie

od stycznia do grudnia 2013 roku na terenie województwa podkarpackiego spowodowano 1 812 wypadków, 15 327 kolizji, w wyniku których 151 osób poniosło śmierć, 2 261 osób doznało obrażeń ciała. W porównaniu do analogiczne okresu roku poprzedniego nastąpił wzrost wypadków o 6, tj. o 0,3%, spadek liczby osób zabitych o 33 tj. o 17,9 %, wzrost liczby osób rannych o 7 tj. o 0,3 %, spadek liczby kolizji o 4 tj. o 0,1 %.

Tabela 10 Wypadki drogowe i ich ofiary w powiecie przeworskim oraz rzeszowskim w latach 2011-2012

Jednostka terytorialna	Wypadki ogółem		Ofiary śmiertelne		Ranni	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
	szt.	szt.	osoba	osoba	osoba	osoba
Woj. podkarpackie	2 110	1 808	224	184	2 634	2 258
Powiat przeworski	118	107	14	14	157	130
Powiat rzeszowski	290	232	21	26	369	308

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W powiecie przeworskim i rzeszowskim notuje się dużą liczbę wypadków drogowych. Wobec tego liczba ofiar śmiertelnych w przeliczeniu na liczbę pojazdów oraz liczbę mieszkańców znacznie przewyższa średnią dla województwa i kraju. W 2012 roku w powiecie przeworskim wskaźnik liczby ofiar śmiertelnych na 100 tys. pojazdów wyniósł 30,41, podczas gdy w woj. podkarpackim 14,46. Podobnie w przypadku wskaźnika liczby ofiar śmiertelnych na 100 tys. ludności: z 17,64 do 8,64. Próbując wyjaśnić tak znaczną różnicę należy wziąć pod uwagę fakt, że przez powiaty przeworski i rzeszowski przebiega bardzo ważny korytarz drogowy - droga E40 biegnąca do granicy Państwa z Ukrainą w Korczowej. Wobec braku odcinka autostrady A4 Rzeszów - Korczowa, droga ta generuje znaczny ruch powodujący liczne zdarzenia drogowe.

Tabela 11 Ofiary wypadków w powiecie przeworskim oraz rzeszowskim w latach 2011-2012 - wskaźniki

Jednostka terytorialna	ofiary śmiertelne na 100 tys. pojazdów		ofiary śmiertelne na 100 tys. ludności		ranni na 100 tys. pojazdów	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba
Polska	17,34	14,38	10,89	9,28	205,12	184,08
Woj. podkarpackie	18,13	14,46	10,53	8,64	213,18	177,49
Powiat przeworski	31,31	30,41	17,63	17,64	351,08	282,34
Powiat rzeszowski	20,93	25,28	12,87	15,83	367,82	299,46

Źródło: dane GUS

Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw jest to stosunek liczby przestępstw wykrytych w danym roku (łącznie z wykrytymi po podjęciu z umorzenia) do liczby przestępstw stwierdzonych w danym roku, powiększonej o liczbę przestępstw stwierdzonych w podjętych postępowaniach, a umorzonych w latach poprzednich z powodu niewykrycia sprawców.

Powołując się na statystki Komendy Głównej Policji w Warszawie w skali kraju, w latach 2008-2013 wskaźnik wykrywalności przestępstw w województwie podkarpackim był zawsze wyższy niż średnia dla całego kraju. W 2013 roku wskaźnik wykrywalności przestępstw w województwie podkarpackim wyniósł 70,9% natomiast średnia dla kraju wyniosła 67,1%. Jednocześnie, jak pokazała niniejsza analiza w województwie popełnianych jest mniej przestępstw w stosunku do całego kraju. Wynika z tego, że poziom bezpieczeństwa publicznego jest w województwie podkarpackim wyższy w porównaniu do średniej krajowej.

Tabela 12 Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję i prokuraturę w 2012 roku

Jednostka terytorialna	Ogółem	Kryminalne	Gospodarcze	Drogowe
Woj. podkarpackie	72,2 %	58,8 %	91,4 %	99,6 %
Powiat przeworski	80,2 %	66,8 %	90,9 %	99,4 %
Powiat rzeszowski	56,8 %	45,2 %	89,6 %	98,9 %

Źródło: dane GUS, Komenda Główna Policji w Rzeszowie

Garnizon Państwowej Straży Pożarnej w województwie podkarpackim to 4 komendy miejskie i 17 komend powiatowych Państwowej Straży Pożarnej, w strukturze których funkcjonuje 27 jednostek ratowniczo-gaśniczych oraz 1 posterunek PSP.

Nad bezpieczeństwem mieszkańców województwa czuwa ponad 270 strażaków. Na co dzień, w ramach Krajowego Systemu Ratowniczo Gaśniczego z Państwową Strażą Pożarną współpracują Ochotnicze Straże Pożarne. Województwo dysponuje 291 doskonale wyposażonymi i włączonymi w system jednostkami OSP. Na obszarze powiatu rzeszowskiego działalność prowadzi Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza PSP Nr 2 oraz Posterunek Stały PSP w Dynowie (terenem działania są w powiecie rzeszowskim – miasto Dynów, gminy Dynów, Błażowa, Hyżne). Na terenie powiatu przeworskiego działalność prowadzi Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Przeworsku oraz OSP w Adamówce, Sieniawie, Jaworniku Polskim, Tryńczy, Zarzeczu, Kańczudze, Gaci, Hyżnem, Dylągówce, Harcie, Bachórzu i Dynowie.

Tabela 13 Zdarzenia odnotowane przez Państwowa Straż Pożarną w Rzeszowie w latach 2011-2013

Zdarzenie	2011	2012	2013
Pożary	6 667	9 583	6 056
Miejscowe zdarzenia	15 079	12 846	12 226
Fałszywe alarmy	545	589	602

Źródło: Komenda Wojewódzka Państwowej Straży Pożarnej w Rzeszowie

W 2013 roku Straż Pożarna wyjeżdżała do ponad 19 tys. zdarzeń. Prawie dwie trzecie z nich to tak zwane miejscowe zagrożenia, czyli interwencje niezwiązane z ogniem. W zdarzeniach zginęło 200 osób, spośród których 19 to ofiary pożarów. Pozostałe ofiary śmiertelne to głównie ofiary wypadków drogowych, utonięć i śmiertelnego zatrucia czadem. Straż udzieliła pomocy ponad 3 tys. rannych.

Całością spraw związanych z obroną cywilną na terenie województwa zajmuje się Podkarpacki Urząd Wojewódzki Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego. Przy Wojewodzie Podkarpackim prowadzi działalność Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie.

3.3 Potencjał gospodarczy

Podając za GUS na koniec 2013 roku na obszarze PDOW do rejestru REGON wpisanych było 5 486 podmiotów gospodarki narodowej. Jedynie 293 (5,3%) spośród nich należało do sektora publicznego. Najliczniejszą grupę z tego sektora stanowią państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego (jednostki sektora finansów publicznych, bez osobowości prawnej). Pozostałe to podmioty z sektora prywatnego, których najliczniejszą grupę stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Zestawienie 7 Podmioty w REGON i osoby prowadzące działalność gospodarczą w latach 2000-2013

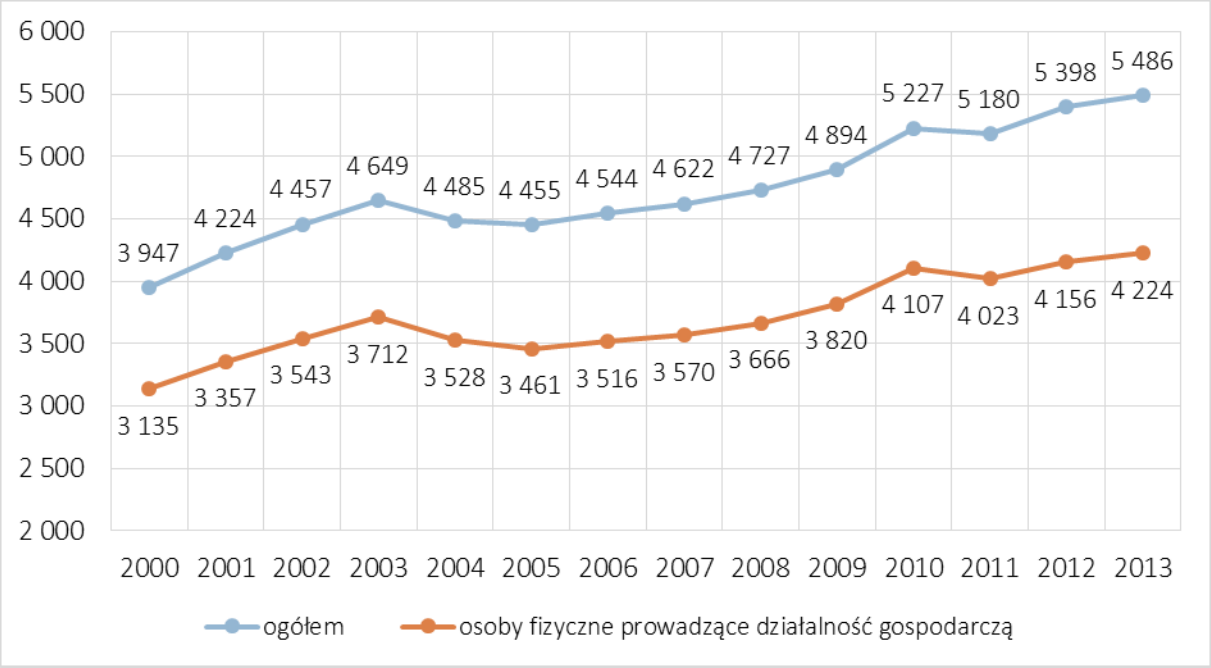

Źródło: dane GUS

W latach 2000 - 2013 liczba podmiotów gospodarczych na obszarze PDOW systematycznie rośnie. Mimo niewielkiego spadku w latach 2004-2005 przedsiębiorczość wyrażona liczbą podmiotów wpisanych do rejestru REGON rozwija się dynamicznie. W 2013 roku podmioty gospodarcze zarejestrowane na obszarze PDOW stanowiły jedynie 3,4% ogółu na poziomie województwa podkarpackiego. Liderem pod względem liczby podmiotów gospodarczych jest gmina miejska Przeworsk, na terenie której zarejestrowano 4 406 podmiotów gospodarczych.

Tabela 14 Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON w latach 2004 - 2013

Jednostka terytorialna	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Powiat przeworski	3 599	3 567	3 652	3 717	3 816	3 985	4 232	4 178	4 365	4 406
Powiat rzeszowski	10 143	10 150	10 009	9 927	9 889	9 886	10 125	10 238	10 688	11 147
Przeworsk (miasto)	1 343	1 321	1 344	1 342	1 369	1 413	1 474	1 468	1 506	1 476
Adamówka	150	138	147	145	153	158	178	177	185	200
Gać	115	103	109	118	122	131	142	142	156	167
Jawornik Polski	174	175	178	188	191	194	213	211	233	235
Kańczuga	495	498	514	521	543	544	584	580	614	607
Przeworsk	503	509	532	561	572	615	651	627	653	677
Sieniawa	266	277	274	280	292	307	337	341	359	356
Tryńcza	274	267	280	280	287	323	333	315	325	349
Zarzecze	279	279	274	282	287	300	320	317	334	339
Dynów (miasto)	349	346	346	352	354	364	395	408	418	443
Dynów	244	247	254	264	273	271	292	289	301	311
Hyżne	293	295	292	289	284	274	308	305	314	326
PDOW	4 485	4 455	4 544	4 622	4 727	4 894	5 227	5 180	5 398	5 486

Źródło: dane GUS

Na kształt i wielkość lokalnego rynku pracy ma wpływ liczba podmiotów gospodarczych i osób w nich zatrudnionych. Szczególnie ważny dla rozwoju gospodarczego danego obszaru jest rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, a wśród nich dynamika zmian liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Poziom przedsiębiorczości wyrażony liczbą podmiotów gospodarki narodowej w stosunku do liczby mieszkańców na obszarze PDOW jest dość niski (506), w porównaniu do średniej wojewódzkiej wynoszącej 728. Najwyższy wskaźnik przedsiębiorczości (wyższy od średniej wojewódzkiej) odnotowano w Przeworsku (946). Przyczyn niskiego wskaźnika przedsiębiorczości należy upatrywać albo w rolniczym charakterze danego obszaru lub koncentracją dużych zakładów przemysłowych. W przypadku Przeworsko – Dynowskiego Obszaru Wsparcia można w większym stopniu przychylić się do pierwszej wymienionej przyczyny.

Tabela 15 Wskaźnik przedsiębiorczości w latach 2009 – 2012

Jednostka terytorialna	podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności				osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Woj. podkarpackie	690	717	710	728	8,4	8,7	8,5	8,7
Powiat przeworski	507	533	526	550	6,4	6,7	6,5	6,7
Powiat rzeszowski	609	622	625	649	7,9	8,1	8,1	8,4
Przeworsk (miasto)	897	923	922	946	10,4	10,8	10,7	11,0
Adamówka	378	423	422	441	5,0	5,7	5,6	5,6
Gać	286	304	306	334	3,2	3,6	3,6	3,9
Jawornik Polski	414	456	454	506	5,5	6,0	5,9	6,3
Kańczuga	433	462	459	487	5,4	5,8	5,7	6,1
Przeworsk	422	442	424	441	5,9	6,2	5,9	6,0
Sieniawa	445	480	486	510	5,4	5,7	5,8	5,6
Tryńcza	392	399	378	391	5,1	5,1	4,8	4,9
Zarzecze	419	445	441	467	5,1	5,5	5,4	5,5
Dynów (miasto)	595	633	656	675	7,0	7,5	7,7	7,9
Dynów	377	409	407	427	5,0	5,5	5,3	5,5
Hyżne	398	442	436	449	5,1	5,7	5,6	5,8
PDOW (średnia)	455	485	483	506	5,7	6,1	6,0	6,2

Źródło: dane GUS

Mimo niższego niż średnia wojewódzka wskaźnika przedsiębiorczości na terenie PDOW liczba podmiotów gospodarczych stale rośnie. Biorąc pod uwagę dynamikę wzrostu liczby przedsiębiorstw w stosunku do mieszkańców to jest ona niższa niż średnia wojewódzka. W 2012 roku w województwie podkarpackim powstało 66 podmiotów na 10 tys. mieszkańców, natomiast na obszarze PDOW jedynie 57. Liderami w tym zakresie w 2012 r. była gmina Przeworsk (80) oraz gmina Zarzecze (84). Na uwagę zasługuje fakt, że w latach 2009 - 2012 wskaźnik przedsiębiorstw wykreślonych z rejestru REGON w stosunku do liczby mieszkańców na obszarze PDOW był zawsze niższy niż średnia wojewódzka. Dowodzi to większej stabilności sektora przedsiębiorstw, trwałości funkcjonowania podmiotów gospodarczych.

Tabela 16 Jednostki nowo zarejestrowane i wyrejestrowane na 10 tys. mieszkańców – porównanie za lata 2009 - 2012

Jednostka terytorialna	jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności				jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Woj. podkarpackie	68	75	65	66	61	39	70	47
Powiat przeworski	50	56	50	60	28	25	56	35
Powiat rzeszowski	63	67	61	62	47	31	57	37
Przeworsk (miasto)	88	93	78	80	53	47	81	55
Adamówka	34	54	55	45	22	17	60	21
Gać	35	47	28	52	11	19	34	22
Jawornik Polski	37	47	54	67	32	15	41	22
Kańczuga	29	51	45	53	26	21	53	25
Przeworsk	51	41	44	43	28	20	55	27
Sieniawa	43	64	50	75	20	29	53	48
Tryńcza	49	37	34	38	9	23	53	19
Zarzecze	42	40	33	84	19	13	36	59
Dynów (miasto)	63	80	69	66	46	29	45	39
Dynów	29	46	55	37	24	21	52	27
Hyżne	35	56	37	40	42	14	43	26
PDOW (średnia)	45	55	49	57	28	22	51	33

Źródło: dane GUS

W roku 2011 na obszarze PDOW zlikwidowano największą liczbę przedsiębiorstw, biorąc pod uwagę lata 2009 - 2013. Był to jednak wyjątkowy rok pod tym względem, ponieważ w pozostałych latach liczba nowopowstałych podmiotów gospodarczych była wyższa od likwidowanych. W latach 2009 - 2013 na obszarze PDOW utworzono 2 625 i zlikwidowano 1 822 podmiotów gospodarczych.

W kontekście niskiego wskaźnika przedsiębiorczości obszaru, duża liczba tworzonych przedsiębiorstw, których większość stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą wymaga szczególnej uwagi władz samorządowych i wsparcia tych podmiotów, które są bardzo istotne z punktu widzenia lokalnego rynku pracy.

Zestawienie 8 Podmioty w rejestrze REGON – zarejestrowane i zlikwidowane na obszarze PDOW 2009 -2013

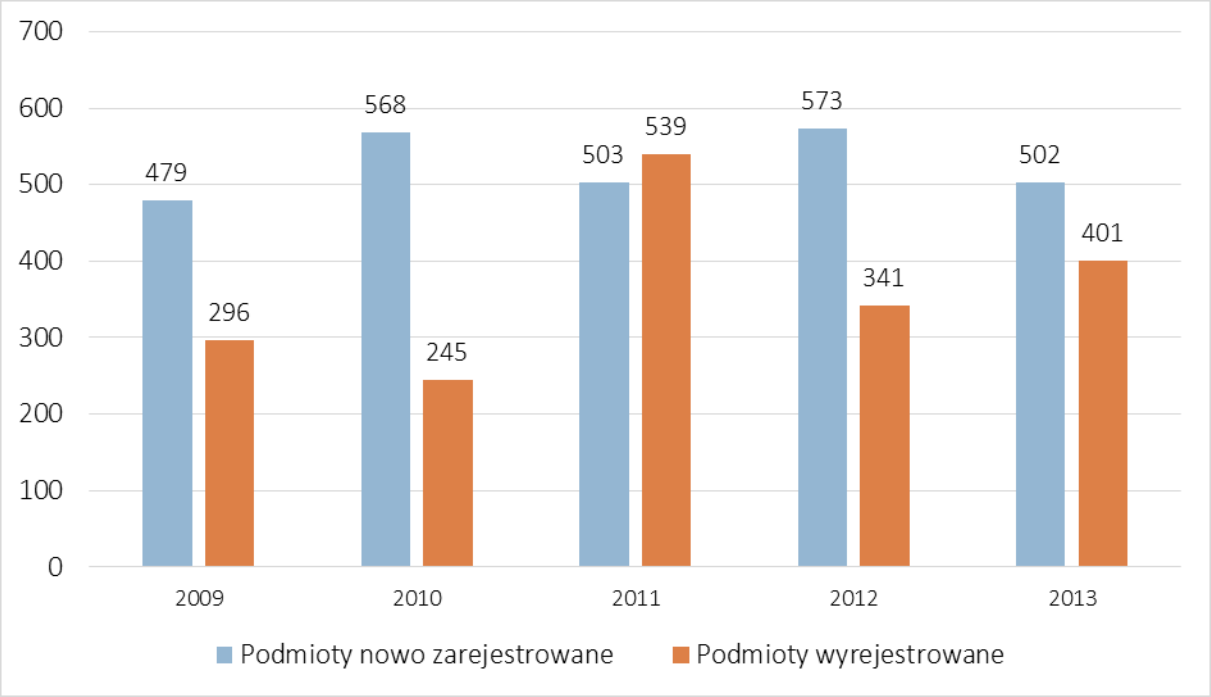

Źródło: dane GUS

Podmioty gospodarcze zakwalifikowane do sekcji G PKD - handel, zdecydowanie dominują na mapie gospodarczej Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Gospodarczego (stanowią blisko 27% ogółu podmiotów z sektora prywatnego). Wśród 1 478 takich podmiotów, aż 66% zajmuje się handlem detalicznym.

Ważnym działem gospodarki obszaru jest budownictwo - dla 14,5% podmiotów gospodarczych to działalność dominująca. Spośród przedsiębiorstw przyporządkowanych do sekcji F PKD - budownictwo, 7 na 10 podmiotów zajmuje się specjalistycznymi robotami budowlanymi (roboty rozbiórkowe, budowlane, instalacyjne, wykończeniowe). Silny jest również sektor przedsiębiorstw zajmujących się wznoszeniem budynków (201 przedsiębiorstw). Spośród 628 przedsiębiorstw w sekcji C PKD - przetwórstwo przemysłowe, największa ich liczba, bo aż 166, zajmuje się produkcją wyrobów z drewna oraz korka; a 110 produkcją metalowych wyrobów gotowych.

Sektor gospodarki PDOW związany jest głównie z rodzimym kapitałem. Na 189 zarejestrowanych spółek prawa handlowego w 2013 roku, jedynie 35 (18,5%) to spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego. Zaskakujące jest to, że średnia dla województwa podkarpackiego wynosi 14%.

Opracowanie pt. Badanie Potencjałów i Specjalizacji Województwa Podkarpackiego Raport końcowy (Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego Departament Rozwoju Regionalnego, Rzeszów 2014) wskazuje, że na podstawie analizy struktury liczbowej podmiotów gospodarczych można wskazać, że biegun Jarosław-Przeworsk wykazuje wyraźny profil w zakresie handlu, zarówno detalicznego, jak i hurtowego. Brak branży produkcyjnych, jako dominujących w strukturze gospodarki jest typowy dla wschodniej części województwa. Dominujący profil w handlu detalicznym wynika z tradycji handlu przygranicznego, który rozwijał się szczególnie w latach 90. ubiegłego wieku, natomiast w handlu hurtowym to efekt wykorzystania położenia tego obszaru jednocześnie w pobliżu granicy Unii Europejskiej i Ukrainy oraz przy głównym szlaku transportowym w kierunku Lwowa i Kijowa.

Tabela 17 Podmioty gospodarki narodowej (sektor prywatny) PDOW wg sekcji PKD 2007, stan na 2013 r.

Sekcja PKD 2007	Liczba podmiotów	Odsetek [%]
Sekcja G Handel hurtowy i detaliczny	1 478	26,9
Sekcja F Budownictwo	797	14,5
Sekcja C Przetwórstwo przemysłowe	628	11,4
Sekcja S i T Pozostała działalność usługowa	422	7,7
Sekcja H Transport i gospodarka magazynowa	350	6,4
Sekcja Q Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	320	5,8
Sektor P Edukacja	300	5,5
Sekcja M Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	293	5,3

Źródło: dane GUS

Porównując liczbę podmiotów gospodarczych pod względem liczby zatrudnionych w PDOW z danymi na poziomie wojewódzkim można zauważyć brak podmiotów gospodarczych zatrudniających powyżej 1 000 pracowników. W województwie jest ich 30, z tym że żaden z tych podmiotów nie prowadzi działalności w powiecie rzeszowskim czy przeworskim. Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia wyróżnia odsetek firm zatrudniających od 10-49 pracowników. Jest ich 219 i stanowią, aż 3,99% ogółu podmiotów gospodarczych (średnia dla województwa wynosi 3,65%). Dobrze rozwinięta mała przedsiębiorczość, nastawiona głównie na świadczenie usług i drobną wytwórczość (handel, budownictwo, przetwórstwo

przemysłowe) stanowi o charakterze lokalnej przedsiębiorczości i rynku pracy PDOW. Liczba podmiotów zatrudniających do 10 pracowników wynosi 5 223. Przedsiębiorstwa zatrudniające od 250 do 999 pracowników znajdują się w jedynie Przeworsku, Kańczudze, Tryńcy i Zarzeczu. Brak dużych inwestorów zatrudniających ponad 1 000 mieszkańców może wynikać z niskiej stacyjności inwestycyjnej, a zwłaszcza słabej dostępności komunikacyjnej oraz brak terenu dużej powierzchni przeznaczonej pod zakład produkcyjny.

Tabela 18 Liczba podmiotów gospodarczych ze względu na liczbę zatrudnionych w 2013 r. – porównanie

Obszar	Ogółem	0-9	10-49	50-249	250 -999	1000 i więcej
Woj. podkarpackie	159 627	152 333	5 824	1 276	164	30
Powiat przeworski	4 406	4 190	177	34	5	0
Powiat rzeszowski	11 147	10 632	438	68	9	0
Przeworsk (miasto)	1 476	1 394	59	21	2	0
Adamówka	200	185	15	0	0	0
Gać	167	160	7	0	0	0
Jawornik Polski	235	226	9	0	0	0
Kańczuga	607	583	20	3	1	0
Przeworsk	677	651	23	3	0	0
Sieniawa	356	334	18	4	0	0
Tryńcza	349	333	15	0	1	0
Zarzecze	339	324	11	3	1	0
Dynów (miasto)	443	421	17	5	0	0
Dynów	311	298	13	0	0	0
Hyżne	326	314	12	0	0	0
Razem PDOW	5 486	5 223	219	39	5	0

Źródło: dane GUS

Tabela 19 Podmioty gospodarcze według klas wielkości zatrudnienia stan na rok 2013 – porównanie

Liczba pracowników	PDOW	Powiat przeworski	Powiat rzeszowski	woj. podkarpackie
0 – 9	95,21 %	95,10 %	95,38 %	95,43 %
10 – 49	3,99 %	4,02 %	3,93 %	3,65 %
50 – 249	0,71 %	0,77 %	0,61 %	0,80 %
250 – 999	0,09 %	0,11 %	0,08 %	0,10 %
1000 i więcej	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,02 %

Źródło: dane GUS

Najnowsza publikacja Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową pt. „Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2013" wskazuje, że podregion przemyski oraz rzeszowski (na którego obszarze rozlokowany jest Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia) zajmują odległe miejsca w rankingu atrakcyjności inwestycyjnej podregionów w Polsce dla działalności przemysłowej. Atrakcyjność inwestycyjna podregionu przemyskiego oceniona została jako najniższa, natomiast rzeszowskiego jako przeciętna (skala ocen: najwyższa, wysoka, przeciętna, niska, najniższa). Do mocnych stron podregionów stanowiących o ich potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej należy:

- *zasoby pracy*: bardzo duża liczba wykwalifikowanych pracowników, absolwentów szkół zawodowych, a także bezrobotnych,
- *dostępność transportowa*: duży węzeł transportowy rangi krajowej, wysoka gęstość infrastruktury drogowej, ponadprzeciętna dostępność do granicy zachodniej, dobrze rozwinięty sektor transportu i logistyki,
- *infrastruktura gospodarcza*: duża powierzchnia wolnych terenów w SSE, duża aktywność inwestorów w SSE,
- *stopień ochrony środowiska przyrodniczego*: niski udział obszarów chronionych,
- *poziom rozwoju gospodarki*: korzystana struktura gospodarki, duża liczba firm z udziałem kapitału zagranicznego, wysoka wydajność pracy.

Znacznie lepiej została oceniona atrakcyjność inwestycyjna w zakresie działalności usługowej. Podregion przemyski uzyskał ocenę przeciętną, natomiast rzeszowski najwyższą. Mocną stroną podregionu rzeszowskiego jest wielkość i jakość zasobów pracy - ponadprzeciętna liczba studentów. W zakresie atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności zaawansowanej technologicznie podregion przemyski uzyskał ocenę najniższą, natomiast rzeszowski najwyższą. Mocną stroną podregionu rzeszowskiego jest jakość zasobów pracy - ponadprzeciętna sytuacja zdrowotna.

Należy podkreślić, że bardzo dużym problemem w zakresie polityki inwestycyjnej PDOW jest brak dużych uzbrojonych terenów inwestycyjnych zlokalizowanych w pobliżu budowanej autostrady A4, którym mógłby być zainteresowany potencjalny duży przedsiębiorca (inwestor).

3.4 Atrakcyjność turystyczna

Rozwój turystyki, który powiązany jest z innymi celami rozwoju społeczno-gospodarczego, ma istotne znaczenie dla gmin PDOW i może być również ważną gałęzią jego gospodarki. Ze względu na położenie przy głównych trasach komunikacyjnych PDOW jest łatwo dostępny zarówno dla turystów jak i przedsiębiorców. Przez leżący w centrum obszaru Przeworsk przebiega niezwykle ważna droga międzynarodowa E-40 (krajowa 4), biegnąca do przejścia międzynarodowego z Ukrainą w Korczowej. Miasto jest również ważnym węzłem kolejowym. Najważniejsze połączenie to relacja: Szczecin-Wrocław-Katowice-Kraków-Przemyśl-Kijów. Z Przeworska prowadzą również linie do Lublina i Bełżca. Miasto posiada dogodne połączenie komunikacyjne z Rzeszowem, Przemyślem, Sanokiem, Lublinem, Krakowem i Warszawą. Północną cześć powiatu przeworskiego przecina droga krajowa 77, którą można dotrzeć zarówno do Przemyśla jak i Stalowej Woli. Przez Przeworsk przebiega ponadto trasa nr 835, łącząca Lublin z Grabownicą Starzeńską i dalej z Sanokiem. PDOW pokryty jest gęstą siecią dróg lokalnych. Nie ma większego problemu z dojazdem do miejscowości tego obszaru oraz do znajdujących się na jego terenie zabytków.

Walory krajobrazowe, położenie geograficzne obszaru oraz klimat z bardzo wysokim stopniem nasłonecznienia - najwyższym w skali kraju, a także średnie temperatury roczne i opady atmosferyczne, dają podstawy do rozwoju na tym terenie turystyki przyjazdowej, tworząc jednocześnie niezbędną podstawę do pełnienia funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej dla jego mieszkańców. Bogactwo zabytków kultury materialnej i wyjątkowe walory przyrodnicze oraz krajobrazowe tego obszaru stanowią o jego atrakcyjności turystycznej i są czynnikami mogącymi przyciągnąć potencjalnych turystów do jego odwiedzenia. W kontekście możliwości wykorzystywania istniejących walorów dostrzega się wysokie potrzeby w zakresie rozwoju infrastruktury aktywnego wypoczynku w PDOW, w tym m.in. otwartych obiektów sportowo-rekreacyjnych, wyznaczania szlaków turystycznych czy budowania sieci ścieżek rowerowych. Wiąże się to także z koniecznością zapewnienia miejsc noclegowych o różnym charakterze dla turystów.

Do najważniejszych atrakcji turystycznych PDOW należy:

- przejazd zabytkową kolejką wąskotorową Przeworsk - Dynów (46,25 km),

- zwiedzanie miejsc leżących na Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej (Sieniawa, Chodaczów k. Tryńczy),
- obiekty na Szlaku Architektury Drewnianej (m.in. Przeworsk, Nowosielce, Rudka, Krzeczowice),
- zespoły pałacowo-parkowe i ogrody (m.in. Przeworsk, Sieniawa, Żuklin, Urzejowice, Bachórz, Zarzecze), oraz liczne dworki (m.in. Hyżne, Lipnik, Łopuszka Mała),
- duża liczba zabytków o charakterze sakralnym,
- możliwość uprawiania sportów wodnych na rzece San (kajaki, pontony, wędkarstwo).

Ponadto atrakcyjne są szlaki turystyczne i spacerowe na czele z niebieskim szlakiem turystycznym Dynów - Laskówka - Jawornik Polski - Biała k/Rzeszowa (36 km), przeworska trasa rowerowa (31,30 km), warunki do uprawiania narciarstwa w gminie Jawornik Polski, a także Sieniawski Obszar Chronionego Krajobrazu (52 408 ha) i rozsiane na całym obszarze pomniki przyrody oraz rzadkie okazy fauny i flory w rezerwatach przyrody „Husówka" (gmina Kańczuga) i „Lupa" (miasto i gmina Sieniawa).

Tabela 20. Liczba osób korzystających z noclegów w PDOW w latach 2004-2012.

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Turyści z kraju	3 391	2 858	3 606	4 469	5 494	3 847	5 065	4 974	7 103
Turyści z zagranicy	921	617	634	826	1 008	1 222	1 348	1 273	1 763
RAZEM	4 312	3 475	4 240	5 295	6 502	5 069	6 413	6 247	8 866

Źródło: Dane GUS, 2012

Analizując dane GUS dotyczące liczby turystów odwiedzających PDOW w latach 2004-2012 i korzystających z bazy noclegowej, trzeba zauważyć, że zainteresowanie turystyką na tym obszarze systematycznie wzrasta. W 2012 roku na terenie PDOW w noclegów skorzystało 8 866 turystów, spośród których 19,8% to turyści zagraniczni. Należy podkreślić, że liczba turystów korzystających z noclegów w perspektywie roku 2004 uległa podwojeniu.

Analizując ruch turystyczny wśród obcokrajowców w skali powiatu przeworskiego oraz rzeszowskiego należy stwierdzić, że nacją najczęściej korzystającą z noclegów są Ukraińcy (w 2013 roku w powiecie przeworskim udzielono noclegów 693 Ukraińcom, a w rzeszowskim aż 2008 osobom). Duży udział w turystyce zagranicznej mają również Niemcy i Francuzi.

Zestawienie 9 Turyści zagraniczni w powiecie rzeszowskim i przeworskim

powiat rzeszowski

- Ukraina, Niemcy, Francja

powiat przeworski

- Ukraina, Francja, Niemcy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Należy zwrócić uwagę, iż część terenów wiejskich składających się na PDOW, przez wieki stanowiły miejscowości typowo rolnicze, co obecnie, kiedy rolnictwo zatrudniające niegdyś większość osób straciło na znaczeniu, wymaga od mieszkańców szukania nowych możliwości zatrudnienia.

Taką drogą mogłaby stać się agroturystyka, zapewniająca pracę dla mieszkańców i dająca tym samym szansę na dynamiczny rozwój obszaru. Wypoczynek na terenach wiejskich staje się coraz bardziej popularny, zaś walory przyrodniczo-kulturowe i potencjał obszarów wiejskich PDOW stwarzają możliwości dla rozwoju turystyki na tych terenach. Oferta gospodarstwa agroturystycznego to szereg różnych usług, które mają na celu przybliżenie turyście klimatu wsi i jej życia codziennego.

Rozbudowa bazy noclegowej, jest zasadniczym warunkiem zwiększenia liczby atrakcyjnych ofert turystycznych. Poszerzenie ilościowe i modernizacja istniejącej bazy PDOW poprzez podwyższenie jej standardu, a także działania promujące regionalną ofertę turystyczną mogą wyraźnie zwiększyć liczbę przybywających tu turystów polskich i zagranicznych.

Rdzeniem oferty turystycznej PDOW jest Przeworska Kolej Dojazdowa pierwotnie funkcjonująca pod nazwą: Wąskotorowa Kolej Lokalna Przeworsk - Dynów. Jest to linia kolejowa łącząca Przeworsk i Dynów, biegnąca doliną rzeki Mleczki. PKD dysponuje sześcioma lokomotywami typu Lxd2, z czego trzy są czynne. Kolej słynie z tunelu w Szklarach, jedynego na kolejach wąskotorowych w Polsce i najdłuższego w Europie, o długości 602 m. Po całej 46 - kilometrowej linii kursuje turystyczny pociąg Pogórzanin, a od 2010 r. także mała 4-osobowa drezyna DOC. Podając za GUS (dane z 30.09.2012 r. opublikowanych na stronie www.pogorzanin.pl) w latach 1993-2012 odbyło się 1227 kursów rozkładowych i specjalnych,

z liczbą 278 516 pasażerów. PKD jako linia przewozowa z kompleksem budynków dworcowych jest na pewno unikatowym obiektem zabytkowym w swojej kategorii, który znakomicie może wyróżniać PDOW na mapie turystycznej regionu i Polski.

Początki przeworskiej wąskotorówki sięgają roku 1894. Wtedy ówcześni właściciele ziemscy, hrabiowie Roman Stypion z Łopuszki Wielkiej i Zdzisław Skrzyński z Bachórza, rozpoczęli starania o budowę linii kolejowej o charakterze towarowym, która miała istotne znaczenie dla zbudowanej w Przeworsku przez księcia Andrzeja Lubomirskiego cukrowni. Budowa rozpoczęła się w 1900 r. Cały odcinek został oddany do użytku w 1904 r. Na trasie powstały budynki stacyjne i mieszkalne, w Przeworsku warsztaty, a obok stacji w Dynowie parowozownia zwrotna. 30 września 1991 r. kolejka wąskotorowa Przeworsk-Dynów została wpisana do rejestru zabytków pod numerem A-463, a w ramach tego tunel (niedaleko stacji Szklary) z lat 1890-1904 i drewniane schronisko kolejowe.

Obecnym zarządcą jest Powiatowy Zarząd Dróg w Przeworsku, a operatorem przewozów pasażerskich jest Stowarzyszenie Kolejowych Przewozów Lokalnych, które w 2003 roku uruchomiło turystyczny ruch pasażerski w sezonie letnim. Linia kolejowa obejmuje następujące stacje: Przeworsk-Wąskotorowy (gmina miejska Przeworsk), Urzejowice (gmina Przeworsk), Krzeczowice (gmina Kańczuga), Kańczuga (gmina Kańczuga), Łopuszka Mała (gmina Kańczuga), Łopuszka Wielka (gmina Kańczuga), Manasterz (gmina Jawornik Polski), Zagórze (gmina Jawornik Polski), Hadle Szklarskie (gmina Jawornik Polski), Jawornik Polski (gmina Jawornik Polski), Szklary Tunel (gmina Hyżne), Szklary (gmina Hyżne), Bachórz (gmina Dynów), Dynów (gmina miejska Dynów).

Przeworska Kolej Wąskotorowa pod względem konstrukcji inżynieryjnych i architektury kolejowej, a także walorów krajobrazowych zaliczana jest do najpiękniejszych wąskotorówek w kraju. W opinii turystów i miłośników kolejnictwa jest liderem wśród kolei wąskotorowych w Polsce. Na trasie można podziwiać różnorodność krajobrazu, rozpoczynając podróż od doliny rzeki Wisłok, trasa prowadzi przez malownicze tereny gminy Przeworsk. Ciekawa jest stacja Kańczuga, na której zachowało się kilka starych budynków stacyjnych. W Łopuszce Małej kolejka mija sztuczny zbiornik wodny, który w sezonie letnim służy jako kąpielisko. Dalej, ostrymi łukami i podjazdami zmierza w kierunku Jawornika Polskiego, za którym, już w Szklarach, wjeżdża do tunelu. Pociągi specjalne, po wyjeździe z tunelu zatrzymują się na chwilę, aby turyści mogli wejść do niego i z bliska zobaczyć to ciekawe dzieło sztuki inżynierskiej. Kolejna ciekawa rzecz na trasie to skansen - karczma „Pod Semaforem”

w Bachórzu. To w zasadzie jedyny na linii wąskotorowej nowy obiekt zbudowany z myślą o turystach. Skansen w Bachórzu, prowadzony przez pasjonatów kolejnictwa eksponuje stare mapy kolejowe, oryginalne tabliczki i inne przedmioty związane z wąskotorówką, a karczma oferuje specjały regionalnej kuchni. Dalej trasa kolejki wiedzie przez atrakcyjne krajobrazowo tereny Podgórza Dynowskiego i zmierza do doliny rzeki San, zatrzymując się na stacji w Dynowie, gdzie atrakcją jest skansen kolejowy. Zachowały się tam stare wagony pasażerskie i towarowe oraz parowóz Px48.

Promocją PKD przede wszystkim zajmuje się Stowarzyszenie Miłośników Przeworskiej Kolei Wąskotorowej, zawiązane przez entuzjastów zabytków kolejowych z PDOW w 2009 r. Są to działania istotne, ale zbyt skromne, aby wypromować PKD jako unikatową atrakcję turystyczną obszaru. Cały kompleks PKD wymaga nakładów finansowych na modernizację trasy i budynków oraz szeroko zakrojoną, staranną promocję wykraczającą poza region. Warto podjąć takie działania wykorzystując społeczny entuzjazm i biorąc pod uwagę już istniejący potencjał turystyczny obszaru (położenie geograficzne, atrakcje zabytkowe, przyrodnicze i kulturalne).

Znaczące dla rozwoju ruchu turystycznego PDOW jest właściwe wypromowanie turystyki aktywnej i kulturowej. Przez obszar przebiegają bowiem interesujące pod względem historycznym szlaki. Jednym z ważniejszych jest Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej poświęcony wydarzeniom, które rozgrywały się na terenach obecnego woj. podkarpackiego w latach 1914-1915. Szlak zaprojektowano tak, aby przechodził przez te rejony województwa, gdzie zachowało się szczególnie dużo śladów wojennych. Dlatego na uwagę zasługują nekropolie, które można spotkać na terenach PDOW, np. w okolicach Sieniawy, gdzie zachowały się bardzo oryginalne w formie tablice inskrypcyjne. Szczególnie godna zainteresowania jest zbudowana przez armię austro-węgierską ufortyfikowana strażnica kolejowa koło Tryńczy - tzw. Wachhaus, strzegąca mostu kolejowego na rzece Wisłoka. W latach 1905-1906 w Galicji powstało ponad 20 bardzo podobnych strażnic. Wszystkie projekty zakładały upodobnienie do zameczku i ukrycie funkcji obronnej. Strażnica Tryńcza (przydzielano nazwę najbliższej stacji lub przystanku) jest jedną z dwóch zachowanych do dzisiaj, obok strażnicy w Tarnowie. Niestety zabytek niszczeje i wymaga prac renowacyjnych.

Przebiegający przez tereny PDOW atrakcyjny pod względem architektonicznym i historycznym Szlak Architektury Drewnianej eksponuje głównie zabytki o charakterze sakralnym: kościół p. w. Wszystkich Świętych w Siennowie, cerkiew p. w. Św. Michała w Krzeczowicach, kościół p. w. Marii Magdaleny w Nowosielcach, cerkiew greko-katolicka p. w. Zaśnięcia Bogurodzicy w Rudce, cerkiew p. w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Leżachowie. Cenna jest też drewniana architektura zgromadzona w unikatowym skansenie w Przeworsku.

Niewątpliwą atrakcją terenów PDOW jest możliwość uprawiania turystyki aktywnej. Na uwagę zasługuje trasa rowerowa Pętla wokół Przeworska (długość trasy ok. 31 km), która wiedzie od Przeworska przez Studzian, Nowosielce, Białoboki, Ostrów, Mikulice, Krzeczowice, Urzejowice i zmierza znów do Przeworska. Ciekawostką są winnice na zboczach Przeworska (Aleksandrów) i w Białobrzeżkach (gmina Tryńcza), wzdłuż których przebiegają ścieżki rowerowe i szlak nordic walking. Na uwagę zasługuje ścieżka dydaktyczna i szlak turystyczny prowadzący przez lasy rezerwatu Husówka w okolicach Kańczugi. Trasę można przebyć pieszo, rowerem lub konno. Podgórze Dynowskie również oferuje możliwość uprawiania aktywnej turystyki. Warto przemierzyć trasy rowerowe: Dynów - Dąbrówka Starzeńska - Dylągowa - Pawłokoma - Dynów (długość trasy: ok. 22 km); Spod Izdebnika pod Izdebnik (długość trasy: ok. 12 km); Dylągowa - „Darz Bór" (długość trasy: ok. 30 km).Przez Dynów i gminę wiejską Dynów biegnie fragment trasy rowerowej Doliną Sanu, która charakteryzuje się dużymi walorami edukacyjnymi.

Dużą atrakcją turystyczną PDOW są trasy nordic walking, zlokalizowane w niektórych gminach obszaru w ramach międzyregionalnego projektu współpracy Nordic Walking Park Podkarpacie Centrum. Na terenie PDOW parki funkcjonują w gminach: Przeworsk, Gać, Zarzecze, Tryńcza, Adamówka oraz w Mieście i Gminie Sieniawa. W każdej z wymienionych gmin zlokalizowany został jeden Nordic Walking Park o określonej trudności i długości tras. Poszczególne gminy połączone są trasami łącznikowymi, co tworzy w konsekwencji „pajęczynę" tras. Projekt współpracy w sposób nowatorski kreuje podejście do sposobu wykorzystania posiadanych zasobów przyrodniczych i kulturowych poprzez rozwój turystyki aktywnej w oparciu o certyfikowane trasy nordic walking. Kumulacja tras o różnej trudności i długości, połączonych w precyzyjnie stworzoną sieć, jest rozwiązaniem innowacyjnym, niestosowanym dotychczas na tą skalę w Europie. Trasy nordic walking zostały wytyczone w formie pętli, w taki sposób, aby wyjście na każdą z tras w obrębie Parku zlokalizowane było w tym samym punkcie. Wszędzie na starcie istnieje możliwość zaparkowania samochodu, jak również

znajduje się miejsce na wykonanie niezbędnych ćwiczeń rozgrzewkowych. System oznakowania został wykonany w oparciu o sposób oznaczeń używany do znakowania terenów Nordic Walking Park w Europie. Na trasach znajdują się czytelne tablice, zgodne z europejskimi standardami rekreacji nordic walking. Zawierają one szczegółowe mapy, ogólne informacje na temat techniki, doboru sprzętu i walorów zdrowotnych nordic walking.

Tego rodzaju aktywność można uprawiać niezależnie od pory roku i właściwie bez ograniczeń wiekowych, co z perspektywy rozwoju turystyki aktywnej jest bardzo ważne.

Analizując potencjał turystyczny PDOW należy zauważyć, że obszar dysponuje dużymi możliwościami dla rozwoju różnych form turystyki a zwłaszcza turystyki aktywnej, kulturowej i agroturystyki.

Bardzo ważnym elementem w rozwoju turystyki danego obszaru, promowanie i kreowanie oferty turystycznej są organizacje pozarządowe zajmujące się turystyką. Do ważniejszych organizacji zajmujących się turystyką na terenie PDOW należą:

- Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Regionu Dynowskiego – Towarzystwo Przyjaciół Dynowa;
- Lokalna Organizacja Turystyczna „Pogórze Travel”;
- Towarzystwo Miłośników Przeworska i Regionu w Przeworsku;
- Stowarzyszenie Miłośników Przeworskiej Kolei Wąskotorowej w Przeworsku;
- Przeworskie Koło Turystyki Rowerowej „Leliwa”;
- Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Gać w Gaci;
- Stowarzyszenie Przyjaciół Muzeum w Przeworsku;
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Gać w Białobokach;
- Towarzystwo Przyjaciół Sieniawy w Sieniawie;
- Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Zarzecze w Zarzeczu;
- Przeworskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych,
- Stowarzyszenie de-novo w Dynowie.

3.4.1 Wskaźnikowe ujęcie potencjału turystycznego

W celu przedstawiania rzeczywistego miejsca i roli Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia na mapie turystycznej regionu, w niniejszej analizie przedstawiono kwantyfikowane

mierniki potencjału turystycznego (dedykowane dla sektora turystyki). W tym zakresie przedstawiono następujące wskaźniki:

- Wskaźnik Charvata: wskaźnik nasycenia bazą turystyczną, wyrażony liczbą całorocznych miejsc noclegowych przypadających na km^2 powierzchni całkowitej;
- Wskaźnik Schneidera: wskaźnik intensywności ruchu turystycznego wyrażony liczbą turystów korzystających z noclegów, przypadającą na 1 000 mieszkańców stałych;
- Wskaźnik Deferta: wskaźnik funkcji turystycznej wyrażony liczbą turystów korzystających z noclegów przypadającą na km^2 powierzchni całkowitej;
- Wskaźnik Baretje'a: wskaźnik funkcji turystycznej miejscowości, wyrażony liczbą turystycznych miejsc noclegowych pomnożoną przez 100, przypadającą na liczbę ludności miejscowej.

Porównawcze zestawienie wskaźników umieszczono w dwóch tabelach poniżej.

Tabela 21 Wskaźnik nasycenia bazą turystyczną oraz intensywności ruchu turystycznego – porównanie za 2013 r.

Obszar	Wskaźnik Charvata	Wskaźnik Schneidera
Woj. podkarpackie	1,43	367
Podregion przemyski	0,82	253
Powiat przeworski	0,74	134
Przeworsk (miasto)	11,23	430
Adamówka	0,13	39
Gać	0,00	0
Jawornik Polski	1,43	63
Kańczuga	0,00	0
Przeworsk	0,00	0
Sieniawa	0,31	432
Tryńcza	0,00	0
Zarzecze	2,45	54
Podregion rzeszowski	1,44	446
Powiat rzeszowski	1,19	413
Dynów (miasto)	0,00	0
Dynów	0,42	25
Hyżne	0,31	12
PDOW – średnia	0,65	110

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia (poza terenami miejskimi) jest obszarem z dominacją rolnictwa. Aspirowanie do zwiększenia roli turystyki w rozwoju lokalnym zależy od wielu czynników, z których najważniejsze to baza noclegowa i gastronomiczna oraz walory przyrodnicze w powiązaniu z liczbą atrakcji turystycznych.

Wskaźnik Charvata wyrażający nasycenie bazą turystyczną na obszarze PDOW wynosi 0,65 i jest dużo niższy od średniej dla województwa podkarpackiego (1,43). Najkorzystniej w tym aspekcie wypada miasto Przeworsk (11,23) oraz gmina Zarzecze (2,45). Na uwagę zasługuje fakt,

że w niektórych gminach oficjalna statystyka nie notuje miejsc noclegowych. Statystyka pokazuje, że to powiat rzeszowski posiada więcej miejsc noclegowych w stosunku do powierzchni niż powiat przeworski. Jednakże można wnioskować, że to w mieście Przeworsk ulokowana jest większość miejsc noclegowych na obszarze PDOW i tu jest miejsce kumulacji ruchu turystycznego obszaru.

W 2013 roku na obszarze PDOW udzielono turystom 290 449 noclegów. Wskaźnik Schneidera wyrażający liczbę turystów do liczby mieszkańców jest najbardziej korzystny w Przeworsku (430), znacznie wyższy niż średnia dla województwa (367). Dość wysoko w tym aspekcie lokuje się Sieniawa. Pozostałe samorządy PDOW nie generują znacznego ruchu turystycznego.

Tabela 22 Wskaźniki funkcji turystycznej – porównanie za 2013 r.

Obszar	Wskaźnik Deferta	Wskaźnik Baretje'a
Woj. podkarpackie	43,83	1,20
Podregion przemyski	23,32	0,89
Powiat przeworski	15,27	0,65
Przeworsk (miasto)	308,32	1,57
Adamówka	1,20	0,43
Gać	0,00	0,00
Jawornik Polski	4,59	1,95
Kańczuga	0,00	0,00
Przeworsk	0,00	0,00
Sieniawa	23,72	0,57
Tryńcza	0,00	0,00
Zarzecze	7,90	1,67
Podregion rzeszowski	78,81	0,82
Powiat rzeszowski	59,24	0,83
Dynów (miasto)	0,00	0,00
Dynów	1,48	0,71
Hyżne	1,69	0,23
PDOW - średnia	12,24	0,58

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS

Zaprezentowane w tabeli powyżej wskaźniki dotyczące funkcji turystycznej Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia jednoznacznie pokazują znaczne rozbieżności w tym zakresie. Wskaźnik liczby turystów korzystających z noclegów przypadającą na km^2 powierzchni całkowitej dla PDOW wynosi 12,14 i jest znacznie niższy od średniej dla województwa (43,83). Zdecydowanie w tym aspekcie najlepiej wypada miasto Przeworsk ze wskaźnikiem 308,32. Wynika z tego, że Przeworsk pełni rolę centrum turystycznego w skali zarówno powiatu przeworskiego, jak i PDOW.

Rozpatrywany w tym opracowaniu Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia posiada niewątpliwie potencjał turystyczny, jednakże nie jest on w pełni wykorzystywany. Taka sytuacja wymaga od samorządów wysiłku inwestycyjnego nakierowanego na uatrakcyjnienie pobytu dla turystów, tym samym stymulując sektor biznesu do zwieszania liczby miejsc noclegowych. Zdecydowanie należy wybrać sektory turystyki (produkty turystyczne), w które należy inwestować, aby turystyka stała się ważnym filarem rozwoju lokalnego.

3.4.2 Zabytki i obiekty dziedzictwa kulturowego

Na terenie PDOW znajdują się liczne zabytki i obiekty dziedzictwa kulturowego. Z uwagi na obszerność danych dotyczących zabytków nieruchomych na obszarze każdej z gmin, w poniższej tabeli zaprezentowano wybrane, szczególnie ważne zabytki obszaru.

Tabela 23. Wybrane zabytki w gminach PDOW

Gmina	Wybrane zabytki
Przeworsk (miasto)	• bazylika kolegiacka p. w. Ducha Św., z kaplicą Grobu Bożego, 1692-1718 nr rej. A-309 z 27.11.1952 r. • zespół klasztorny bernardynów, ul. Bernardyńska 22, nr rej.: A-303 z 27.11.1952: kościół pw. św. Barbary, 1461-65, 1621, 1902, klasztor XV, XVII-XIX • cmentarz kościelny, nr rej.: A-309 z 27.11.1952 • dzwonnica, 2 poł. XVIII, nr rej.: A-1175 z 23.08.2013 • zespół klasztorny sióstr miłosierdzia, ul. Krakowska 15, nr rej.: A-374 z 23.11.1990: • mury obronne (pozostałości), XV, XVI, nr rej.: A-260 z 9.12.1959 • ratusz, XVI-XVII, 1909, nr rej.: A-307 z 27.11.1952 • zespół dworca kolei wąskotorowej Przeworsk Główny, XIX/XX, nr rej.: A-463 z 30.09.1991 (dec.: kolejka wąskotorowa Przeworsk-Dynów): • zespół pałacowy Lubomirskich, ul. Park 2, nr rej.: A-21/56 z 27.11.1952 i z 8.01.1992 • zespół zabudowy drewnianej o charakterze skansenu, ob. zespół hotelowo-gastronomiczny, ul. Krakowska, nr rej.: A-225 z 5.11.2007: • dwór z Krzeczowic, XVIII-XIX, po 1970, nr rej.: 913 z 29.04.1975 • zabudowa willowa i drewniana starego miasta
Adamówka	Cieplice • cmentarz wojenny z I wojny światowej, nr rej.: A-521 z 6.09.1990 • aleja lipowa do d. folwarku Izabelin, XIX/XX, nr rej.: A 596 z 22.06.2011 Majdan Sieniawski • dzwonnica drewn., XVIII, nr rej.:A-290 z 30.11.1948
Gać	Białoboki • pozostałości zamku Korniaktów, XVI, nr rej.: A-509z 5.10.1993 • kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1893-94, nr rej.: A-409 z 16.03.2010 • budynek Uniwersytetu Ludowego, 1934-35, nr rej.: A-510 z 25.10.1993 Ostrów • cmentarz rzym.-kat. „stary”, poł. XIX, nr rej.: A-520z 12.05.1993 Ostrów • cmentarz rzym.-kat. „stary”, poł. XIX, nr rej.: A-520z 12.05.1993
Jawornik Polski	Hadle Szklarskie • cerkiew greko-kat. pw. Przemienienia Pańskiego, ob. kościół rzym.-kat. par .pw. Niepokalanego serca NMP, 1792, 1946, nr rej.: A-89 z 21.05.2004 • cmentarz cerkiewny, j.w. • zespół dworski, XIX/XX, nr rej.: A-169 z 4.12.1986 • dworzec kolejki wąskotorowej, drewn., XIX/XX, nr rej.: A-463 z 30.09.1991 Jawornik Polski

	• kościół par. pw. św. Andrzeja Apostoła, 1838-39, nr rej.: A-48 z 4.12.2001 • cmentarz kościelny, j.w. • plebania,1917, nr rej.: j.w.-kaplica grobowa rodziny Górskich, na cmentarzu grzebalnym, 1850, nr rej.: j.w. • dworzec kolejki wąskotorowej, XIX/XX Manasterz • kościół par. pw. ś. Katarzyny, 1881-82, nr rej.: A-194 z 27.03.2007 • dzwonnica, 1910, nr rej.: j.w. • ogrodzenie, met., 1928, nr rej.: j.w. • dworzec kolejki wąskotorowej, XIX/XX Zagórze • przystanek kolejki wąskotorowej, drewn., XIX/XX, nr rej.: A-463 z 30.09.1991
Kańczuga	Kańczuga • kościół par. pw. św. Michała Archanioła., XVII-XIX, 1924, nr rej.: A 304 z 27.11.1952-plebania, 1866, nr rej.: A-726 z 19.01.2012 • cerkiew greko-kat. pw. Opieki NMP, XVII-XVIII -1909, nr rej.: A-625 z 16.01.1984 • dzwonnica, nr rej.: j. w. • cmentarz rzym.-kat., k. XIX, nr rej.: A-358 z 4.06.1990 • cmentarz żydowski, XIX/XX, nr rej. A-350 z 5.02.1990 • dom, tzw. „kamienica Kellermanów", Rynek 21, 1620, XVIII/XIX, nr rej.: A-1097 z 25.02.2013 • dworzec kolejki wąskotorowej, XIX/XX, Krzeczowice • cerkiew greko-kat., ob. kościół rzym .kat., drewn., 1770, 1910, nr rej.: A-228 z 12.06.1987 • zespół dworski, XVIII-XIX, nr rej.: 913 z 29.04.1975: dwór, drewn., przeniesiony do Przeworska • dworzec kolejki wąskotorowej XIX/XX, nr rej.: A-463 z 30.09.1991 (dec.: kolejka wąskotorowa Przeworsk-Dynów) Lipnik • zespół dworski, XIX/XX, nr rej.: A-257 z 30.09.1987: dwór i park Łopuszka Mała • zespół dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: A-172 z 14.01.1987:dwór, spichrz, stajnia, park Łopuszka Wielka • kaplica grobowa rodziny Scipio del Campo, przy głównej drodze wiejskiej, 1893,nr rej.: A-848 z 28.02.1997 Pantalowice • zespół kościoła parafialnego, nr rej.: A-761 z 17.02.2012: Siedleczka • cmentarz żydowski, XIX, nr rej.: A-350 z 5.02.1990 Sietesz • kościół par. pw. św. Antoniego Padewskiego, 1906-10, nr rej.: A-416 z 21.05.2010 • zespół dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: A-924 z 31.05.1975: dwór i park Żuklin • zespół pałacowy, XIX, nr rej.: A-57 z 27.11.1952: pałac i park
Przeworsk	Nowosielce -Borek

	• dom myśliwski, XIX/XX, nr rej.: A-875z 7.11.1996 Urzejowice • zespół pałacowy, nr rej.: A-876z 26.11.1986: pałac, 1887 i park
Sieniawa	Sieniawa • zespół pałacowo-parkowy Czartoryskich • zespół kościoła pw. św. Jana Chrzciciela, 1753, XX, nr rej.: A-831 z 18.05.1994 • ratusz, XVIII, XIX, nr rej.: A-833 z 3.09.1968 • fortyfikacje dworu Sieniawskich (pozostałości bastionów i kurtyn), 1664-1680, nr rej.: A-663z 13.07.1994 • cmentarz żydowski, XVII, nr rej.: A-345 z 18.12.1989 Czerce • cmentarz wojenny z I wojny światowej, nr rej.: A-825 z 23.04.1996 Czerwona Wola • dom zakonny ss. służebniczek NMP z kaplicą, k. XIX, nr rej.: A-826 z 22.11.1988 Leżachów • cerkiew greko-kat. pw. św. Mikołaja, ob. kościół rzym.-kat. fil., drewn., k. XVIII, nr rej.: A-827 z 30.12.1986 Pigany • cmentarz wojenny z I wojny światowej, nr rej.: A-828 z 23.04.1996 Rudka • cerkiew greko-kat., ob. nieużytkowana, drewn., k. XVII, nr rej.: A-829 z 28.09.1959
Tryńcza	Tryńcza • kościół pw. Świętego Kazimierza,1909 • spichlerz dworski, XVIII
Zarzecze	Zarzecze • kościół pw. Św. Michała Archanioła • zespół pałacowy hrabiostwa Dzieduszyckich
Dynów (miasto)	• kościół pw. św. Wawrzyńca, 1604-17, k. XVIII, XIX, nr rej.: A-1202 z 20.10.1960 • cmentarz rzym.-kat. „stary”, ul .Grunwaldzka, pocz. XX, nr rej.: A 1009 z 6.09.1990 • fortyfikacje ziemne, XVII, nr rej.: A-370 z 10.04.1968 • oficyna dworska, tzw. „Dworek”, ul. Dworska 25, XVIII/XIX, nr rej.: A 746 z 6.09.1994 • szkoła, ob. Urząd Gminy, ul. księdza Ożoga (d. ul. Waryńskiego)2, XIX/XX, nr rej.: A-1010 z 21.02.1995 • zespół dworca kolejki wąskotorowej, XIX/XX, nr rej.: A-463 z 30.09.1991 (dec.: kolejka wąskotorowa Przeworsk-Dynów) • zespół dworski, poł. XIX, nr rej.: 903 z 29.04.1975
Dynów	Bachórz • grobowiec Władysława Skrzyńskiego, k. XIX, nr rej.: A-1011 z 5.04.1995 • park dworski, XVIII, nr rej.: A-17 z 10.01.1986 • dworzec kolejki wąskotorowej, XIX/XX, nr rej.: A-463 z 30.09.1991 (dec.: kolejka wąskotorowa Przeworsk-Dynów) Dąbrówka Starzeńska • zespół zamkowy, nr rej.: A-184 z 14.05.1968

	Dylągowa • kościół par. pw. św. Zofii, 1905-11, nr rej.: A-317 z 16.01.2009 Harta • zespół kościoła pw. św. Mikołaja, 1779, 1804, 1889, 1910., nr rej.: A 1201 z 5.02.1993: • młyn gospodarczy, XIX/XX, nr rej.: A-1008 z 8.05.1997 Pawłokoma • dzwonnica przy nieistniejącej cerkwi greko-kat., 1909, nr rej.: A-288 z 23.09.2008
Hyżne	Hyżne • kościół pw. Narodzenia NMP, 1727-39, 1913-14 • fortyfikacje ziemne, XV-XVII • wikarówka, 1899, nr rej.: A-645 z 26.08.2011 • zespół 7 kapliczek „Siedem Dróżek Boleści Matki Bożej", na zboczu wzgórza kościelnego,1934, nr rej.:A-645 z 26.08.2011 (dec. wspólna z wikarówką) • szkoła ludowa, drewn., 1881, nr rej.: A-359 z 21.08.1989 • zespół dworski, XVIII/XIX, nr rej.: A-360 z 21.05.1973 • dom d. Urzędu Gminy, ob. GOK, nr 417, drewn., 1935-1937, nr rej.: A-310 z 12.08.1989 Szklary • schronisko kolejowe, drewn., XIX/XX, i tunel pod stacją Szklary, 1890-1904,nr rej.: A-463 z 30.09.1991 (dec.: kolejka wąskotorowa Przeworsk-Dynów)

Źródło: Narodowy Instytut Dziedzictwa, www.nid.pl

Charakterystyczne dla PDOW jest to, że każda z gmin bogata jest w zabytki i obiekty dziedzictwa kulturowego, co czyni z obszaru dużą atrakcję turystyczną. Na terenach PDOW znajdują się znakomite zabytkowe kompleksy pałacowo-parkowe. Perłą wśród nich jest zespół pałacowo-parkowy Czartoryskich w Sieniawie, zbudowany w XVIII wieku przez hetmana wielkiego koronnego Adama Mikołaja Sieniawskiego. Od czasów, gdy stał się główną siedzibą rodu Czartoryskich podlegał systematycznej przebudowie, zyskując barokowy charakter w stylu rezydencji francuskich. Wydarzenia związane z historią Polski, głównie wybuch II wojny światowej i sytuacja powojenna wpłynęły na kondycję pałacu, który utracił swoją świetność i niszczał. Dopiero w latach 1998-2002 Agencja Nieruchomości Rolnych dokonała gruntownej odbudowy pałacu i odnowy 20-hektarowego parku, dzięki czemu kompleks wrócił do dawnej świetności. Obecnie Pałac w Sieniawie jest wysokiej klasy hotelem dla ponad 135 osób (użytkownym przez prywatnego przedsiębiorcę). Wnętrza pałacu wyposażono w stylowe meble i sprzęty. Unikatowy zabytkowy kompleks restauracyjno-hotelowy SIENIAWA PAŁAC HOTEL jest ekskluzywnym miejscem spotkań, konferencji, imprez o charakterze kulturalnym, towarzyskim czy biznesowym oraz miejscem niepowtarzalnego wypoczynku dla gości odwiedzających Sieniawę. Niewiele jest w Polsce takich miejsc, gdzie można zamieszkać

w apartamentach, które w przeszłości użytkowali carowie, księżne i książęta, artyści oraz narodowi bohaterowie. Atmosfera magnackiej posiadłości daje się odczuć nawet wśród zieleni doskonale utrzymanego parku. Tego rodzaju obiekt, z bogatą infrastrukturą jest na pewno idealnym miejscem dla turystyki biznesowej.

Duże znaczenie na mapie atrakcji turystycznych w PDOW jest dziedzictwo materialne Żydów Polskich. Świadectwem tego są zachowane cmentarze żydowskie w Sieniawie, Kańczudze, oraz Dynowie. Cmentarz żydowski w Sieniawie został założony w XVII w., na działce położonej na północny zachód od miejscowości, przy obecnej ul. Zielonej 37. Pomimo zniszczeń, pod względem liczby nagrobków jest to jedna z najlepiej zachowanych nekropolii żydowskich na Podkarpaciu. Teren o powierzchni około 7500 m kw. jest ogrodzony, w jego obrębie przetrwało nie mniej niż 650 macew w różnym stanie zachowania.

Zdjęcie 1 Ratusz w Sieniawie

Źródło: UMiG Sieniawa

Zdjęcie 2 Pałac Dzieduszyckich w Zarzeczu

Źródło: Starostwo Powiatowe w Przeworsku

Zdjęcie 3 Klasztor o. Bernardynów w Przeworsku

Źródło: Starostwo Powiatowe w Przeworsku

Miasto Przeworsk również cieszy się znakomitym zespołem pałacowo-parkowym wzniesionym z inicjatywy księżnej Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej. Na terenie 12-hektarowego parku znajdują się: pałac, 2 oficyny dworskie, oranżeria, dom ogrodnika, kordegarda, brama główna, dom koniuszego, stajnie cugowe i powozownia. Na uwagę zasługują kompozycje roślinne parku utworzone z egzotycznych okazów. Po kapitalnym remoncie obiektu utworzono w nim wielodziałowe muzeum państwowe pod nazwą Muzeum - Pałac Lubomirskich, którego misją jest ochrona materialnego i duchowego dziedzictwa kulturowego ziemi przeworskiej. Muzeum gromadzi, przechowuje, konserwuje i udostępnia do celów badawczych i wystawienniczych dobra kultury związane z historią, etnografią, archeologią i sztuką regionu, organizuje wystawy, popularyzuje wiedzę, prowadząc badania naukowe i działania edukacyjne. Muzeum - Pałac Lubomirskich w Przeworsku stanowi ogromną atrakcją turystyczną PDOW.

O atrakcyjności turystycznej obszaru w kontekście zabytków stanowią nie tylko jego perły. Należy zauważyć, że wszystkie zabytki PDOW posiadają ogromną wartość historyczną, artystyczną, naukową, a także emocjonalną, co jest elementem tożsamości tego rejonu. Z tego względu w interesie społecznym leży ich zachowanie dla kolejnych pokoleń. Wytwory kultury materialnej tego terenu (liczne zespoły dworskie i pałacowe, zabytki architektury sakralnej czy zespół dworców kolei wąskotorowej Przeworsk-Dynów), możliwość uprawiania turystyki aktywnej w połączeniu z walorami przyrodniczymi obszaru stanowią o jego potencjale turystycznym.

W miejscowości Gać znajduje się i prowadzi aktywną działalność wybudowany w 1935-36 roku Orkanowy Uniwersytet Ludowy. Kierownikiem uniwersytetu był inż. Ignacy Solarz (1891-1940), znany wówczas działacz ludowy i oświatowy, poprzednio organizator pierwszego Uniwersytetu Ludowego w Szycach, zamordowany przez hitlerowców w Jarosławiu. Solarz prowadził gacki uniwersytet wraz ze swoją żoną Zofią. Pierwszy kurs uniwersytetu, noszącego oficjalną nazwę Wiejski Uniwersytet Orkanowy, rozpoczęto 15 listopada 1932 r. W 1933 r. podjęto decyzję budowy nowego budynku uniwersytetu, który zlokalizowano na tzw. Młynisku, później zwanym Gacka Górką. Projekt domu w stylu zakopiańskim opracował architekt Jan Koszyc-Witkiewicz (bratanek słynnego Witkacego).

3.4.3 Walory turystyczne gmin istotne z perspektywy rozwoju atrakcyjności turystycznej

Poniżej przedstawiono analizę walorów dla rozwoju następujących dziedzin turystyki: aktywna, biznesowa, weekendowa i wiejska.

Turystyka aktywna

PDOW cechuje duży potencjał do uprawiania turystyki aktywnej, która zasadniczo odbywa się na wolnym powietrzu. Obecność wyznaczonych tras rowerowych (Pętla wokół Przeworska, okolice Dynowa, Spod Izdebnika pod Izdebnik, fragment trasy rowerowej Doliną Sanu) sprzyja wizytom amatorów wycieczek rowerowych, którzy połączyć mogą tę formę ze zwiedzaniem okolicznych zabytków. Sieć certyfikowanych Parków Nordic Walking (zlokalizowanych w gminie Przeworsk, Gać, Zarzecze, Tryńcza, Adamówka oraz w gmina miejsko-wiejska Sieniawa) sprzyja aktywności pieszej, ale także umożliwia uprawianie narciarstwa biegowego. Na uwagę zasługuje trasa rowerowa *Trasa Rowerowa Przeorsk* (długość trasy ok. 31 km), która wiedzie od Przeworska przez Studzian, Nowosielce, Białoboki, Ostrów, Mikulice, Krzeczowice, Urzejowice i zmierza znów do Przeworska. Istotne znaczenie dla potencjału turystyki aktywnej ma szlak prowadzący przez lasy rezerwatu *Husówka* w okolicach Kańczugi. Szlak ten przeznaczony jest dla turystyki pieszej, rowerowej i konnej.

Turystyka weekendowa

W niepewnych ekonomicznie czasach wiele osób, nawet jeśli nie jest to spowodowane bezpośrednim spadkiem dochodów, często zmienia swoje plany wakacyjne wybierając zamiast jednego, długiego urlopu, szereg krótkich wyjazdów, zwykle wykorzystując dni wolne od pracy i dobierając do nich pojedyncze dni z urlopu.

Istotnym elementem turystyki weekendowej czy krótkoterminowej jest możliwość szybkiego dojazdu do miejsca, gdzie realizowany ma być ten rodzaj wypoczynku. Dlatego ogromną rolę odgrywa dostępność obszaru. PDOW, ze względu na położenie przy głównych trasach komunikacyjnych jest łatwo dostępnym obszarem dla turystów. Krótkotrwała forma spędzania czasu, jaką jest turystyka weekendowa sprzyja wykorzystaniu tego czasu w sposób aktywny, rozumiany, jako turystyka aktywna lub jako turystyka kulturowa, wiążąca się ze zwiedzaniem zabytkowych miejsc określonego obszaru. Na terenie PDOW wielość ciekawych pod względem historycznym zabytków umożliwia rozwój tego rodzaju turystyki i stanowić może jeden z ważniejszych segmentów branży turystycznej. Goście weekendowi są szczególnie cenni poza sezonem, co wpływa na dynamikę rozwoju tej gałęzi turystyki. Z perspektywy turystyki

weekendowej na terenie PDOW na uwagę zasługują te zabytki i obiekty dziedzictwa kulturowego, które są szczególnie znane i stanowią unikaty na skalę krajową. Należą do nich: kolejka wąskotorowa Przeworsk-Dynów z kompleksem budynków dworcowych, która łączy większość gmin obszaru, a także zespoły pałacowo-parkowe (Czartoryskich w Sieniawie, Lubomirskich w Przeworsku, Dzieduszyckich w Zarzeczu, Kellermannów w Żuklinie), zabytkowe budowle sakralne (bazylika kolegiacka p. w. Ducha Św. z kaplicą Grobu Bożego w Przeworsku, kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Białoboki w gminie Gać, kościół par. pw. św. Andrzeja Apostoła w Jaworniku Polskim, kościół pw. św. Michała Archanioła w Kańczudze czy kościół Św. Wojciecha w Bachórzu). Pobyty weekendowe na terenie PDOW można rozplanować tematycznie (zwiedzanie zabytków poszczególnych miast, w czym wiodący jest Przeworsk, lub zwiedzanie kompleksów o charakterze świeckim i osobno o charakterze sakralnym. Bogactwo dziedzictwa kulturowego jest znamienną cechą PDOW i stanowi duży potencjał dla turystyki krótkoterminowej na tym terenie.

Turystyka biznesowa

Z punktu widzenia aktywizacji gospodarczej PDOW korzystne wydaje się wsparcie turystyki biznesowej, w tym turystyki motywacyjnej. Beneficjentami tej formy turystyki są właściciele i menadżerowie firm, zarządy, pracownicy urzędów, itp. Charakterystyczne dla tej formy są wysokie wymagania co do standardów infrastruktury. Na terenie PDOW funkcjonują miejsca, które mogą świadczyć tego rodzaju usługi. Na uwagę szczególnie zasługuje Pałac Hotel w Sieniawie. Biorąc pod uwagę walory turystyczne PDOW, szczególnie krajobrazowe i bogactwo zabytków, ten rodzaj turystyki ma szanse rozwoju. Jednak wymaga stworzenia atrakcyjnej infrastruktury: ośrodków, które oprócz miejsc noclegowych i gastronomii oferują formy wypoczynku sprzyjające regeneracji psycho-fizycznej i zlokalizowane są blisko lub w miastach PDOW.

Turystyka wiejska (agroturystyka)

Dominacja w sensie ilościowym gmin wiejskich na terenie PDOW, a także walory krajobrazowe i klimatyczne obszaru stanowią doskonała podstawę do rozwoju agroturystyki. Podstawowymi kryteriami wyodrębnienia regionów agroturystycznych są walory przyrodnicze, klimatyczne, krajobrazowe, zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne, atrakcje historyczno-kulturowe,

folklor oraz uprawiane formy aktywności turystycznych i rekreacyjnych, a także możliwości ich rozwijania. Poszczególne gminy PDOW spełniają te warunki.

Produkt agroturystyczny na obszarach wiejskich tworzą: dobra materialne, wszelkie usługi, osoby, czynności, miejsca, organizacje, pomysły oraz idee związane z gospodarstwem rolnym.

Produkt agroturystyczny stanowi zatem kombinację usług miejsca i usług turystycznych w ramach danego gospodarstwa rolnego, leśnego. Ten rodzaj turystyki związany jest z pobytem w gospodarstwie rolnym i dotyczy różnych form spędzania czasu wolnego oraz uprawiania aktywności turystycznych i rekreacyjnych, których dobór i kompozycja uzależnione są od obszaru, na jakim zlokalizowana jest działalność agroturystyczna. Formy wypoczynku w ramach agroturystyki to: wycieczki piesze, rowerowe, konne, przyrodnicze, kulturowe, wędkarstwo, łowiectwo.

Aktywizacja gmin wiejskich PDOW jest szansą zapobiegania wzrostowi bezrobocia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy. Na terenie PDOW funkcjonują gospodarstwa agroturystyczne, zlokalizowane w gminie miejsko-wiejskiej Sieniawa, w gminie wiejskiej Adamówka, w gminie wiejskiej Gać. Potencjał do rozwoju agroturystyki mają wszystkie gminy PDOW, ze względu na ich walory krajobrazowe, przyrodnicze (rezerwaty przyrody), możliwość psychicznej i fizycznej regeneracji oraz możliwość korzystania z różnych form rekreacji, które agroturystyce towarzyszą (m. in. szlaki rowerowe, parki Nordic Walking, kąpieliska naturalne).

Zdjęcie 4 Drewniana Cerkiew Grekokatolicka w Rudce

Źródło: Starostwo Powiatowe w Przeworsku

Zdjęcie 5 Kościół w Nowosielcach

Źródło: Starostwo Powiatowe w Przeworsku

3.5 Rynek pracy

Rynek pracy na obszarze PDOW tworzą prócz instytucji publicznych, głównie małe firmy z sektora usług (na obszarze pracuje jedynie 5 zakładów zatrudniających więcej niż 250 osób). Podmioty gospodarcze (prywatne i publiczne) zatrudniające do 9 pracowników (mikroprzedsiębiorstwa) stanowią aż 95,2% ogółu podmiotów gospodarki narodowej. Na mapie gospodarczej obszaru dominuje drobna przedsiębiorczość operująca w głównej mierze w sektorze usług.

Tabela 24. Liczba pracujących w latach 2008-2012 – porównanie

Jednostka samorządu	2008	2009	2010	2011	2012
Województwo podkarpackie	414 457	402 319	417 501	420 759	416 783
Powiat przeworski	11 453	10 938	11 628	11 736	11 174
Powiat rzeszowski	18 609	18 632	21 485	21 964	22 541
Gmina miejska Przeworsk	6 222	5 939	6 157	6 400	5 948
Gmina wiejska Adamówka	321	303	383	300	311
Gmina wiejska Gać	195	209	215	188	189
Gmina wiejska Jawornik Polski	234	245	238	194	230
Gmina miejsko - wiejska Kańczuga	1 316	1281	1 481	1 472	1 457
Gmina wiejska Przeworsk	535	542	570	569	613
Gmina miejsko - wiejska Sieniawa	523	518	628	705	658
Gmina wiejska Tryńcza	1 441	1 232	1 207	1 232	1 198
Gmina wiejska Zarzecze	666	669	749	676	570
Gmina miejska Dynów	1 120	1 042	1 089	1153	1 117
Gmina wiejska Dynów	262	260	287	278	271
Gmina wiejska Hyżne	387	471	460	458	447
Razem - PDOW	13 222	12 711	13 464	13 625	13 009

Źródło: dane GUS

Podając za GUS liczba osób pracujących na obszarze PDOW w roku 2012 wyniosła 13 009 osób. Należy wziąć jednak pod uwagę, że statystyka ta nie dotyczy zakładów fizycznych o liczbie pracujących do 9 osób. Należy zatem zakładać, że są to pracujący w małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach. Liczba pracujących w tego rodzaju firm pozostaje na podobnym poziomie biorąc pod uwagę lata 2008 - 2012.

Zestawienie 10 Pracujący według płci w PDOW w latach 2008 – 2012

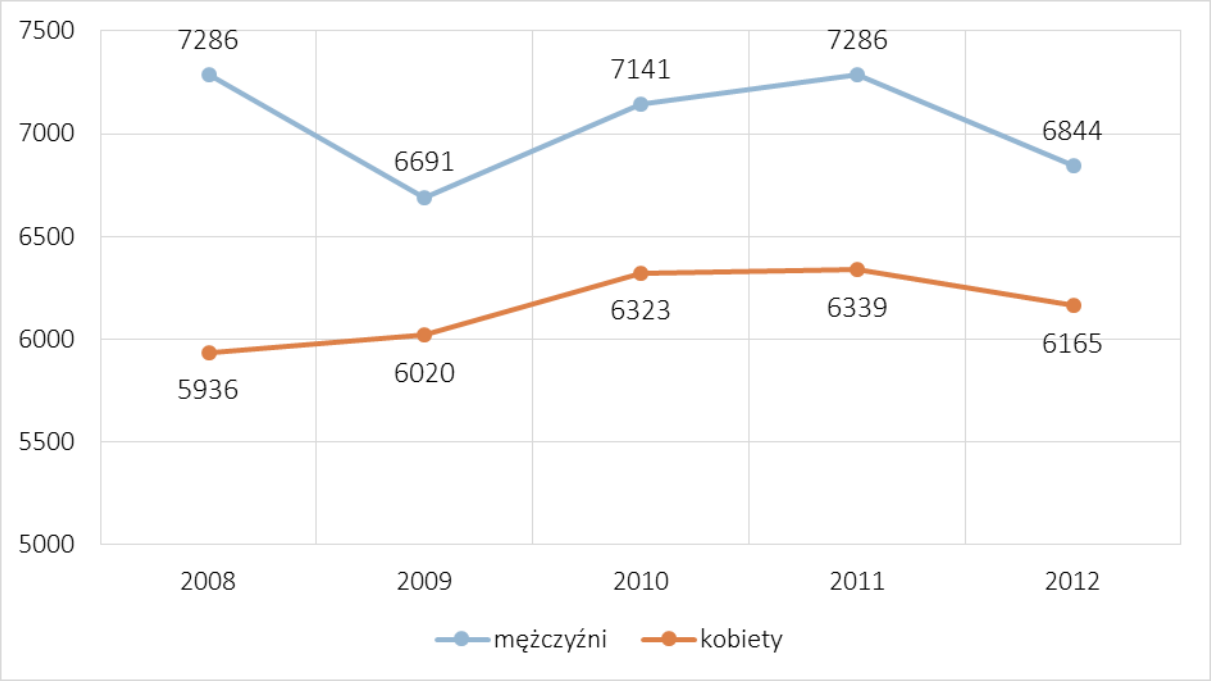

Źródło: dane GUS

Statystyka publiczna pokazuje, że w większych przedsiębiorstwach pracują głownie mężczyźni. W 2012 roku zatrudnionych było 6 844 mężczyzn i 6 165 kobiet. W ostatnich 5 latach nie obserwuje się znacznych zmian w liczbie zatrudnionych, co uwidacznia fakt, że liczba przedsiębiorstw na obszarze PDOW stale rośnie.

Pracujący wg grup sekcji i płci w powiatach w latach 2005-2012

Jednostka terytorialna	ogółem			mężczyźni			kobiety		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Ogółem									
województwo podkarpackie	673450	676834	672858	343656	346616	340635	329794	330218	332223
Powiat przeworski	25295	25405	24843	12800	12879	12467	12495	12526	12376
Powiat rzeszowski	47319	47799	48376	23658	24133	24551	23661	23666	23825
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo									
województwo podkarpackie	258068	258092	258184	121319	121395	121263	136749	136697	136921
Powiat przeworski	13808	13826	13812	6547	6566	6537	7261	7260	7275
Powiat rzeszowski	26083	26165	26163	11988	12054	12039	14095	14111	14124
Przemysł i budownictwo									
województwo podkarpackie	164623	166471	161357	124376	127123	121543	40247	39348	39814
Powiat przeworski	5203	5136	4800	4069	4084	3739	1134	1052	1061
Powiat rzeszowski	9150	9269	9836	7131	7375	7795	2019	1894	2041
Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja									
województwo podkarpackie	86993	88665	86190	46441	46766	45546	40552	41899	40644
Powiat przeworski	1901	1918	1864	961	949	915	940	969	949
Powiat rzeszowski	5658	5772	5592	2971	3075	3065	2687	2697	2527
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości									
województwo podkarpackie	11977	12112	11636	4122	4110	3855	7855	8002	7781
Powiat przeworski	228	231	228	67	67	64	161	164	164
Powiat rzeszowski	281	299	278	83	92	79	198	207	199
Pozostałe usługi									
województwo podkarpackie	151789	151494	155491	47398	47222	48428	104391	104272	107063
Powiat przeworski	4155	4294	4139	1156	1213	1212	2999	3081	2927
Powiat rzeszowski	6147	6294	6507	1485	1537	1573	4662	4757	4934

Źródło: dane GUS

Podając za Wojewódzkim Urzędem Pracy w Rzeszowie stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podkarpackim na koniec marca 2014 roku była wysoka i wyniosła 16,4%. Specyfiką Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia jest to, że bezrobociem bardziej obciążeni są mieszkańcy powiatu przeworskiego niż rzeszowskiego. W powiecie przeworskim stopa bezrobocia wyniosła 19,2%, natomiast w powiecie rzeszowskim 15,4%.

Na koniec grudnia 2013 roku liczba bezrobotnych na obszarze Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia wyniosła 8 279 osób, spośród których 4 123 (49,8%) stanowili mężczyźni, a 4 156 (50,2%) kobiety. Zaskakujące jest to, że kobiety nie są w znacznie większym stopniu dotknięte problemem bezrobocia, niż mężczyźni. Biorąc pod uwagę kryterium zamieszkania to mieszkańcy obszarów wiejskich województwa są w większym stopniu dotknięci bezrobociem (w kwietniu 2014 r. 62,6% bezrobotnych to mieszkańcy obszarów wiejskich).

Tabela 25 Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym ze względu na płeć w latach 2010-2012 [%]

Samorząd	2010	2011	2012	2010	2011	2012
	Mężczyźni			Kobiety		
Województwo podkarpackie	9,7	9,6	10,6	11,4	12,0	12,1
Powiat przeworski	11,8	11,8	13,0	13,9	14,5	14,8
Przeworsk (miasto)	12,1	12,1	12,8	12,7	12,9	13,5
Adamówka	9,6	10,2	11,3	13,2	16,0	16,3
Gać	10,3	11,4	13,4	13,1	14,5	14,5
Jawornik Polski	12,8	12,5	14,0	13,7	15,6	14,6
Kańczuga	12,4	11,6	13,2	15,4	15,5	14,7
Przeworsk	11,8	12,6	13,5	15,5	16,2	16,4
Sieniawa	11,9	10,8	11,4	11,1	12,6	12,8
Tryńcza	12,8	11,8	14,0	16,2	15,0	16,3
Zarzecze	10,9	11,7	12,4	12,5	13,3	14,2
Powiat rzeszowski	7,7	7,9	9,0	8,5	9,1	9,5
Dynów (miasto)	10,5	10,8	12,2	13,1	14,5	15,3
Dynów	9,3	9,3	11,2	11,4	12,7	13,2
Hyżne	7,2	6,9	8,9	7,1	8,3	8,0

Źródło: dane GUS

Na przestrzeni lat od 2003 do 2008 roku systematycznie malała liczba bezrobotnych. Przypuszczalnie miało to związek zarówno z dobrą koniunkturą na rynku oraz migracjami mieszkańców, jak i otwartym rynkiem pracy po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Tendencja

ta została zatrzymana i od 2009 roku do dnia dzisiejszego liczba osób bezrobotnych systematycznie rośnie.

Tabela 26. Bezrobotni zarejestrowani wg płci w gminach w latach 2003-2013

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PDOW ogólna liczba	7 785	8 015	7 706	6 846	6 192	5 685	7 333	7 567	7 793	8 306	8 279
w tym mężczyźni	3 884	4 003	3 757	3 157	2 654	2 532	3 701	3 730	3 738	4 177	4 123
w tym kobiety	3 901	4 012	3 949	3 689	3 538	3 153	3 632	3 837	4 055	4 129	4 156

Źródło: dane GUS

Analiza struktury wieku bezrobotnych wskazuje, że największy odsetek osób bez pracy w 2013 roku dotyczył grupy wiekowej 25-34 lata. W powiecie przeworskim odsetek osób bezrobotnych w tym wieku wyniósł 32,4%, a w rzeszowskim 29,5%. Co trzeci bezrobotny w województwie to osoba w tej grupie wiekowej. Na uwagę zasługuje fakt, że bezrobocie wśród młodych osób jest zjawiskiem stale obserwowanym.

Zjawisko starzenia się społeczeństwa jest widoczne również z perspektywy rynku pracy (w strukturze osób bezrobotnych). Odsetek bezrobotnych poniżej 24 roku życia stopniowo maleje, natomiast stopniowo rośnie dla osób powyżej 55. Z całą stanowczością można stwierdzić, że rosnąca liczba osób starszych (seniorów), stanie się wyzwaniem rozwojowym dla władz samorządów PDOW.

Tabela 27 Bezrobotni według wieku 2011 – 2013 – porównanie

Jednostka terytorialna	2011		2012		2013	
	osoba	%	osoba	%	osoba	%
ogółem						
Woj. podkarpackie	146 208	100	153 807	100	154 216	100
Powiat przeworski	6 500	100	6 880	100	6 809	100
Powiat rzeszowski	8 671	100	9 561	100	10 011	100
24 lata i mniej						
Woj. podkarpackie	34 775	23,8	34 978	22,7	32 733	21,2
Powiat przeworski	1 812	27,9	1 736	25,2	1 643	24,1
Powiat rzeszowski	2 272	26,2	2 431	25,4	2 474	24,7
25-34						
Woj. podkarpackie	45 578	31,2	47 686	31,0	46 948	30,4
Powiat przeworski	2 186	33,6	2 288	33,3	2 237	32,9
Powiat rzeszowski	2 607	30,1	2 886	30,2	2 958	29,5
35-44						
Woj. podkarpackie	28 740	19,7	30 975	20,1	31 588	20,5
Powiat przeworski	1 204	18,5	1 370	19,9	1 332	19,6
Powiat rzeszowski	1 717	19,8	1 817	19,0	1 958	19,6
45-54						
Woj. podkarpackie	25 699	17,6	26 806	17,4	27 607	17,9
Powiat przeworski	915	14,1	1 031	15,0	1 092	16,0
Powiat rzeszowski	1 402	16,2	1 625	17,0	1 671	16,7
55 i więcej						
Woj. podkarpackie	11 416	7,8	13 362	8,7	15 340	9,9
Powiat przeworski	383	5,9	455	6,6	505	7,4
Powiat rzeszowski	673	7,8	802	8,4	950	9,5

Źródło: dane GUS

Najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią ci, którzy pozostają osobami bezrobotnymi przez krótki okres do 3 miesięcy (najczęściej szybko znajdują nowe zatrudnienie) oraz osoby, które nie posiadają pracy przez ponad 2 lata. Na ogólną liczbę bezrobotnych w powiecie przeworskim i rzeszowskim wynoszącą w 2013 roku 16 820, aż 42% to osoby pozostające bez pracy przez okres ponad 12 miesięcy. Wysoki poziom bezrobocia stanowi niewątpliwie problem społeczny, ale z drugiej strony stanowi ważny czynnik atrakcyjności inwestycyjnej, oczywiście pod warunkiem posiadania odpowiednich kwalifikacji przez osoby bezrobotne.

Tabela 28 Bezrobotni zarejestrowani wg okresu pozostawania bez zatrudnienia w powiatach w latach 2011-2013

Jednostka terytorialna	2011		2012		2013	
	osoba	%	osoba	%	osoba	%
ogółem						
Woj. podkarpackie	146 208	100,0	153 807	100,0	154 216	100,0
Powiat przeworski	6 500	100,0	6 880	100,0	6 809	100,0
Powiat rzeszowski	8 671	100,0	9 561	100,0	10 011	100,0
3 miesiące i mniej						
Woj. podkarpackie	36 513	25,0	41 241	26,8	38 425	24,9
Powiat przeworski	1 314	20,2	1 771	25,7	1 835	26,9
Powiat rzeszowski	2 383	27,5	2 787	29,1	2 640	26,4
3 - 6 miesięcy						
Woj. podkarpackie	23 553	16,1	24 116	15,7	24 567	15,9
Powiat przeworski	1 021	15,7	1 051	15,3	1 070	15,7
Powiat rzeszowski	1 482	17,1	1 551	16,2	1 555	15,5
6 - 12 miesięcy						
Woj. podkarpackie	25 256	17,3	24 361	15,8	25 153	16,3
Powiat przeworski	1 087	16,7	1 066	15,5	988	14,5
Powiat rzeszowski	1 547	17,8	1 539	16,1	1 706	17,0
powyżej 12 miesięcy						
Woj. podkarpackie	60 886	41,6	64 089	41,7	66 071	42,8
Powiat przeworski	3 078	47,4	2 992	43,5	2 916	42,8
Powiat rzeszowski	3 259	37,6	3 684	38,5	4 110	41,1
w tym 12 - 24 miesięcy						
Woj. podkarpackie	28 583	19,5	27 055	17,6	27 227	17,7
Powiat przeworski	1 517	23,3	1 134	16,5	1 246	18,3
Powiat rzeszowski	1 655	19,1	1 699	17,8	1 807	18,1
w tym powyżej 24 miesięcy						
Woj. podkarpackie	32 303	22,1	37 034	24,1	38 844	25,2
Powiat przeworski	1 561	24,0	1 858	27,0	1 670	24,5
Powiat rzeszowski	1 604	18,5	1 985	20,8	2 303	23,0

Źródło: GUS

Biorąc pod uwagę samorządy Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia najwyższy udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnych zanotowano w gminach wiejskich powiatu przeworskiego - Jawornik Polski (14,3%), Przeworsk (14,8%) oraz Tryńcza (15,1%). Najniższa stopa bezrobocia jest w gminie Hyżne (8,5%). Biorąc pod uwagę lata 2010 - 2012 w żadnym z samorządów nie spadła stopa bezrobocia. Z kolei w gminach Kańczuga (gmina wiejska) oraz Sieniawa (gmina wiejska) rosło ono najbardziej statycznie.

Próbując wyjaśnić przyczyny wysokiego bezrobocia w powiecie przeworskim należy przede wszystkim poruszyć kwestię osób nie posiadających kwalifikacji. Powołując się na Raport II PUP w Przeworsku pt. „Monitoring Zawodów Deficytowych i Nadwyżkowych" w końcu 2013

roku najliczniejszą grupę zarejestrowanych bezrobotnych stanowili bezrobotni bez zawodu. Grupa „bez zawodu" obejmuje ludzi z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym oraz posiadających wykształcenie średnie ogólnokształcące nie poparte żadnymi kwalifikacjami zawodowymi, dyplomem uprawniającym do wykonywania zawodu lub doświadczeniem zawodowym.

Na uwagę zasługuje również fakt, że bezrobocie dotyka osoby posiadające konkretne kwalifikacje zawodowe (czy techniczne). Wśród osób bezrobotnych w powiecie przeworskim licznymi grupami zawodowymi na dzień 31 grudnia 2013 r. byli technicy rolnicy (109 osób), murarze (99 osób), specjaliści do spraw organizacji usług gastronomicznych, hotelarskich i turystycznych (85 osób), szwaczki (73 osoby), technicy technologii odzieży (72 osoby), kucharze (70 osób), dziewiarze (70 osób). Obserwując zawody generujące długotrwałe bezrobocie tj. pozostające w ewidencji powyżej 12 miesięcy należy zauważyć, że największą liczebność stanowią osoby bezrobotne „bez zawodu" - 387 osób. W ewidencji urzędu zawodami generującymi długotrwałe bezrobocie są także osoby z zawodem krawca - (119 osób), ślusarza (89 osób), technika ekonomisty (67 osób), sprzedawcy (63 osoby), technika rolnika (48 osób), murarza (45 osób), technika mechanika (44 osoby), specjalisty administracji publicznej (35 osób), mechanika samochodów osobowych (34 osoby), technika żywienia i gospodarstwa domowego (33 osoby), szwaczki (33 osoby).

Tabela 29 Bezrobotni według miejsca zamieszkania w latach 2011 – 2013

Samorząd	2011	2012	2013
Województwo podkarpackie	146 208	153 807	154 216
Powiat przeworski	6 500	6 880	6 809
Powiat rzeszowski	8 671	9 561	10 011
Przeworsk (miasto)	1 289	1 353	1 335
Adamówka	332	350	335
Gać	364	397	378
Jawornik Polski	394	406	414
Kańczuga	1 055	1 090	1 105
Przeworsk	1 302	1 365	1 364
Sieniawa	522	549	522
Tryńcza	679	775	754
Zarzecze	563	595	602
Dynów (miasto)	502	540	515
Dynów	464	520	540
Hyżne	327	366	415
PDOW – razem	7 793	8 306	8 279

Źródło: dane GUS

Tabela 30. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 2010-2012 [%]

Samorząd	2010	2011	2012
Województwo podkarpackie	10,5	10,7	11,3
Powiat przeworski	12,8	13,1	13,8
Powiat rzeszowski	8,1	8,4	9,2
Przeworsk (miasto)	12,4	12,5	13,1
Adamówka	11,2	12,9	13,6
Gać	11,6	12,8	13,9
Jawornik Polski	13,2	13,9	14,3
Kańczuga	13,8	13,4	13,9
Przeworsk	13,5	14,3	14,8
Sieniawa	11,6	11,7	12,1
Tryńcza	14,4	13,3	15,1
Zarzecze	11,6	12,4	13,2
Dynów (miasto)	11,7	12,5	13,6
Dynów	10,3	10,8	12,1
Hyżne	7,2	7,6	8,5

Źródło: dane GUS

3.5.1 Promocja zatrudnienia.

Podając za Ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, zadania państwa w zakresie promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej są realizowane przez instytucje rynku pracy działające w celu pełnego i produktywnego zatrudnienia, rozwoju zasobów ludzkich, osiągnięcia wysokiej jakości pracy, wzmacniania integracji oraz solidarności społecznej oraz zwiększania mobilności na rynku pracy.

Działania promujące zatrudnienie Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia prowadzone przez publiczne służby zatrudnienia przyniosą bardzo wymierne efekty, jednakże w ostatnich latach nie wpływają na zmniejszenie stopy bezrobocia. W 2012 roku urzędy pracy w Przeworsku i Rzeszowie przekazały 29,4 mln. PLN na wsparcie osób pozostających bez pracy. W programach skierowanych do osób bezrobotnych wzięło udział blisko 5 tys. osób. Zatrudnienie lub samozatrudnienie znalazło 3 tys. osób.

Tabela 31. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu w roku 2012 [zł]

Samorząd	Województwo podkarpackie	Powiat przeworski	Powiat rzeszowski
Wydatki na aktywne formy wg MPiPS-02 w tys. zł	194 132,60	9 698,60	19 757,90
Udział % wydatków PUP w wydatkach na aktywne formy ogółem w kraju	7,9%	0,4%	0,8%
Udział % wydatków PUP w wydatkach w województwie	100,0%	5,4%	11,0%
Liczba osób, które rozpoczęły w 2012 r. udział w programach	31 292	1 915	3 579
Liczba osób, które zakończyły udział w programach	27 291	1 685	3 264
Liczba osób, które podjęły prace - działalność w trakcie lub po zakończeniu udziału w programie	17 219	1 150	1 856
Efektywność (stopa proponowanego zatrudnienia)	63,1%	68,2%	56,9%
Koszt uczestnictwa jednej osoby w programie	6 203,91 zł	5 064,54 zł	5 520,51 zł

Źródło: dane GUS

Do najważniejszych działań urzędów pracy w zakresie zatrudnienia, które przyczyniają się bezpośrednio do tworzenia miejsc pracy jest dofinansowanie do założenia działalności gospodarczej oraz refundacja kosztów pracy dla przedsiębiorców, przyjmujących do pracy osoby bezrobotne kierowane przez urzędy pracy. W 2012 roku na obszarze powiatu przeworskiego i rzeszowskiego 385 osób założyło działalność gospodarczą. Przeciętny koszt dofinansowania dla osób samozatrudnionych wyniósł 17 tys. w powiecie rzeszowskim i 13,8 tys. w powiecie przeworskim. Przedsiębiorcy, którzy zdecydowali się na utworzenie miejsca pracy uzyskali wsparcie finansowe w wysokości 3,6 mln PLN, tworząc łącznie 230 miejsc pracy.

Tabela 32. Wydatki oraz liczba osób, które otrzymały dofinansowanie na podejmowanie działalności gospodarczej

Samorząd	Woj. podkarpackie	Powiat przeworski	Powiat rzeszowski
Dofinansowanie podejmowania działalności gospodarczej wg MPiPS-02 w tys. zł	46 682,00	1 743,40	4 404,00
Udział % wydatków poniesionych w PUP w wydatkach na dofinansowanie podejmowania działalności gospodarczej w województwie ogółem	100,0%	3,7%	9,4%
Liczba osób, które podjęły działalność gospodarczą	2 781	126	259
Przeciętny koszt w zł	16 786,05	13 836,51	17 003,86
Udział % liczby osób aktywizowanych w PUP w województwie ogółem	100,0%	4,5%	9,3%

Źródło: dane GUS

Tabela 33. Wydatki oraz liczba osób objętych działaniami w ramach refundacji kosztów wyposażenia stanowisk pracy

Samorząd	Woj. podkarpackie	Powiat przeworski	Powiat rzeszowski
Wydatki na wyposażenie lub doposażenie stanowisk pracy wg MPiPS-02 w tys. zł	36 365,40	1 031,60	2 642,10
Udział % wydatków poniesionych w PUP w wydatkach na refundacje kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowisk pracy w województwie ogółem	100,0%	2,8%	7,3%
Liczba osób za które zrefundowano koszty zatrudnienia bezrobotnego ze środków z FP	2 226	75	155
Przeciętny koszt doposażenia w zł	16 336,66	13 754,67	17 045,81
Udział % liczby osób aktywizowanych w PUP w województwie ogółem	100,0%	3,4%	7,0%

Źródło: dane GUS

3.5.2 Wynagrodzenia

Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia należy do tych obszarów kraju, w których statystycznie zarobki nie należą do najwyższych. Podając za danymi GUS, przeciętne wynagrodzenie brutto w 2012 roku w powiecie przeworskim i rzeszowskim jest zdecydowanie niższe niż średnia zarówno krajowa, jak i dla województwa podkarpackiego. Należy wziąć pod uwagę, że podana statystyka GUS nie uwzględnia podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych, organizacji pracodawców, samorządu gospodarczego i zawodowego oraz zatrudnionych poza granicami kraju.

Tabela 34. Miesięczne wynagrodzenia brutto w powiatach przeworskim oraz rzeszowskim w latach 2002-2012 [zł]

Jednostka terytorialna	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Woj. podkarpackie	1875	1950	2018	2081	2179	2372	2614	2740	2877	3023	3152
Powiat przeworski	1812	1860	1956	1998	2008	2247	2491	2496	2636	2787	2859
Powiat rzeszowski	1688	1758	1818	1908	1956	2127	2340	2507	2678	2834	2937

Źródło: dane GUS

Podając za GUS, statystyczne w 2012 roku średnie miesięczne zarobki brutto w powiecie przeworskim (2 859 zł) i rzeszowskim (2 937 zł) były niższe niż średnia dla województwa podkarpackiego (3 152 zł). W sektorze publicznym średnie wynagrodzenie było wyższe, niż w sektorze prywatnym. W województwie podkarpackim zarabia się jedynie 84,2 % średniej krajowej, wynoszącej 3 744,38 zł. W powiecie przeworskim i rzeszowskim jedynie 76,4%.

Tabela 35 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100) w latach 2002-2012[%]

Jednostka	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Woj. podkarpackie	83,7	84,2	83,8	83,0	82,7	82,8	82,8	82,7	83,8	83,4	84,2
Powiat przeworski	80,9	80,4	81,2	79,7	76,2	78,4	78,9	75,3	76,7	76,9	76,4
Powiat rzeszowski	75,4	76,0	75,5	76,1	74,2	74,2	74,1	75,6	78,0	78,2	76,4

Źródło: dane GUS

3.6 Pomoc społeczna i ochrona zdrowia

Zadaniem pomocy społecznej jest wsparcie osób i rodzin w radzeniu sobie w trudnych sytuacjach życiowych, jakich nie mogą one same pokonać przy wykorzystaniu swoich możliwości, uprawnień i własnych środków. Pomoc społeczna jest zadaniem zarówno samorządu gminnego, jak i powiatowego.

Podając za GUS, w 2012 roku liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze PDOW wyniosła 3 513. Gospodarstwa te zamieszkiwało 12 591 osób. Liczba ta znacznie spadła w stosunku do ostatnich lat, gdyż w 2008 roku liczba gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej wyniosła 4 010. Jedną z przyczyn jest fakt długoletniego zamrożenia przez państwo progów dochodowych, uprawniających do korzystania z pomocy społecznej.

Tabela 36 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej 2008 – 2012

Jednostka terytorialna	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.
Województwo podkarpackie	76 561	77 537	76 547	70 288	72 937
Powiat przeworski	3 171	3 085	2 777	2 701	2 712
Powiat rzeszowski	5 946	5 741	5 381	5 301	5 514
Przeworsk (miasto)	374	389	402	376	389
Adamówka	348	306	311	287	271
Gać	156	151	126	129	133
Jawornik Polski	354	399	320	285	295
Kańczuga	842	653	454	433	406
Przeworsk	463	466	465	466	508
Sieniawa	211	270	223	253	238
Tryńcza	272	284	302	275	276
Zarzecze	151	167	174	197	196
Dynów (miasto)	226	204	172	185	185
Dynów	405	407	379	392	393
Hyżne	208	214	216	210	223
PDOW – łącznie	4 010	3 910	3 544	3 488	3 513

Źródło: dane GUS

Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej pokazuje rzeczywistą skalę problemów społecznych na danym obszarze. W 2012 roku w województwie podkarpackim

11% ogółu mieszkańców zamieszkiwało gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej. W skali Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia największy odsetek osób korzystających z pomocy społecznej odnotowano w gminie Adamówka (27,8%) oraz Jawornik Polski (23,4%). Skala potrzeb i problemów społecznych jest bardzo wysoka. Najlepsza sytuacja pod tym względem jest w mieście Przeworsk (6,5%). Z dużym przekonaniem należy stwierdzić, iż na terenie PDOW występują obszary szczególnie dotknięte problemami społecznymi, wynikającymi w części z bezrobocia.

Tabela 37 Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej w ludności 2008 – 2012 [%]

Jednostka terytorialna	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.
Województwo podkarpackie	13,3	12,6	11,9	10,8	11,0
Powiat przeworski	15,3	14,9	13,1	12,6	12,3
Powiat rzeszowski	14,6	12,9	11,4	10,7	11,0
Przeworsk (miasto)	7,6	7,0	7,3	6,5	6,5
Adamówka	35,1	31,8	32,6	29,5	27,8
Gać	12,8	12,4	10,2	10,4	10,2
Jawornik Polski	28,9	33,3	24,2	22,9	23,4
Kańczuga	21,3	17,7	12,5	11,4	10,5
Przeworsk	13,6	12,9	12,2	12,4	12,7
Sieniawa	14,4	17,7	13,7	15,9	14,4
Tryńcza	14,0	14,3	14,9	12,9	12,7
Zarzecze	8,6	8,9	9,4	10,4	10,0
Dynów (miasto)	13,6	13,9	10,3	10,2	10,3
Dynów	23,6	22,3	20,7	21,1	20,2
Hyżne	11,2	11,3	11,1	10,5	10,9

Źródło: dane GUS

Prócz gminnych i powiatowych ośrodków pomocy społecznej w powiecie przeworskim prowadzi działalności Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Przeworsku. Centrum zostało utworzone w 1999 r. uchwałą nr VII/16/99 Rady Powiatu Przeworskiego z dn. 9 marca 1999 r. i działa w oparciu o regulamin organizacyjny.

Infrastruktura opieki nad osobami starszymi na terenie PDOW nie jest dobrze rozwinięta. W Przeworsku prowadzi działalność Dom Pomocy Społecznej dla Kobiet Przewlekle Somatycznie Chorych. Prowadzony jest przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia

św. Wincentego a Paulo. Ponadto należy wymienić Środowiskowy Dom Samopomocy w Przeworsku. Obejmuje swoją działalnością osoby z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnością intelektualną powyżej 18 roku życia. Głównym zadaniem Domu jest rehabilitacja zawodowa i społeczna zmierzająca do ogólnego rozwoju i poprawy sprawności każdego uczestnika, niezbędnych do możliwie niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia w środowisku oraz poczucia więzi z ludźmi i środowiskiem lokalnym w warunkach bezpieczeństwa i akceptacji.

Do głównych zasobów obszaru w zakresie opieki zdrowotnej należą 53 przychodnie opieki zdrowotnej. Jedynie 12 z nich prowadzonych jest przez jednostki samorządu terytorialnego.

Tabela 38 Apteki, przychodnie i porady lekarskie – stan na 2012 rok

Samorząd	Ludność na aptekę ogólnodostępną	Przychodnie	Porady lekarskie	
			Podstawowe	Ambulatoryjne
Woj. podkarpackie	3 550	1 068	830 0547	13 268 787
Powiat przeworski	3 776	41	277 817	386 705
Powiat rzeszowski	6 865	90	561 102	633 718
Przeworsk (miasto)	1 447	16	80 405	186 045
Adamówka	0	1	12 235	13 000
Gać	0	2	21 057	21 057
Jawornik Polski	4 603	2	15 689	15 689
Kańczuga	6 298	7	44 879	45 242
Przeworsk	14814	4	23 458	23 458
Sieniawa	3 522	4	35 416	37 350
Tryńcza	1 099	3	21 306	21 306
Zarzecze	4 154	2	23 372	23 558
Dynów (miasto)	3 579	5	40 578	50 688
Dynów	3 098	4	7 179	7 179
Hyżne	0	3	20 389	21 862

Źródło: dane GUS

W Przeworsku działalność prowadzi Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej im. dr. Henryka Jankowskiego. Jest placówką świadczącą usługi medyczne w zakresie lecznictwa szpitalnego, ambulatoryjnej opieki specjalistycznej, rehabilitacji, pomocy doraźnej i transportu sanitarnego, podstawowej opieki zdrowotnej oraz profilaktycznych programów zdrowotnych. Placówka świadczy usługi medyczne głównie dla pacjentów z powiatu przeworskiego, jak również powiatów ościennych.

3.7 Oświata i kultura

3.7.1 Oświata

Dla potrzeb diagnozy społeczno-gospodarczej dokonano kompleksowej analizy obszaru dotyczącego edukacji na terenie PDOW. Funkcjonujące placówki oświatowe oraz wyniki kształcenia zostały opracowane dla wszystkich szczebli edukacyjnych, rozpoczynając od żłobków oraz przedszkoli, poprzez szkoły podstawowe i gimnazja, placówki ponadgimnazjalne oraz instytucje szkolnictwa wyższego. Na terenie PDOW funkcjonuje tylko jeden żłobek samorządowy, w gminie wiejskiej Jawornik Polski, który świadczy opiekę dla dzieci do 4 roku życia. Nie odnotowano więcej tego typu placówek, także niepublicznych. Według danych GUS liczba przedszkoli i punktów przedszkolnych na terenie PDOW wzrasta. W szczególności dotyczy to punktów przedszkolnych, których liczba w ciągu dwóch lat wzrosła z 2 do 44. Poniższa tabela przedstawia jak kształtuje się liczba przedszkoli i punktów przedszkolnych w poszczególnych gminach PDOW porównawczo w latach 2010 i 2012.

Tabela 39. Liczba przedszkoli i punktów przedszkolnych w gminach PDOW

jednostka terytorialna	przedszkola		punkty przedszkolne	
	2010	2012	2010	2012
Przeworsk (miasto)	4	5	0	0
Adamówka	0	0	0	5
Gać	1	1	0	3
Jawornik Polski	0	0	0	6
Kańczuga	1	1	0	0
Przeworsk	1	1	0	6
Sieniawa	2	2	0	6
Tryńcza	2	3	0	0
Zarzecze	0	0	0	10
Dynów (miasto)	1	1	0	0
Dynów	0	0	0	0
Hyżne	0	0	2	2
PDOW	12	14	2	38

Źródło: dane GUS, 2012

Najwięcej punktów przedszkolnych powstało w gminie Przeworsk, Sieniawie oraz w Zarzeczu. Biorąc pod uwagę, że w roku 2010 oprócz gminy Hyżne, żadna z gmin PDOW nie dysponowała punktami przedszkolnymi, a w roku 2012 są one obecne w siedmiu gminach na dwanaście

tworzących PDOW, to wynik wydaje się być imponujący. Tym bardziej, że liczba przedszkoli w analizowanym okresie nie zwiększyła się znacząco (z 12 przedszkoli w 2010 r. do 14 w 2012 r.) Jedyną gminą, która nie dysponuje ani jedną placówką przedszkolną lub punktem przedszkolnym jest gmina wiejska Dynów.

Zestawienie 11 Liczba uczniów oraz absolwentów szkół podstawowych na terenie PDOW w latach 2003-2013

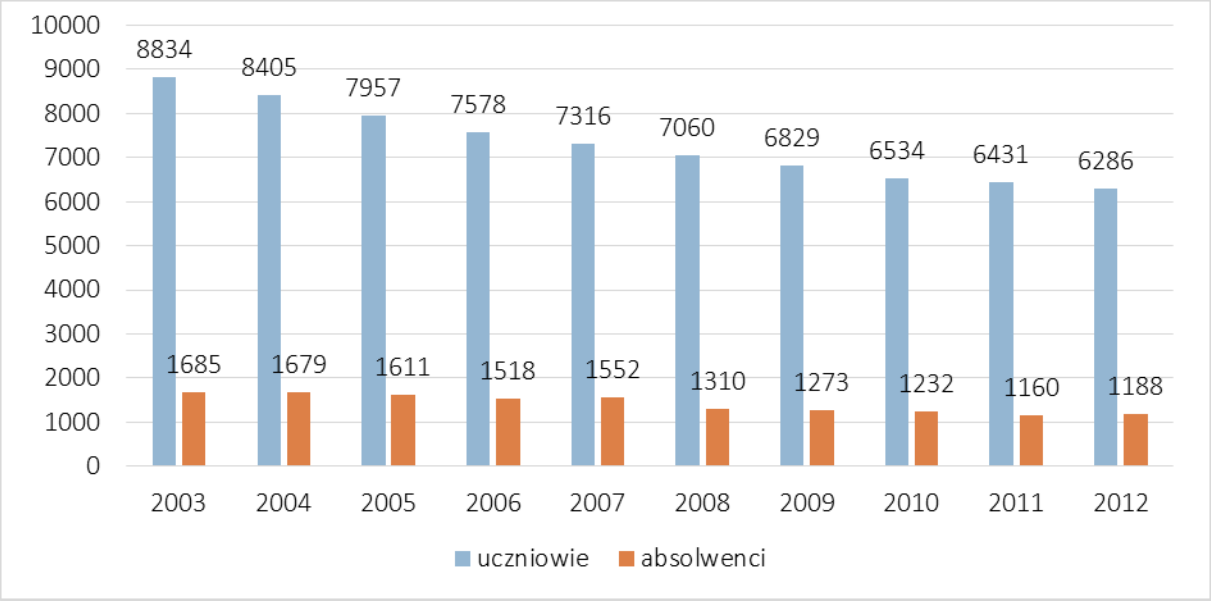

Źródło: dane GUS 2012

Łączna liczba dzieci korzystających z opieki w placówkach przedszkolnych na terenie PDOW w roku 2010 wyniosła 1 137, a w roku 2012 - 1 941 osób, co wyraźnie pokazuje, że wzrasta liczba dzieci korzystających z tego rodzaju opieki. Dlatego konieczne jest utrzymanie tendencji wzrostowej w liczbie placówek zapewniających opiekę dla dzieci w wieku przedszkolnym.

Na terenie PDOW, według danych GUS za rok 2012, funkcjonowały 63 szkoły podstawowe, do których uczęszczało 6 286 uczniów (absolwentami zostało 1 188 uczniów). Rozumianą w sensie ilościowym dostępność do szkół na poziomie podstawowym można uznać za dobrą. Warte podkreślenia jest, że liczba tych szkół nie spada radykalnie w ostatniej dekadzie, natomiast systematycznie obniża się liczba uczniów (o 28,8% w analizowanym okresie).

Tabela poniżej prezentuje współczynnik skolaryzacji dla szkół podstawowych w poszczególnych gminach PDOW w latach 2003-2012. Najwyższy współczynnik w analizowanym okresie odnotowuje gmina miejska Przeworsk, a najniższy gmina wiejska Przeworsk. Współczynnik skolaryzacji przekraczający 100% wykazuje również gmina miejska Dynów (przy niskim współczynniku gminy wiejskiej Dynów). W pozostałych gminach współczynnik skolaryzacji utrzymuje się na stabilnym poziomie.

Tabela 40. Współczynnik skolaryzacji dla szkół podstawowych w gminach PDOW w latach 2006-2012.

samorząd	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Przeworsk	119,66	121,41	120,38	122,40	115,78	116,84	116,20
Adamówka	98,34	97,97	98,77	98,08	91,19	94,36	95,00
Gać	98,83	95,71	93,73	96,53	95,93	95,11	92,88
Jawornik Polski	100,56	100,00	102,19	99,34	100,00	95,97	100,00
Kańczuga	95,88	96,75	97,81	95,94	95,55	97,03	96,61
Gmina Przeworsk	84,36	83,18	83,64	84,10	80,21	79,56	80,00
Sieniawa	97,01	96,62	94,42	94,77	90,00	92,89	92,57
Tryńcza	97,92	96,45	96,83	96,85	97,48	99,68	99,48
Zarzecze	97,29	97,43	96,77	96,40	96,32	98,71	103,64
Dynów	105,47	105,09	105,95	106,10	98,62	102,08	101,96
Gmina Dynów	93,87	92,39	94,17	92,64	95,51	93,83	92,97
Hyżne	103,90	102,97	102,53	103,59	99,81	100,20	98,77

Źródło: dane GUS 2012

Na terenie PDOW, według danych GUS z 2012 r. istnieje 37 placówek kształcących na poziomie gimnazjalnym, z których 86,4% zlokalizowanych jest na terenach wiejskich. W ostatniej dekadzie odnotowano spadek liczby uczących się w gimnazjach o 1 657 osób, co stanowi 31,8%. Przy tej znaczącej tendencji spadkowej wzrosła o 12 liczba szkół gimnazjalnych w omawianym okresie, z czego 11 powstało na terenie powiatu przeworskiego i 1 w gminie wiejskiej Dynów. Poniższe zestawienie ilustruje dynamikę zmian w liczbie gimnazjalistów na terenie PDOW w latach 2003-2012.

Zestawienie 12 Liczba uczniów oraz absolwentów w szkołach gimnazjalnych na terenie PDOW w latach 2003-2012.

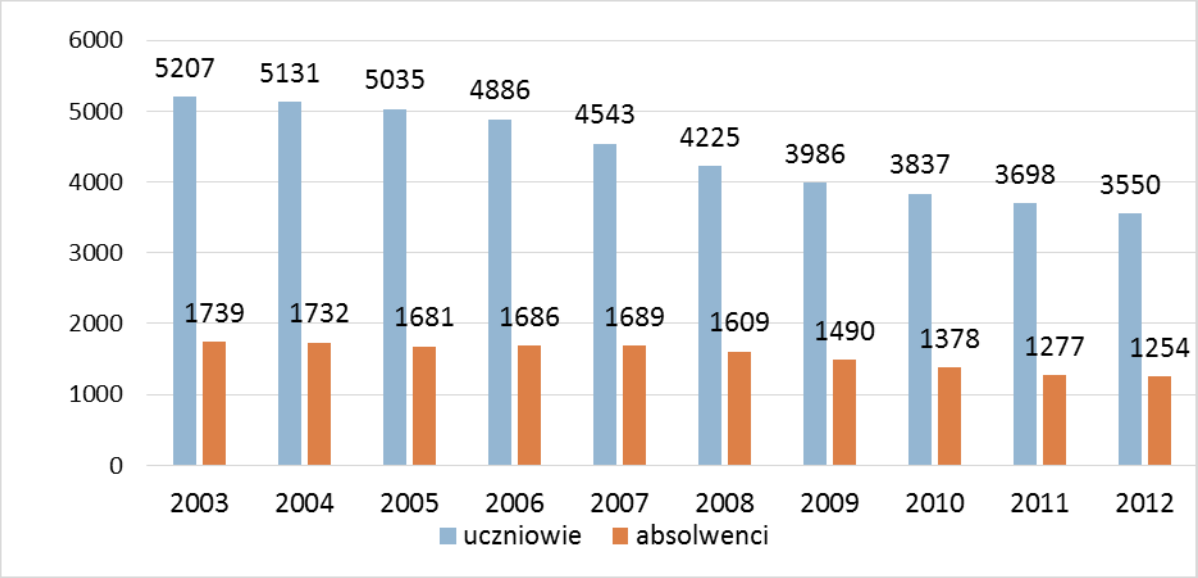

Źródło: dane GUS 2012

Poniżej przedstawiono współczynnik skolaryzacji dla szkół poziomu gimnazjalnego w ostatniej dekadzie. Najwyższy współczynnik w analizowanym okresie utrzymuje się w gminie miejskiej Dynów. Wysoki, utrzymujący się na stabilnym poziomie współczynnik odnotowuje gmina miejska Przeworsk. Jedyną gminą, gdzie odnotowano wyraźny wzrost współczynnika skolaryzacji jest gmina wiejska Gać. Pozostałe gminy wykazują tendencję spadkową. Współczynnik skolaryzacji bezpośrednio przekłada się na liczbę uczniów i absolwentów szkół gimnazjalnych PDOW.

Tabela 41. Współczynnik skolaryzacji dla szkół gimnazjalnych na terenie PDOW w latach 2006-2012

Samorząd	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Przeworsk (miasto)	110,06	106,32	107,16	107,12	110,83	109,33	106,30
Adamówka	94,81	95,61	94,42	94,44	93,58	91,53	91,91
Gać	89,04	88,24	90,58	92,06	90,00	89,76	93,01
Jawornik Polski	102,60	100,00	101,57	101,15	97,62	98,29	96,49
Kańczuga	98,61	99,14	97,87	97,72	95,81	95,56	95,71
Przeworsk	95,46	95,56	97,68	96,63	97,42	96,03	97,07
Sieniawa	103,62	100,28	100,00	98,41	100,00	95,67	93,77
Tryńcza	108,08	95,12	93,94	93,62	89,78	88,71	91,45
Zarzecze	103,86	104,38	103,55	100,00	99,68	95,78	95,96
Dynów (miasto)	121,05	117,94	115,98	116,74	118,34	122,17	123,92
Dynów	91,90	92,80	90,45	87,74	92,66	90,03	90,04
Hyżne	103,82	103,13	104,87	103,53	100,00	99,29	100,37

Źródło: dane GUS 2012

Ważnymi parametrami, które pozwalają na dokonanie oceny jakości edukacji są dane na temat wyników osiąganych przez uczniów w egzaminach przeprowadzanych przez Okręgowe Komisje Egzaminacyjne. W poniższych tabelach dokonano syntetycznego zestawienia rezultatów osiąganych przez młodzież szkolną uczącą się w placówkach oświatowych na terenie PDOW. Przedstawione dane dotyczą testów szóstoklasisty oraz testów gimnazjalnych. W celu dokonania rzeczywistej oceny zestawiono rezultaty osiągane przez uczniów PDOW ze średnią uzyskaną w województwie podkarpackim oraz średnią ogólnokrajową. Efekty procesu kształcenia w szkołach podstawowych na terenie obszaru, rozumiane wprost jako wyniki egzaminu przeprowadzanego na zakończenie etapu procesu kształcenia, ujęte w formie uśrednionej kształtują się na niższym poziomie zarówno w odniesieniu do województwa podkarpackiego, jak również całego kraju.

Tabela 42. Wyniki testu szóstoklasisty w gminach PDOW z 2013 r.

Samorząd	szkoły podstawowe	
	średni wynik testu szóstoklasisty [pkt]	średni wynik testu szóstoklasisty [%]
Przeworsk (miasto)	22,9	57,2
Adamówka	22,4	56,1
Gać	22,1	55,2
Jawornik Polski	20,8	51,9
Kańczuga	23,2	57,9
Przeworsk	22,8	57,1
Sieniawa	25,2	62,9
Tryńcza	24,5	61,2
Zarzecze	21,5	53,8
Dynów (miasto)	23,0	57,5
Dynów	21,5	53,6
Hyżne	23,5	58,7
PDOW	22,78	56,92
woj. podkarpackie	24,35	60,88
kraj	24,03	60,07

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OKE w Krakowie, 2013 r.

We wszystkich zanalizowanych i zilustrowanych w poniższej tabeli częściach testu gimnazjalnego PDOW osiąga nieco niższe wyniki w porównaniu do średniej województwa i średniej ogólnokrajowej.

Tabela 43. Wyniki testu gimnazjalnego w gminach PDOW z 2013 r.

Samorząd	Średni wynik testu gimnazjalnego									
	Zakres: historia i wiedza o społeczeństwie		Zakres: j. polski		Zakres: przedmioty przyrodnicze		Zakres: matematyka		Zakres: j. angielski	
	[pkt]	[%]	[pkt]	[%]	[pkt]	[%]	[pkt]	[%]	[pkt}	[%]
Przeworsk (miasto)	20	60,8	19,3	60,4	16,6	59,4	13,4	6,4	26	56
Adamówka	18,5	55,9	18,7	58,5	16,1	57,5	10,7	36,9	23,1	57,8
Gać	19	57,6	19	59,3	16,2	58	12,1	41,9	24,4	61
Jawornik Polski	18,3	55,5	18,3	57,3	16,8	60	14	48,3	23,7	59,3
Kańczuga	19,2	58,3	19,8	61,8	17,5	62,4	14,8	51,1	24,4	61
Przeworsk	19,5	59,1	19,4	60,6	17,7	63,3	14,2	49	22,4	55,9
Sieniawa	18,6	56,2	19,5	60,9	17,8	63,5	14,9	51,4	22,7	56,7
Tryńcza	19,5	59	19,5	60,9	17,3	61,9	15	51,7	23,4	58,5
Zarzecze	17,4	52,6	17,5	54,6	15,6	55,7	12,1	41,9	20,9	52,2
Dynów (miasto)	19,9	60,2	20,5	64,1	18,5	65,9	13,6	46,8	23,1	57,8
Dynów	18,8	57	18,5	57,9	16,6	59,2	13,1	45	22,3	55,8
Hyżne	19,4	58,7	20,4	63,6	16,2	58	13,3	45,9	19,7	49,2
PDOW	19	57,57	19,2	59,99	16,9	60,4	13,43	46,35	23	56,76
woj. podkarpackie	19,4	59,0	20,2	63,1	17,3	61,8	14,4	49,9	25,0	62,7
kraj	-	58,0	-	62,0	-	59,0	-	48,0	-	63,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OKE w Krakowie, 2013 r.

W zakresie szkolnictwa ponadgimnazjalnego placówkami ogólnokształcącymi dysponują następujące gminy: gmina miejska Przeworsk, gmina miejsko-wiejska Kańczuga, gmina miejsko-wiejska Sieniawa, gmina wiejska Zarzecze oraz gmina miejska Dynów. Poniższe zestawienie ilustruje dynamikę zmian w liczbie uczniów oraz absolwentów tego rodzaju szkół ponadgimnazjalnych w latach 2005-2012. W poddanym analizie okresie łączna liczba uczniów spadła o 376, co stanowi spadek o 24,6%.

Zestawienie 13 Liczba uczniów oraz absolwentów szkół ogólnokształcących na terenie PDOW w latach 2005-2012

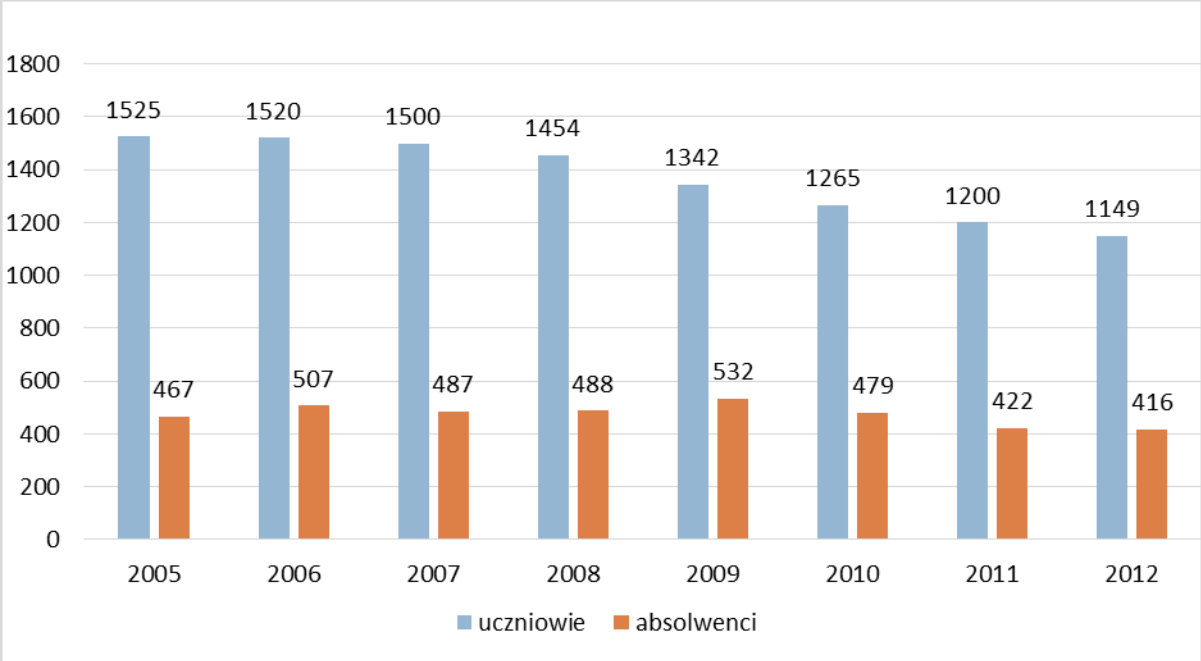

Źródło: dane GUS, 2012

Na terenie PDOW znajdują się również licea ogólnokształcące dla dorosłych, w gminie miejskiej Przeworsk i w gminie miejsko-wiejskiej Sieniawa. Zestawienie poniżej przedstawia poziom zdawalności egzaminu maturalnego w odniesieniu do liczby uczniów przystępujących do tego egzaminu w szkołach ponadgimnazjalnych na terenie PDOW. W analizowanym okresie najwyższy procent zdawalności był w roku 2007 i wynosił 97,7%. Najniższy procent zdawalności miał miejsce w roku 2010 i wyniósł 93,1%. W porównaniu z najlepszymi wynikami zdawalności egzaminu dojrzałości, w roku 2012 poziom ten spadł o 3,5% i wyniósł 94,2%. Jednak w porównaniu z średnią dla województwa podkarpackiego, która w roku 2012 wyniosła 90,5% jest to wynik wyższy.

Zestawienie 14 Uczniowie przystępujący do matury i otrzymujący świadectwo dojrzałości na terenie PDOW (2007-2012)

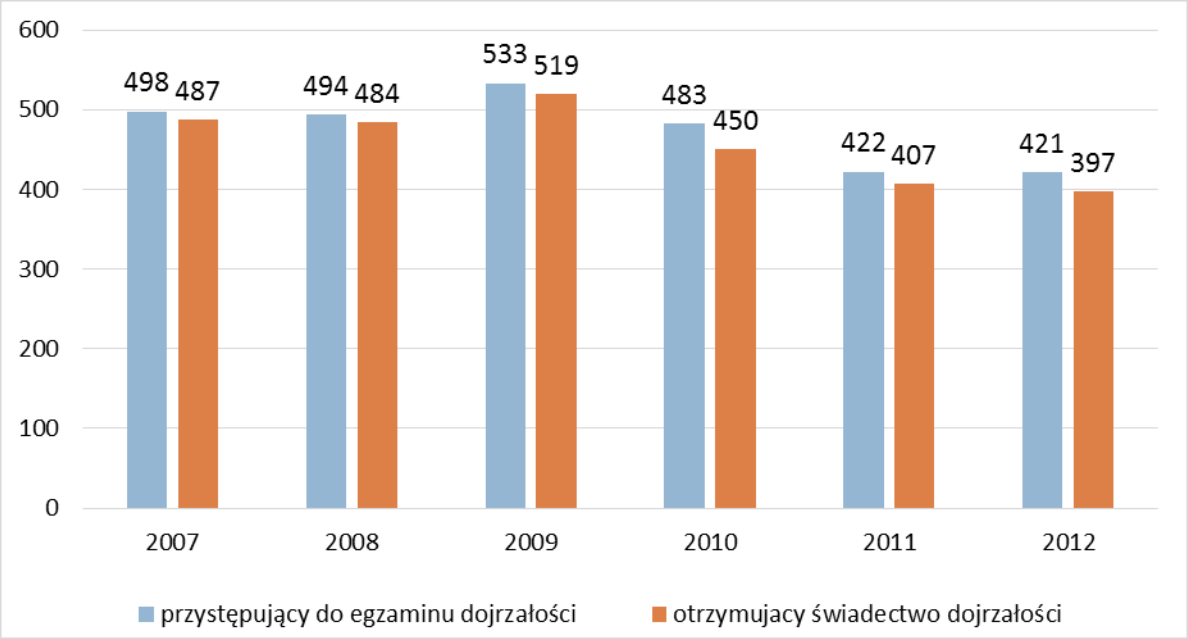

Źródło: Dane GUS, 2012.

Charakterystyczne dla PDOW jest skumulowanie szkół ponadgimnazjalnych w zespoły szkół, które łączą licea ogólnokształcące, technika i szkoły zawodowe. Poniższa tabela przedstawia profile kształcenia w poszczególnych szkołach ponadgimnazjalnych na terenie PDOW.

Tabela 44. Szkoły ponadgimnazjalne i profile kształcenia w PDOW

samorząd	szkoły ponadgimnazjalne	profil kształcenia
gmina miejska Przeworsk	Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych im. Króla W. Jagiełły w Przeworsku	Liceum Ogólnokształcące: • klasa prawniczo-medialna • klasa psychologiczno-pedagogiczna • klasa biologiczno-chemiczna • klasa politechniczna • klasa przedsiębiorczo-turystyczna (od r.szk.2014/15) • klasa ratownictwa (od r.szk.2014/15) Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna
	Zespół Szkół Zawodowych im. Króla Jana III Sobieskiego w Przeworsku	Liceum Ogólnokształcące: • klasa sportowa • klasa służb mundurowych • klasa humanistyczno-artystyczno-przyrodnicza Technikum: • technik informatyk • technik elektryk • technik poj. samochodowych

		• technik ekonomista • technik żywienia i usług gastronomicznych • technik usług fryzjerskich • technik budownictwa Zasadnicza Szkoła Zawodowa: • elektryk • operator obrabiarek skrawających • mechanik poj. Samochodowych • monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie • murarz-tynkarz • sprzedawca • kucharz • cukiernik Szkoła Policealna: • technik informatyk Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych
gmina miejsko-wiejska Kańczuga	Zespół Szkół w Kańczudze	Liceum Ogólnokształcące: • klasa humanistyczno-prawna • klasa biologiczno-chemiczna • klasa inżynierska Technikum; • technik mechanik • technik żywienia i usług gastronomicznych • technik hotelarstwa • technik logistyk Zasadnicza Szkoła Zawodowa: • kucharz • mechanik – monter maszyn i urządzeń
gmina miejsko-wiejska Sieniawa	Zespół Szkół w Sieniawie	Liceum Ogólnokształcące: • klasa humanistyczna • klasa politechniczna • klasa medyczna • klasa mundurowo-sportowa Technikum Informatyczne: • technik informatyk
gmina wiejska Zarzecze	Zespół Szkół Rolniczych im. W. Witosa w Zarzeczu	Technikum: • technik ekonomista • technik informatyk • technik żywienia i gospodarstwa domowego • technik rolnik Technikum Uzupełniające: • technik żywienia i gospodarstwa domowego Zasadnicza Szkoła Zawodowa: • kucharz małej gastronomii

gmina miejska Dynów	Liceum Ogólnokształcące im. Komisji Edukacji Narodowej w Dynowie	• klasa humanistyczno-medialna • klasa przyrodniczo-medyczna • klasa politechniczna • klasa sportowo-turystyczna
	Zespół Szkół Zawodowych im. Kard. S. Wyszyńskiego w Dynowie	Technikum: • technik pojazdów samochodowych z innowacją pedagogiczną; (nowoczesne technologie w obróbce skrawaniem) • technik handlowiec z innowacją pedagogiczną; (obsługa ruchu turystycznego) • technik informatyk z innowacją pedagogiczną; (edukacja transgraniczna) • administracja celna i bezpieczeństwo wewnętrzne) • technik logistyk z innowacją pedagogiczną; edukacja transgraniczna • administracja celna i bezpieczeństwo wewnętrzne) Zasadnicza Szkoła Zawodowa: • mechanik pojazdów samochodowych • sprzedawca Szkołą Policealna: • technik informatyk

Źródło: opracowanie własne

W zakresie szkolnictwa wyższego na terenie PDOW od roku 2011 istnieje niepubliczna Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza, która kształci studentów na studiach dziennych i zaocznych I stopnia. Uczelnia oferuje kierunki: zarządzanie, technologia żywności i żywienia człowieka oraz bezpieczeństwo i analiza żywności.

Według danych GUS za 2012 rok, na terenie PDOW odnotowano 186 studentów, natomiast nie odnotowano ani jednego absolwenta, co wynika z faktu, że wspomniana powyżej uczelnia wyższa powstała w 2011 roku. Najbliższym ośrodkiem akademickim dla PDOW jest miasto Rzeszów i Jarosław, które oferuje szeroki wybór uczelni wyższych i kierunków studiów.

Analizując wskaźniki edukacji na terenie PDOW znamienne jest, że pomimo tego, iż uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych osiągają niższe wyniki kształcenia w porównaniu do średniej województwa, sprawdzane w testach szóstoklasisty i w egzaminach gimnazjalnych, to na poziomie szkolnictwa ponadgimnazjalnego wyniki kształcenia przewyższają średnią województwa. Świadczy to o bardzo dobrym poziomie kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych PDOW, co jednocześnie stwarza duże szanse dla absolwentów tych szkół w staraniach o indeks szkół wyższych.

3.7.2 Kultura

Do podstawowych zadań instytucji kultury należy przede wszystkim edukacja kulturalna, wychowanie przez sztukę oraz czytelnictwo. Realizacja tego rodzaju zadań odbywa się poprzez tworzenie warunków dla poznawania dziedzictwa kulturowego oraz zainteresowania sztuką i wiedzą, tworzenie warunków do ochrony i dokumentacji folkloru oraz rozwoju rękodzieła ludowego i artystycznego, rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych i rekreacyjno-sportowych, a także poprzez ochronę i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, popularyzację książki i czytelnictwa, prowadzenie działalności promocyjnej i informacyjnej w zakresie kulturalno-oświatowym.

W gminach PDOW funkcjonuje łącznie 29 instytucji kulturalnych (domy, ośrodki kultury, kluby czy świetlice). Najbogatszą ofertę kulturalną w zakresie imprez o charakterze cyklicznym i jednorazowym, organizowanych przez instytucje kulturalne, oferuje gmina miejska Przeworsk, gmina wiejska Tryńcza i gmina miejsko-wiejska Kańczuga. Na liczbę tego rodzaju wydarzeń wpływa z pewnością sytuacja finansowa jednostek publicznych, która zawsze stanowi czynnik hamujący rozwój ciekawych inicjatyw. Trudności mogą wynikać też z braku lub wysłużenia obiektów umożliwiających organizowanie takich imprez oraz braku specjalistycznego wyposażenia i sprzętu, które pozwalałyby realizować program atrakcyjny dla różnych grup odbiorców.

Mieszkańcy PDOW mogą korzystać z oferty kół i klubów zainteresowań prowadzonych przez poszczególne instytucje kultury. Zdecydowanym zainteresowaniem przekładającym się na liczbę członków poszczególnych klubów czy kół cieszą się te, które prowadzone są w gminie miejsko-wiejskiej Kańczuga, w gminie wiejskiej Przeworsk, w gminie wiejskiej Hyżne i w gminie wiejskiej Tryńcza.

W ośrodkach kultury funkcjonują stałe formy zajęć artystycznych, koła zainteresowań, kluby i zespoły. W poszczególnych sołectwach działają także koła gospodyń wiejskich lub kluby seniorów. Dorobek ich pracy prezentują przy okazji wydarzeń kulturalnych (imprez, festynów, spotkań, wystaw) organizowanych na terenie gmin i poza ich granicami. Ponadto działań w obszarze kultury podejmują się lokalne organizacje pozarządowe, które rozbudzają aktywność kulturalną mieszkańców i ich uzdolnienia twórcze, wspomagają organizacyjnie i finansowo zespoły kulturalne oraz podejmują wielokierunkowe inicjatywy mające na celu rozwój swych miejscowości.

Wyznacznikiem działań kulturalnych i potrzeb mieszkańców w tym zakresie jest także kondycja czytelnictwa. Na terenie PDOW funkcjonują biblioteki publiczne wraz z filiami, jednak ich księgozbiory i warunki lokalowe nie są najlepsze. Największą liczbę mieszkańców przypadającą na 1 placówkę biblioteczną odnotowuje gmina wiejska Zarzecze, następnie gmina miejska Dynów i gmina miejska Przeworsk. Najlepszy dostęp do bibliotek, biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców, wykazuje gmina wiejska Dynów, gmina wiejska Jawornik Polski i gmina wiejska Tryńcza. W gminie wiejskiej Dynów, w gminie wiejskiej Hyżne, w gminie miejskiej Przeworsk oraz w gminie wiejskiej Jawornik Polski przypada najbardziej liczny księgozbiór na 1000 mieszkańców. Jednak zasoby bibliotek na terenie PDOW nie są powiększane zgodnie z normami dla tego typu placówek. Najchętniej czytają mieszkańcy Przeworska, najmniej czytelników notuje gmina wiejska Przeworsk i gmina wiejska Zarzecze, w których księgozbiory też nie są liczne. W pozostałych gminach poziom czytelnictwa utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Szczegółowe dane dla gmin PDOW dotyczące wskaźników bibliotecznych przedstawia poniższa tabela.

Tabela 45 Wskaźniki biblioteczne dla gmin PDOW w 2012 r.

Samorząd	ludność na 1 placówkę biblioteczną	księgozbiór bibliotek na 1000 ludności	Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności
Przeworsk (miasto)	5 305	5 134,9	238
Adamówka	2 096	3 862,1	137
Gać	1 559	4 864,7	126
Jawornik Polski	1 151	5 065,0	155
Kańczuga	1 799	4 373,8	108
Przeworsk	2 469	2 587,0	62
Sieniawa	3 522	3 022,4	81
Tryńcza	1 187	4 337,7	100
Zarzecze	7 157	1 488,6	68
Dynów (miasto)	6 195	3 622,8	189
Dynów	782	6 051,8	142
Hyżne	2 332	5 411,1	163
PDOW	2 963	4 151,8	131

Źródło: dane GUS, 2012

W niektórych gminach PDOW funkcjonują muzea, sprawujące opiekę nad cennymi dla tego terenu obiektami i udostępniające swoje zbiory zwiedzającym. Obiekty posiadające szczególną

wartość historyczną i artystyczną zgromadzone są w Muzeum w Przeworsku - Zespół Pałacowo-Parkowy oraz Muzeum w Zarzeczu (w byłej rezydencji rodu Dzieduszyckich). Oprócz funkcji ochrony materialnego i duchowego dziedzictwa kulturowego obszaru pełni ono również funkcje edukacyjno-wychowawcze. Muzeum wypełnia je poprzez gromadzenie, przechowywanie, konserwację i udostępnianie do celów badawczych i wystawienniczych dóbr kultury związanych z historią, etnografią, archeologią i sztuką regionu. Ponadto organizuje wystawy, popularyzuje wiedzę oraz prowadzi badania naukowe.

Pomimo trudnych warunków finansowych i lokalowych na terenie PDOW istnieje sieć bibliotek, gminne i wiejskie ośrodki kultury, koła gospodyń wiejskich i inne organizacje kultywujące tradycję lokalną - chóry, kapele, zespoły pieśni i tańca. Na terenie PDOW działania kulturalne są skoordynowane, wspierana jest także działalność stowarzyszeń oraz fundacji mających na celu uzyskanie dotacji na cele kulturalne.

3.8 Sport

Ważnym aspektem polityki prospołecznej jest stwarzanie warunków dla uprawiania kultury fizycznej i aktywności rekreacyjnej. Działalność w tym zakresie na terenie PDOW realizowana jest przez miejskie ośrodki sportu i rekreacji, oraz przez zarejestrowane kluby i stowarzyszenia. Poniższa tabela przedstawia liczbę klubów sportowych i zasoby trenersko-instruktorskie w poszczególnych gminach PDOW.

Tabela 46. Liczba klubów sportowych i kadry trenersko-instruktorskiej w gminach PDOW w latach 2008-2012.

Jednostka terytorialna	Kluby sportowe [szt.]			Kadra trenerska, instruktorska i prowadzący zajęcia sportowe [os.]		
	2008	2010	2012	2008	2010	2012
Przeworsk (miasto)	11	9	11	44	39	44
Adamówka	2	2	2	6	5	5
Gać	2	2	3	5	4	7
Jawornik Polski	3	4	5	12	12	13
Kańczuga	6	6	8	15	12	16
Przeworsk	7	8	8	13	10	12
Sieniawa	1	2	2	5	12	9
Tryńcza	3	4	4	4	10	8
Zarzecze	8	10	11	23	27	28
Dynów (miasto)	2	1	2	8	7	12
Dynów	4	5	4	9	9	7
Hyżne	3	3	3	5	4	4
PDOW	52	56	63	149	151	165

Źródło: dane GUS 2012

Analizując dane GUS z 2012 r. należy zauważyć, że liczba klubów sportowych wzrosła o ponad 20% w porównaniu z rokiem 2008. Jednocześnie zwiększyła się, w porównaniu z rokiem 2008 o 10%, liczba kadry trenersko-instruktorskiej i osób prowadzących zajęcia sportowe.

Wskazuje to na dużą dbałość o rozwój kultury fizycznej w PDOW. Wiodącymi gminami są gmina miejska Przeworsk i gmina wiejska Zarzecze. W mieście Przeworsk funkcjonuje Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, który realizuje działania w zakresie kultury fizycznej. Społeczność miasta i okolic, a nawet całego PDOW może korzystać z treningów piłki ręcznej i koszykówki, a także z szerokiej oferty imprez i zawodów sportowych. Sieć funkcjonujących stowarzyszeń i klubów sportowych obejmuje również szkolne kluby sportowe. Do najprężniej działających klubów sportowych w gminie miejskiej Przeworsk należą: Miejski Klub Sportowy „Orzeł" Przeworsk (4 drużyny sportowe), Klub Sportowy „Orzełek" (6 drużyn sportowych) oraz Przeworski Klub Karate Kyokushinka. Wśród stowarzyszeń uwagę zwraca działalność Stowarzyszenia Piłki Ręcznej „Orzeł", Centrum Szkolenia Sportowego Dzieci i Młodzieży (posiada największą liczbę zawodników i prowadzi zajęcia z piłki nożnej), Przeworskiego Stowarzyszenia Kolarskiego. W pozostałych gminach PDOW również działają kluby sportowe, które cieszą się uznaniem, m.in. LKS „Zorza" i LKS „Żuraw Żurawiczki" w Zarzeczu, MKS i LKS

w Kańczudze (z sekcją szachów i tenisa stołowego), KS „Sokół Sieniawa", MKS „Dynovia" i Wędkarski Klub Sportowy „Sów-Pol" w gminie miejskiej Dynów, LKS „Polonia Hyżne".

Każda gmina PDOW dysponuje obiektami sportowymi. W mniejszych gminach są to boiska do gry w piłkę nożną i przyszkolne sale gimnastyczne, wykorzystywane dla działalności małych klubów sportowych (jak w gminie wiejskiej Adamówka czy w gminie wiejskiej Gać). Natomiast większe gminy dysponują halami sportowymi i stadionami czy kompleksami boisk (gmina miejska Przeworsk, gmina miejsko-wiejska Sieniawa, gmina miejsko-wiejska Kańczuga, gmina wiejska Zarzecze). Ponadto na terenie PDOW funkcjonują pływalnie, sale korekcyjne, boiska o sztucznej nawierzchni i ogródki jordanowskie.

Jednak pomimo istniejących warunków do uprawiania kultury fizycznej, podając za GUS, w ostatnim czasie zmalała liczba osób uprawiających sport, w tym liczba osób poniżej 18 roku życia. Może to wynikać ze skierowania działań promujących kulturę fizyczną w stronę drużyn seniorów. Poniższe zestawienie ilustruje liczbę osób uprawiających sport na terenie PDOW w latach 2008-2012.

Zestawienie 15 Liczba osób uprawiających sport w PDOW ogółem i do lat 18 (2008-2012)

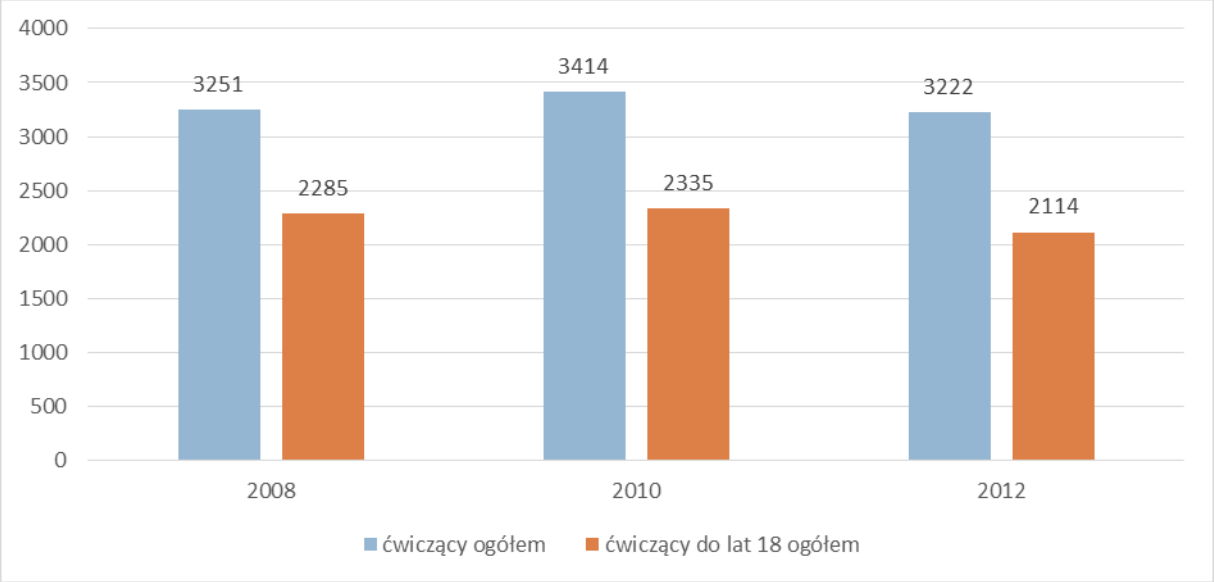

Źródło: dane GUS, 2012

Na terenie obszaru odbywają się cykliczne imprezy o charakterze rekreacyjno-sportowym (rozgrywki, turnieje, zawody), m.in. masowy bieg przełajowy „Biegaj razem z nami", zawody w pływaniu o puchar Starosty powiatu przeworskiego, imprezy sportowe organizowane przy współpracy z Powiatowym Szkolnym Związkiem Sportowym (Powiatowe Igrzyska Młodzieży Szkolnej), Sportowe Dni Przeworska. Ze względu na posiadanie atrakcyjnych

obiektów sportowych wiodącą w organizacji imprez sportowych jest gmina miejska Przeworsk.

3.9 Infrastruktura techniczna

Dostęp mieszkańców do mediów (wodociąg, gaz, kanalizacja) jest jednym z ważniejszych wyznaczników jakości życia na danym obszarze. Wpływa z jednej strony na atrakcyjność inwestycyjną, przyczyniając się do rozwoju budownictwa mieszkaniowego, z drugiej może wpływać na aktywność potencjalnych inwestorów.

Tabela 47 Długość sieci – stan na 2012 rok w km

Samorząd	Sieć wodociągowa	Kanalizacja sanitarna	Sieć gazowa
Przeworsk (miasto)	410,8	418,9	279,6
Adamówka	29,8	55,5	0,0
Gać	130,4	204,1	144,8
Jawornik Polski	15,4	7,6	138,3
Kańczuga	145,4	116,5	131,4
Przeworsk	167,3	243,6	178,4
Sieniawa	56,6	62,1	70,3
Tryńcza	139,9	249,5	127,0
Zarzecze	156,0	176,7	151,0
Dynów (miasto)	64,8	137,7	214,9
Dynów	3,4	0,8	103,5
Hyżne	183,6	50,7	200,0

Źródło: dane GUS

Podając za GUS na koniec 2012 roku 76,1% mieszkańców województwa podkarpackiego korzystało z sieci wodociągowej (średnia dla Polski była wyższa i wyniosła 87,9%). Spośród samorządów tworzących Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia prawie pełne zwodociągowanie posiada Przeworsk (miasto i gmina), Adamówka oraz Gać. Najkrótszą sieć wodociągową posiada gmina wiejska Dynów. Najwyższy odsetek korzystających z kanalizacji sanitarnej jest w Przeworsku (miasto) 91,5%, oraz Zarzeczu (82%). Najniższy w Dynowie (gmina wiejska, 4,2%) i Jaworniku Polskim (12%). Korzystający z kanalizacji sanitarnej: średnia dla województwa podkarpackiego wynosi 61,5%, a dla kraju 64,3%.

Odsetek korzystających z sieci gazowej w województwie podkarpackim wynoszący 72,6% jest znacznie wyższy od poziomu krajowego wynoszącego 52,4%. Poziom dostępność do sieci

instalacji gazowej na terenie PDOW jest zróżnicowany. Najwyższy wynoszący 88,7% w mieście Przeworsk, najniższy 0,3% w gminie Adamówka.

Tabela 48 Korzystający z instalacji w % ogółu ludności – stan na 2012 rok

Samorząd	Sieć wodociągowa	Kanalizacja sanitarna	Sieć gazowa
Woj. podkarpackie	76,1	61,5	72,6
Powiat przeworski	85,4	66,8	65,5
Powiat rzeszowski	72,2	59,9	63,2
Przeworsk (miasto)	95,5	91,5	88,7
Adamówka	95,9	60,2	0,3
Gać	95,0	60,9	66,1
Jawornik Polski	18,0	12,0	48,2
Kańczuga	71,8	55,6	62,6
Przeworsk	92,3	71,3	71,4
Sieniawa	87,4	57,5	51,1
Tryńcza	92,5	59,9	60,2
Zarzecze	93,8	82,0	76,3
Dynów (miasto)	42,1	65,4	57,7
Dynów	3,3	4,2	53,7
Hyżne	36,4	23,3	59,5

Źródło: dane GUS

Należy podkreślić, że samorządy PDOW prowadzą aktywną politykę inwestycyjną. Na przestrzeni ostatnich lat we wszystkich gminach powiatu sieć wodno-kanalizacyjna jest ciągle rozwijana. Większość gmin jest w trakcie planowania i budowy dalszych odcinków sieci, jest to teraz priorytetowym zadaniem inwestycyjnym.

Funkcjonujący system linii energetycznych i stacji transformatorowych w większości pokrywa potrzeby w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną. Gminy są zelektryfikowane, ale system wymaga jednak ciągłej rozbudowy i modernizacji, szczególnie w miejscowościach, gdzie intensywnie rozwija się budownictwo i przedsiębiorczość.

Tabela 49 Zużycie na jednego korzystającego w 2012 roku

Samorząd	Sieć wodociągowa	Energia elektryczna*	Sieć gazowa
Woj. podkarpackie	29,4 m^3	1 659,5 kWh	152,3 m^3
Powiat przeworski	26,2 m^3	1 848,3 kWh	151,5 m^3
Powiat rzeszowski	26,4 m^3	1 994,1 kWh	183,1 m^3
Przeworsk	27,4 m^3	1 846,6 kWh	257,4 m^3
Adamówka	27,9 m^3	0,0 kWh	0,0 m^3
Gać	20,3 m^3	0,0 kWh	104,2 m^3
Jawornik Polski	21,4 m^3	0,0 kWh	96,7 m^3
Kańczuga	24,4 m^3	1 788,8 kWh	121,3 m^3
Gmina Przeworsk	28,2 m^3	0,0 kWh	115,9 m^3
Sieniawa	26,2 m^3	1 947,2 kWh	129,1 m^3
Tryńcza	23,6 m^3	0,0 kWh	94,9 m^3
Zarzecze	28,6 m^3	0,0 kWh	106,3 m^3
Dynów (miasto)	23,8 m^3	1 789,4 kWh	202,8 m^3
Dynów	29,8 m^3	0,0 kWh	88,3 m^3
Hyżne	26,3 m^3	0,0 kWh	119,4 m^3
**na jedno gospodarstwo domowe*			

Źródło: dane GUS

3.10 Infrastruktura komunikacyjna

Sieć drogową PDOW tworzą drogi powiatowe i gminne, w powiązaniu z drogami wyższej kategorii - wojewódzkimi i krajowymi. Układ najważniejszych powiązań komunikacyjnych stanowią:

- w układzie wschód - zachód
  - droga krajowa Nr 4 (E40) relacji Niemcy (Drezno) - granica państwa: Wrocław-Kraków- Rzeszów /Przeworsk/ -granica państwa-Ukraina (Lwów, Kijów);
  - droga krajowa Nisko-Jarosław;
- w układzie północ - południe
  - droga wojewódzka: Radom – Rzeszów – Barwinek i Lublin – Rzeszów
  - droga wojewódzka Nr 835 Lublin-Przeworsk-Grabownica Starzeńska;
  - droga wojewódzka Sieniawa-Oleszyce.

Głównymi problemami w zakresie infrastruktury drogowej jest występujące znaczne zróżnicowanie stanu technicznego dróg w poszczególnych gminach, jak również

nierównomierna gęstość sieci drogowej. Nie wszystkie drogi powiatowe posiadają parametry odpowiednie do funkcji i klasy oraz wzrastającego natężenia ruchu. Całkowita długość sieci dróg powiatowych w powiecie przeworskim wynosi 319,65 km, natomiast w powiecie rzeszowskim 589,59 km. Miasto Przeworsk nie posiada obwodnicy, z tego względu miasto boryka się z problemem dużego natężenia ruchu w mieście.

W zakresie transportu ciężkiego najważniejszym problemem są niewystarczające parametry nośności mostów na drogach powiatowych. Jest to znaczna bariera rozwojowa dla przedsiębiorców zajmujących się sprzedażą kruszywa i drewna (zwłaszcza Sieniawa i Kańczuga). W zakresie komunikacji kolejowej najważniejszą rolę odgrywa linia kolejowa zachód - wschód biegnąca od Wrocławia, przez Rzeszów i Przeworsk, do granicy państwa. Jest to magistrala międzynarodowa, łącząca funkcje towarowe i pasażerskie. Szczególne znaczenie dla atrakcyjności inwestycyjnej Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia ma usytuowane w Jasionce k. Rzeszowa lotnisko. Jest ono przystosowane do regularnej obsługi międzynarodowego ruchu pasażerskiego i towarowego.

Komunikacja publiczna

Na terenie powiatu przeworskiego i rzeszowskiego nie wdrożono jeszcze rozwiązań w zakresie Ustawy z dnia 16 grudnia 2010 r. o publicznym transporcie zbiorowym. Starosta Przeworski i Starosta Rzeszowski nie ustanowili operatora komunikacji publicznej.

Całość transportu pasażerskiego, drogowego jest realizowana przez komercyjnych przewoźników uprawnionych do prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie przewozu osób na podstawie potwierdzenia zgłoszenia przewozu. Najważniejszym przewoźnikiem na terenie powiatów jest PKS Jarosław i PKS Przemyśl.

3.11 Infrastruktura mieszkaniowa

Powołując się na dane GUS, na terenie PDOW znajduje się 24 876 budynków mieszkalnych (dane za 2012 rok), co stanowi 5,8% ogólnej liczny budynków mieszkaniowych w województwie podkarpackim. Najwięcej budynków znajduje się w gminie wiejskiej Przeworsk (4 048) oraz mieście i gmina Kańczuga (3 566).

Tabela 50 Budynki mieszkalne w gminie –stan na 2012 rok

Obszar	Liczba budynków mieszkalnych
Woj. podkarpackie	425 315
Powiat przeworski	19 547
Powiat rzeszowski	44 095
Przeworsk (miasto)	2 521
Adamówka	946
Gać	1 350
Jawornik Polski	1 575
Kańczuga	3 566
Przeworsk	4 048
Sieniawa	1 543
Tryńcza	2 344
Zarzecze	1 654
Dynów (miasto)	1 337
Dynów	2 036
Hyżne	1 956
Razem PDOW	24 876

Źródło: dane GUS

Infrastrukturę mieszkaniową na terenie PDOW można uznać za dobrze rozwiniętą, a zarazem bardzo zróżnicowaną. Niejednolity jest stan techniczny oraz stopień wyposażenia budynków w media. Zgodnie z danymi GUS stopień wyposażenia mieszkań w wodociągi kształtuje się w granicach od 97,4% w Przeworsku (miasto) do 79,4% w Jaworniku Polskim. Na uwagę zasługuje fakt, że w skali województwa 89,2% mieszkań posiada łazienkę. W tym zakresie widoczna jest równica pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi PDOW. W gminie Jawornik Polski 68,6% mieszkań ma łazienkę, a w Przeworsku 93,6%.

Poziom wyposażenia mieszkań w centralne ogrzewanie ma duży wpływ na jakość powietrza na danym obszarze. Znamienne jest to, że poziom zgazyfikowania obszaru PDOW nie jest wysoki, co przekłada się na to, że głównym surowcem służącym do ogrzewania jest węgiel i jego pochodne. W skali województwa jedynie 77,1% posiada centralne ogrzewanie.

Tabela 51 Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno – sanitarną w 2012

Obszar	Wodociąg	Łazienka	Centralne ogrzewanie
Woj. podkarpackie	94,4	89,2	77,1
Powiat przeworski	93,1	85,1	71,0
Powiat rzeszowski	93,0	86,0	73,9
Przeworsk (miasto)	97,4	93,6	86,7
Adamówka	95,4	83,9	60,6
Gać	94,0	77,3	55,3
Jawornik Polski	79,4	68,6	46,9
Kańczuga	89,6	80,9	62,5
Przeworsk	91,3	78,2	60,9
Sieniawa	93,5	86,6	68,9
Tryńcza	91,0	79,1	63,8
Zarzecze	93,4	84,1	66,9
Dynów (miasto)	91,5	83,1	68,5
Dynów	86,9	73,1	52,3
Hyżne	86,6	78,3	64,6

Źródło: dane GUS

W latach 1995 - 2013 na terenie gmin stanowiących PDOW oddano do użytkowania 3 204 mieszkań. Najwięcej w Przeworsku, w mieście 614, na obszarach wiejskich 623. W tym aspekcie zauważalny jest dominacja Przeworska w zakresie rozwoju budownictwa mieszkaniowego. Warto dodać, że w ostatnich latach rozwija się w głównej mierze budownictwo indywidualne (budownictwo jednorodzinne).

Zestawienie 16 Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w gminach PDOW w latach 1995 - 2013

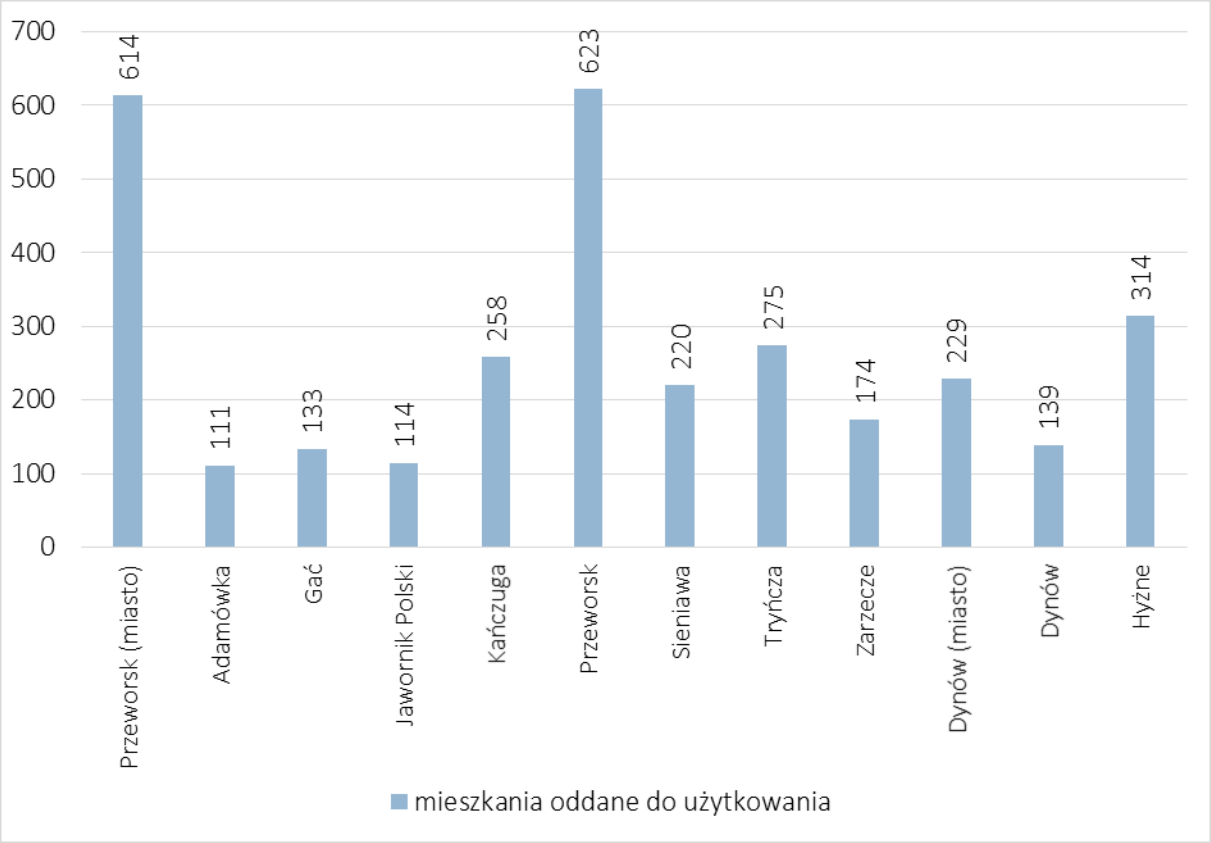

Źródło: dane GUS

Największa liczba mieszkań w stosunku do liczby mieszkańców znajduje się w gminie Jawornik Polski, z kolei najmniejsza w gminie Sieniawa. Liczba budynków mieszkalnych na terenie PDOW utrzymuje się od lat na podobnym poziomie i w 2012 roku wyniosła 24 876. Na terenie PDOW gminy posiadają 62 mieszkania socjalne. Od 2009 roku ich liczba wzrosła zaledwie o 6. Statystyka GUS pokazuje, że wskaźnik liczby mieszkań na 1000 mieszkańców w powiecie przeworskim wyniósł 289, natomiast w rzeszowskim 279. Analizując komfort zamieszania wyrażony przeciętną powierzchnią mieszkania, dochodzi się do wniosku, że jest ona zdecydowanie wyższa na obszarach wiejskich. Przoduje w tej statystyce gmina wiejska Przeworsk, z przeciętną powierzchnią mieszkania wynosząca 93,7m^2. Zdecydowanie niższe wartości zanotowano w mieście Przeworsk (76,1m^2) oraz Dynów (78 m^2). Średnia dla województwa wyniosła w 2012 roku 80,2 m^2.

Tabela 52 Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w 2012 roku – porównanie

Obszar	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m^2	
	1 mieszkania	na 1 osobę
woj. podkarpackie	80,2	23,7
Powiat przeworski	85,4	24,7
Powiat rzeszowski	92,5	25,8
Przeworsk (miasto)	76,1	23,6
Adamówka	88,9	23,6
Gać	84,9	24,5
Jawornik Polski	82,0	27,7
Kańczuga	82,7	26,7
Przeworsk (gmina wiejska)	93,7	25,1
Sieniawa	88,3	22,7
Tryńcza	90,8	24,9
Zarzecze	90,1	23,2
Dynów (miasto)	78,0	23,4
Dynów (gmina wiejska)	83,9	24,4
Hyżne	86,7	24,2

Źródło: dane GUS

3.12 Aktywność lokalna

Liczba działających na terenie danej gminy czy miejscowości organizacji pozarządowych jest jednym ze wskaźników aktywności społecznej danego samorządu. Najczęściej spotykaną formą organizacji pozarządowej jest stowarzyszenie. Organizacje pozarządowe z jednej strony są ważnym elementem wpływającym na rozwój lokalny, z drugiej są w stanie świadczyć profesjonalne usługi publiczne dla społeczności lokalnej, zwłaszcza w dziedzinie sportu, pomocy społecznej, edukacji, kultury i działalności na rzecz osób niepełnosprawnych i bezrobotnych.

W ostatnich latach na obszarze Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia liczba organizacji pozarządowych sukcesywnie wzrasta. W 1995 roku ich liczba wyniosła 8, w 2013 była już o 256 wyższa. Na ogólną liczbę 264 organizacji pozarządowych wpisanych do rejestru REGON 7 to fundacje, reszta stowarzyszenia i organizacje społeczne.

Zestawienie 17 Liczba organizacji pozarządowych

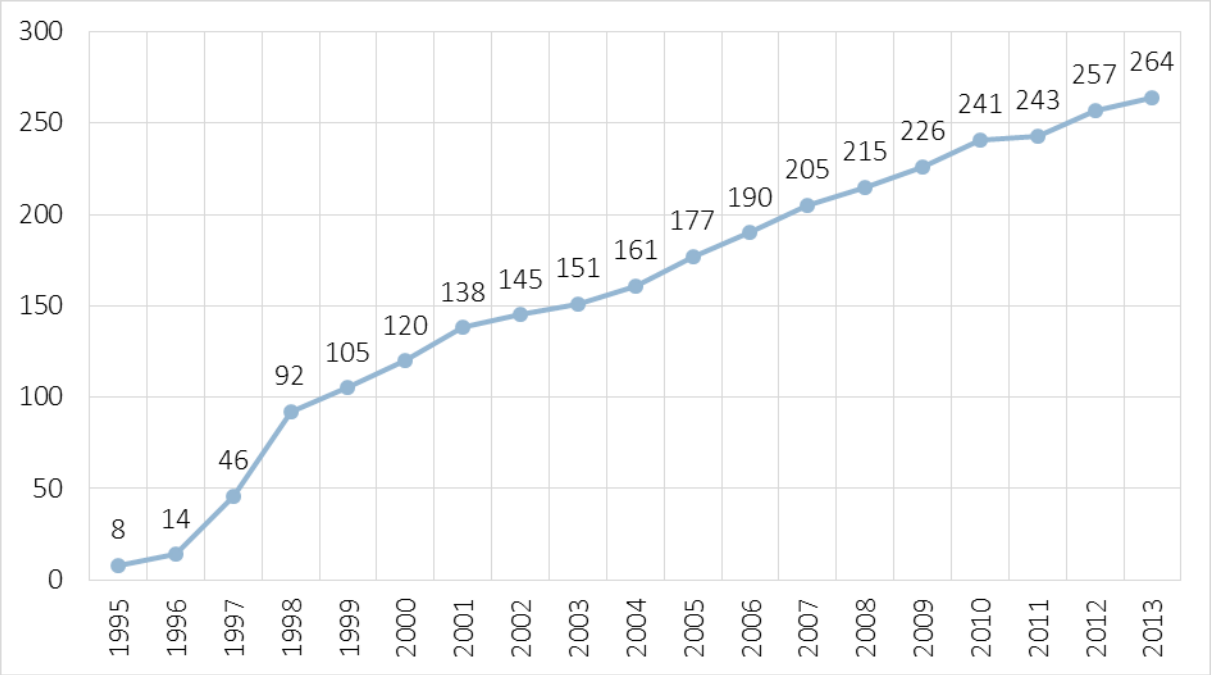

Źródło: dane GUS

Aktywność lokalna wyrażona liczbą organizacji społecznych w stosunku do liczby mieszkańców dla Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia jest stosunkowo niska, w porównaniu do średniej dla województwa. 26 organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców to wynik odbiegający od średniej dla podregionu województwa podkarpackiego wynoszącej 30. Najwięcej NGO prowadzi działalność w mieście Przeworsk.

Spośród samorządów PDOW najwyższy wskaźnik organizacji pozarządowych w stosunku do liczby ludności odnotowano w gminie Jawornik Polski 37 (warto zaznaczyć, że w tej niewielkiej gminie prowadzi działalność 17 NGO). Najniższy wskaźnik odnotowano w gminie Adamówka (14) i gminie wiejskiej Przeworsk (15), która jest bardzo atrakcyjna z punktu widzenia osiedlania się nowych mieszkańców.

Należy zwrócić szczególną uwagę na wsparcie organizacji pozarządowych w tworzeniu przez nie oferty turystycznej na obszarze PDOW. Organizacje III sektora na obszarze PDOW borykają się z problemami braku środków finansowych. W działaniach z zakresu turystyki PDOW należy zwrócić szczególną uwagę na:

- Znaczenie reklamy i promocji w pozyskiwaniu turystów,
- Nawiązywanie partnerstw przez NGO w celu wspólnej realizacji przedsięwzięć, programów itp.,

– Zwiększanie środków finansowych w konkursach organizowanych dla organizacji pozarządowych,
– Podejmowanie działań na rzecz aktywizacji społeczności lokalnych PDOW.

Tabela 53 Wskaźnik przedsiębiorczości oraz aktywność obywatelska w organizacjach w 2013 roku

Jednostka	Liczba organizacji pozarządowych	fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym
Woj. podkarpackie	6 660	30	8,7
Powiat przeworski	206	25	6,7
Powiat rzeszowski	393	23	8,4
Przeworsk (miasto)	54	33	11,0
Adamówka	7	14	5,6
Gać	14	28	3,9
Jawornik Polski	17	37	6,3
Kańczuga	30	22	6,1
Przeworsk	22	15	6,0
Sieniawa	20	28	5,6
Tryńcza	19	23	4,9
Zarzecze	23	32	5,5
Dynów (miasto)	18	26	7,9
Dynów	20	28	5,5
Hyżne	20	29	5,8
PDOW – średnia	264	26	6,2

Źródło: dane GUS

Powyższa tabela zestawia aktywność lokalną mieszkańców wyrażoną liczbą organizacji w stosunku do liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Generalnie PDOW wykazuje się niższymi wskaźnikami aktywności społecznej i gospodarczej w porównaniu do średniej dla województwa. Na uwagę zasługuje fakt, że z wyjątkiem gminy miejskiej Przeworsk dość słabo rozwinięta jest aktywność gospodarcza mieszkańców. Kluczowym czynnikiem dla władz gmin i miasta PDOW jest aktywizacja mieszkańców na polu społecznym oraz gospodarczym i rozważenie tworzenia ośrodków wsparcia przedsiębiorczości i ekonomii społecznej.

Mieszkańcy powiatu przeworskiego i rzeszowskiego wykazują wyższą (niż średnia wojewódzka i krajowa) aktywność w zakresie frekwencji wyborczej w wyborach samorządowych, która jest

podstawowym wskaźnikiem partycypacji obywatelskiej. W ostatnich wyborach samorządowych w 2010 roku w wyborach rad gmin głosowało 52% mieszkańców powiatu rzeszowskiego i aż 58% powiatu przeworskiego. Jest to wynik znacznie wyższy niż średnia wojewódzka - 50,75% i krajowa 47,32%.

Tabela 54 Frekwencja w wyborach samorządowych do rad gmin, miast, powiatów,; sejmików w 2010 r. i 2006 r.

Jednostka	Wybory 2010 r.	Wybory 2006 r.
Powiat rzeszowski	51,99%	50,21%
Powiat przeworski	57,59 %	52,81%
Województwo podkarpackie	50,75%	48,60%
Polska	47,32%	45,99%

Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza

Spośród samorządów tworzących PDOW najwyższą frekwencję wyborczą w wyborach 2010 roku odnotowano w gminie Jawornik Polski - 72,26%, najniższą w Dynowie (gmina wiejska) - 40,18%. Na uwagę zasługuje fakt, że w zdecydowanej większości samorządów PDOW frekwencja w wyborach 2010 roku była wyższa od tej z 2006. Może to dowodzić, że zainteresowanie mieszkańców sprawami lokalnymi jest ważnym elementem aktywności obywatelskiej.

Tabela 55 Frekwencja w wyborach samorządowych do rad gmin w 2010 r. i 2006 r

Jednostka	Wybory 2010 r.	Wybory 2006 r
Przeworsk (miasto)	52,96%	48,01%
Adamówka	56,87%	58,78%
Gać	65,39%	51,50%
Jawornik Polski	72,26%	65,10%
Kańczuga	56,23%	52,44%
Przeworsk (gmina wiejska)	51,44%	50,56%
Sieniawa	66,09%	60,22%
Tryńcza	59,70%	57,68%
Zarzecze	57,79%	46,97%
Dynów (miasto)	59,67%	53,59%
Dynów (gmina wiejska)	40,18%	42,67%
Hyżne	59,32%	48,32%

Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza

Bardzo ważną barierą odczuwalną przez samorządy powiatu przeworskiego jest brak przedstawiciela w Parlamencie (posła, senatora). Z tego względu powiat jest pomijany

z punktu widzenia polityki krajowej. Z tego względu nie ma ważnych inwestycji w powiecie, powiat jest ewidentnie zaniedbywany z perspektywy polityki krajowej.

3.13 Budżet samorządów i inwestycje: dochody, wydatki oraz inwestycje

Analiza budżetów samorządów tworzących Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia pokazała, że w ciągu ostatnich 10 lat można zaobserwować bardzo wysoką dynamikę wzrostu dochodów budżetowych. Na dochody ogółem składają się: 1) dochody własne, 2) dotacje, 3) subwencja ogólna na oświatę, 4) środki na dofinansowanie zadań (np. dotacje Unii Europejskiej). Należy podkreślić, iż podstawowym dochodem własnym gmin jest podatek od nieruchomości oraz udział w podatku dochodowym od osób fizycznych. W 2012 roku najwyższy dochód budżetowy spośród samorządów tworzących Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia osiągnęło miasto Przeworsk - 41,7 mln. zł oraz gmina Przeworsk- 33,5 mln. zł. Najniższy dochód w 2012 roku osiągnęła gmina Gać (12,5 mln. zł), Jawornik Polski (13,4 mln. zł) oraz Adamówka (14 mln. zł).

Zestawienie 18 Dochody samorządów PDOW w 2012 roku w tys. zł.

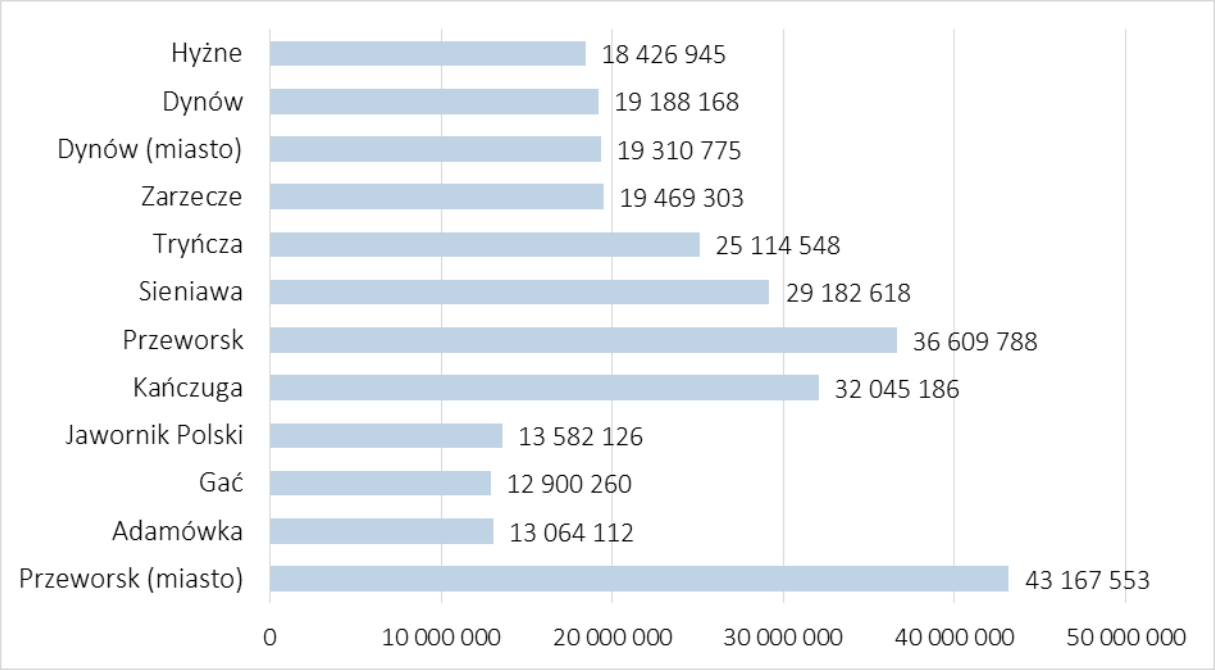

Źródło: dane GUS

Informację o rzeczywistej kondycji finansowej samorządów pokazuje zestawienie dochodów samorządów w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W 2012 roku w przeliczeniu na mieszkańca najwyższy dochód budżetowy osiągnęła gmina Sieniawa (3.840 zł), Adamówka (3.342 zł) oraz miasto Dynów (3.093 zł). Najniższy gmina wiejska Przeworsk (2.263 zł).

Biorąc pod uwagę fakt, że statystyczna średnia dochodów budżetowych na mieszkańca gmin łącznie z miastami na prawach powiatu w województwie podkarpackim w 2012 roku wyniosła 3.210,14 zł, to można wnioskować, że dochody samorządów PDOW nie są wysokie zwłaszcza, że województwo podkarpackie pod tym względem plasuje się na 14 miejscu spośród 16 województw w kraju (wyprzedzając jedynie woj. opolskie i lubuskie).

Tabela 56 Dochody samorządów na mieszkańca w latach 2007 – 2012

Jednostka	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Powiat przeworski	2 057	2 219	2 481	2 617	2 840	2 783
Powiat rzeszowski	2 211	2 303	2 509	2 906	2 747	2 687
Przeworsk (miasto)	1 926	2 055	2 176	2 389	2 583	2 621
Adamówka	2 458	2 575	2 667	2 953	2 908	3 342
Gać	1 932	2 104	2 349	2 475	2 663	2 701
Jawornik Polski	2 124	2 372	2 621	2 741	3 153	2 892
Kańczuga	1 851	2 144	2 307	2 142	2 453	2 542
Przeworsk	1 813	1 964	1 995	2 241	2 455	2 264
Sieniawa	2 418	2 667	3 657	3 760	3 568	3 840
Tryńcza	2 520	2 396	2 949	2 646	3 850	3 213
Zarzecze	2 129	2 363	2 657	3 395	2 869	2 754
Dynów (miasto)	2 375	2 710	2 296	3 255	2 826	3 093
Dynów	2 065	2 279	2 413	2 702	2 848	2 685
Hyżne	2 648	2 223	2 365	2 602	3 101	2 786

Źródło: dane GUS

Dochody własne samorządu pochodzące w głównej mierze z podatków (również dochodowego od osób fizycznych i prawnych), opłat i dochodów majątkowych, pokazują rzeczywiste możliwości samorządów w kwestii pozyskiwania wpływów budżetowych i zależą w głównej mierze od liczby pracujących i zarabiających mieszkańców, liczby i wielkości przedsiębiorstw.

Analizując wysokość dochodów budżetowych własnych w stosunku do dochodów ogólnych samorządów PDOW nasuwa się spostrzeżenie, że są one bardzo zróżnicowane. W mieście Przeworsk stanowią aż 55,5% dochodów ogólnych, natomiast w Adamówce jedynie 19,2%. Wysokość dochodów własnych uzyskiwanych przez samorządy jest wprost proporcjonalna do wysokości dochodów ogólnych. Na pięć samorządów PDOW osiągających najwyższe dochody ogólne: miasto Przeworsk, gmina wiejska Przeworsk, Kańczuga, Sieniawa, Tryńcza,

cztery (miasto Przeworsk, Tryńcza, Kańczuga, Sieniawa) znajdują się w czołówce jeżeli chodzi o wysokość dochodów własnych w stosunku do ogólnych.

Tabela 57 Dochody ogólne a dochody własne samorządów PDOW w 2012 roku

Jednostka	Dochody razem w zł	Dochody własne	
		Ogólnie w zł	% dochodów ogólnych
Powiat przeworski	220 819 111,99	75 133 532,02	34,0%
Powiat rzeszowski	441 288 979,97	149 981 919,45	34,0%
Przeworsk (miasto)	41 716 461,87	23 148 295,54	55,5%
Adamówka	14 065 705,77	2 701 708,90	19,2%
Gać	12 561 602,40	3 318 776,91	26,4%
Jawornik Polski	13 443 077,67	3 440 469,01	25,6%
Kańczuga	32 035 971,97	9 851 086,49	30,8%
Przeworsk	33 534 890,84	8 548 492,12	25,5%
Sieniawa	26 966 158,23	8 035 398,25	29,8%
Tryńcza	26 772 982,67	11 646 073,86	43,5%
Zarzecze	19 722 260,57	4 443 230,94	22,5%
Dynów (miasto)	19 198 573,66	4 622 309,78	24,1%
Dynów	19 029 754,33	3 945 308,06	20,7%
Hyżne	19 542 751,20	4 434 849,07	22,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 58 Wskaźnik przedsiębiorczości a dochody własne samorządów PDOW w 2012 roku

Samorząd	podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	% dochodów własnych samorządu w stosunku do ogólnych
Przeworsk (miasto)	946	11,0	55,5%
Adamówka	675	7,9	24,1%
Gać	510	5,6	29,8%
Jawornik Polski	506	6,3	25,6%
Kańczuga	487	6,1	30,8%
Przeworsk	467	5,5	22,5%
Sieniawa	449	5,8	22,7%
Tryńcza	441	5,6	19,2%
Zarzecze	441	6,0	25,5%
Dynów (miasto)	427	5,5	20,7%
Dynów	391	4,9	43,5%
Hyżne	334	3,9	26,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Jednym z ważnych współczynników, za pomocą których można dokonywać porównań poziomu zamożności danego samorządu, jest wartość wydatków budżetowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca danej jednostki. W przypadku samorządów PDOW wydatki budżetów na mieszkańców prezentuje poniższa tabela.

Tabela 59 Wydatki samorządów na mieszkańca w latach 2007 – 2012

Jednostka	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Powiat przeworski	2 035	2 279	2 642	2 892	2 938	2 837
Powiat rzeszowski	2 181	2 269	2 546	3 274	2 912	2 745
Przeworsk (miasto)	2 001	2 078	2 245	2 570	2 954	2 712
Adamówka	2 341	2 308	2 876	3 197	3 194	3 104
Gać	1 811	2 099	2 400	2 652	2 708	2 774
Jawornik Polski	2 153	2 493	3 167	3 431	3 081	2 922
Kańczuga	1 820	2 078	2 421	2 480	2 369	2 543
Przeworsk	1 727	1 870	1 990	2 582	2 623	2 472
Sieniawa	2 434	3 210	4 235	3 867	3 645	4 155
Tryńcza	2 561	2 764	2 774	2 683	3 541	3 014
Zarzecze	2 024	2 415	3 204	3 880	3 064	2 719
Dynów (miasto)	2 362	2 594	2 199	3 428	3 016	3 111
Dynów	1 963	2 275	2 438	3 011	2 981	2 708
Hyżne	2 944	1 977	2 173	3 008	3 081	2 627
PDOW	26 140	28 161	32 121	36 788	36 259	34 858

Źródło: dane GUS

W 2012 roku w przeliczeniu na mieszkańca najwyższe wydatki budżetowe osiągnęła gmina Sieniawa (4.155 zł) miasto Dynów (3.111 zł) oraz Adamówka (3.104 zł). Najniższy gmina wiejska Hyżne (2.626 zł).

Biorąc pod uwagę fakt, że statystyczna średnia wydatków budżetowych na mieszkańca gmin łącznie z miastami na prawach powiatu w województwie podkarpackim w 2012 roku wyniosła 3.244,50 zł, to można wnioskować, że wydatki samorządów PDOW nie są wysokie zwłaszcza, że województwo podkarpackie pod tym względem plasuje się na 14. miejscu spośród 16 województw w kraju (wyprzedzając jedynie woj. opolskie i lubuskie).

Zestawienie 19 Wydatki samorządów PDOW w 2012 roku w zł.

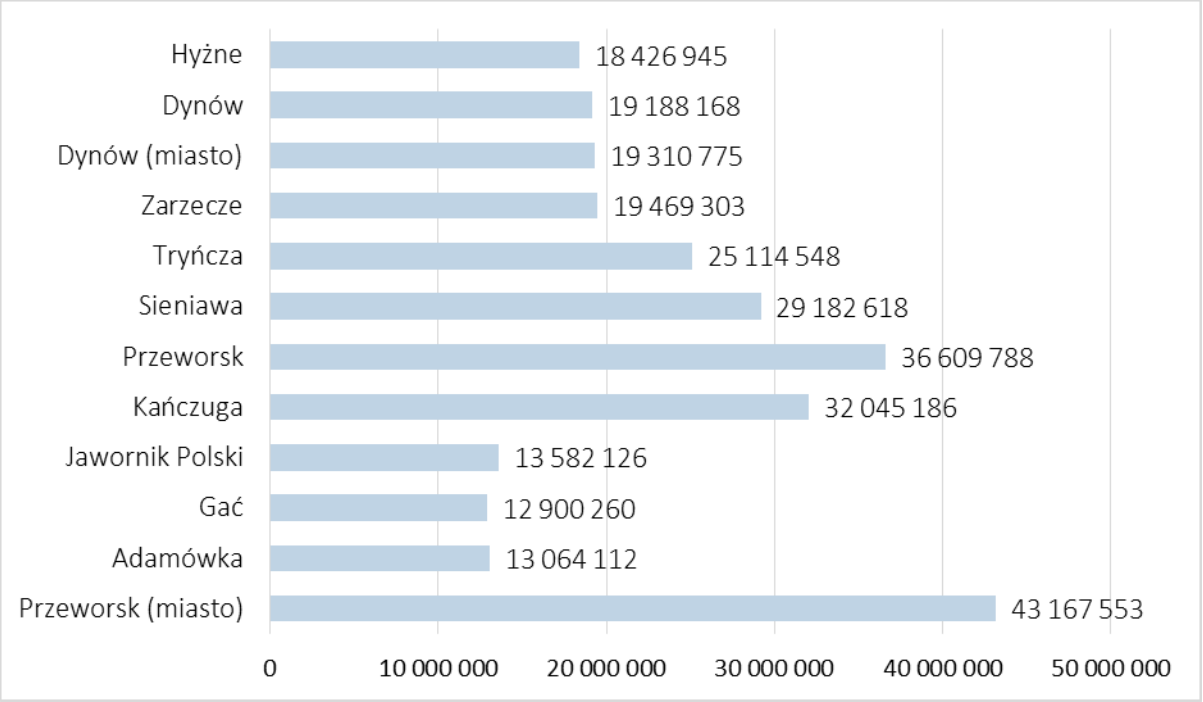

Źródło: dane GUS

Wydatki budżetu jednostek samorządu terytorialnego są kategorią finansową środków publicznych pozostających w dyspozycji jednostki samorządu terytorialnego. Bardzo ważną pozycją budżetową z punktu widzenia rozwoju lokalnego są wydatki majątkowe. Obejmują one wydatki inwestycyjne (w tym zakupy inwestycyjne) jednostek budżetowych oraz dotacje celowe przeznaczone na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji konkretnych inwestycji oraz wydatki na zakup i objęcie akcji oraz wniesienie wkładów do spółek prawa handlowego. Poprawiają jakość życia mieszkańców oraz pokazują rzeczywiste możliwości budżetowe samorządu.

Tabela 60 Wydatki samorządów PDOW w relacji do wydatków– inwestycyjnych w 2012 r. [zł]

Jednostka	Wydatki razem	Wydatki inwestycje	% wydatków na inwestycje
Powiat przeworski	225 135 493	29 718 133	13,2%
Powiat rzeszowski	450 780 780	75 313 591	16,7%
Przeworsk (miasto)	43 167 553	5 256 258	12,2%
Adamówka	13 064 112	2 241 299	17,2%
Gać	12 900 260	1 286 994	10,0%
Jawornik Polski	13 582 126	876 329	6,5%
Kańczuga	32 045 186	4 240 530	13,2%
Przeworsk	36 609 788	4 421 257	12,1%
Sieniawa	29 182 618	6 868 115	23,5%
Tryńcza	25 114 548	3 557 477	14,2%
Zarzecze	19 469 303	969 874	5,0%
Dynów (miasto)	19 310 775	4 777 725	24,7%
Dynów	19 188 168	518 251	2,7 %
Hyżne	18 426 945	2 686 683	14,6%

Źródło: dane GUS

Gmina miejska Dynów przeznaczyła w 2012 roku na inwestycje majątkowe największe środki w stosunku do ogółu wydatków. Przeznaczenie 4,7 mln na inwestycje stanowiło 24,7% wydatków gminy w 2012 roku. Kwotę 6,8 mln zł zainwestowała Sieniawa. Stanowiło to 23,5% wydatków budżetu. Biorąc pod uwagę kwoty, jakie samorządy przeznaczają na inwestycje w 2012 roku, to są one niewielkie w porównaniu do potrzeb mieszkańców. W przypadku gminy wiejskiej Dynów wydatki na inwestycje nie przekroczyły w 2012 roku 3% wartości budżetu, a w Zarzeczu 5%.

Nie ulega wątpliwości, że możliwości inwestycyjne samorządów wynikają przede wszystkim z wysokości przychodów oraz poziomu wydatków na edukację oraz pomoc społeczną, stanowiących największe pozycje w budżetach wszystkich samorządów. Nasuwa się wniosek, że przy coraz większej presji władz szczebla centralnego przejawiającej się cedowaniem coraz większej liczby zadań na samorządy bez przekazywania środków finansowych, jedynym wyjściem samorządów jest wzmacnianie konkurencyjności poprzez przyciąganie nowych mieszkańców i inwestorów tworzących nowe miejsca pracy. To jednak przy malejącej liczbie mieszkańców, dużej skłonności emigracyjnej Polaków jest zadaniem bardzo trudnym, wymagającym współdziałania różnych podmiotów na poziomie ponadlokalnym.

4. Porównanie PDOW na tle wybranych obszarów funkcjonalnych w Polsce

W ramach przedmiotowego opracowania przedstawiono charakterystykę miejskich obszarów funkcjonalnych wybranych celem przeprowadzenia porównania obszarów funkcjonalnych na tle PDOW. Podstawą opracowania jest dokument Ministerstwa Rozwoju Regionalnego pt. „Zasady Realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce" (Warszawa, 2013 r.).

Miejskie Obszary Funkcjonalne (MOF) to nowe narzędzie wspierania rozwoju terytorialnego, zwiększające efektywność realizacji polityki spójności w Unii Europejskiej. Dla MOF dedykowano specjalne narzędzie finansowe, które nazywa się Zintegrowane Inwestycje Terytorialne. Celem realizacji ZIT jest:

- sprzyjanie rozwojowi współpracy i integracji na obszarach funkcjonalnych;
- promowanie partnerskiego modelu współpracy różnych jednostek administracyjnych na miejskich obszarach funkcjonalnych;
- realizacja zintegrowanych projektów;
- zwiększanie wpływu miast i powiązanych z nimi obszarów funkcjonalnych na kształt i sposób realizacji działań wspieranych na ich obszarze w ramach polityki spójności.

Na bazie przyjętej w KPZK 2030 definicji miejskiego obszaru funkcjonalnego przyjęto uszczegółowioną definicję obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego, jako spójnej pod względem przestrzennym strefy oddziaływania miasta, charakteryzującej się istnieniem powiązań funkcjonalnych oraz zaawansowaniem procesów urbanizacyjnych, wyróżniającej się z otoczenia i upodabniającej się pod pewnymi względami do głównego miasta. Definicja ta miała bezpośredni wpływ na wybór wskaźników i szczegółowych kryteriów. Przyjęto, że miejski obszar funkcjonalny stanowi rdzeń i strefę zewnętrzną.

Dla celów porównawczych wybrano następujące obszary funkcjonalne:

- MOF Gorzów Wielkopolski,
- MOF Krosno,
- Kędzierzyńsko-Kozielski Subregionalny Obszar Funkcjonalny.

Charakterystyka ww. obszarów funkcjonalnych przestawia się następująco:

MOF Gorzów Wielkopolski

- położenie: województwo lubuskie
- skład: rdzeń - Miasto Gorzów Wielkopolski, gminy w strefie oddziaływania: Gmina Kłodawa, Gmina Santok, Gmina Deszczno, Gmina Bogdaniec
- całkowita łączna powierzchnia: 770 km^2
- potencjał demograficzny: 156,5 tys. mieszkańców

MOF Krosno:

- położenie: województwo podkarpackie
- skład: rdzeń - Miasto Krosno, gminy w strefie oddziaływania: Gmina Chorkówka, Gmina Jedlicze, Gmina Korczyna, Gmina Krościenko Wyżne, Gmina Miejsce Piastowe, Gmina Wojaszówka
- całkowita łączna powierzchnia: 423 km^2
- potencjał demograficzny: 115,6 tys. mieszkańców

Kędzierzyńsko-Kozielskiego Subregionalny Obszar Funkcjonalny

- położenie: województwo opolskie
- skład: rdzeń - gminy w strefie oddziaływania KKSOF obejmuje w całości obszar powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego, w skład którego wchodzą:

  gmina miejska Kędzierzyn-Koźle,

  gmina wiejska Bierawa,

  gmina wiejska Cisek,

  gmina wiejska Pawłowiczki,

  gmina wiejska Polska Cerekiew,

  gmina wiejska Reńska Wieś,

  oraz część powiatu strzeleckiego, na terenie którego leżą następujące jednostki samorządu terytorialnego:

  gmina wiejska Jemielnica,

  gmina miejsko-wiejska Leśnica,

  gmina miejsko-wiejska Strzelce Opolskie,

  gmina miejsko-wiejska Ujazd,

  gmina miejsko-wiejska Zawadzkie.

- całkowita łączna powierzchnia: 1200,00 km^2
- potencjał demograficzny: 162,971 tys. mieszkańców

4.1 Porównanie w zakresie potencjału demograficznego i przestrzennego

Podstawą doboru obszarów funkcjonalnych dla celów porównawczych jest:

– porównywalna liczba mieszkańców,
– nastawienie na turystykę, jako relewantny element rozwoju lokalnego z wyraźnymi dominatami przyrodniczymi na mapie turystycznej (np. rzeka Odra, Warta, San),
– ośrodkami centralnymi są mniejsze organizmy miejskie (z wyjątkiem Gorzowa Wielkopolskiego niebędące byłymi miastami wojewódzkimi),
– w pobliżu ważnych centrów miejskich (Opola, Rzeszowa, Szczecina i Berlina) wpływających w dużym stopniu na powiązania funkcjonalne na poziomie wojewódzkim.

Tabela 61 Porównanie obszarów funkcjonalnych

Wyszczególnienie	PDOW	MOF Krosno	MOF Gorzów Wielkopolski	KKSOF
Liczba ludności	99 537	115 617	156 495	162 971
Gęstość zaludnienia	188 os./km^2	273 os./km^2	203 os./km^2	136 os./km^2
Udział kobiet w liczbie ludności	51%	52%	52%	52%
Udział mężczyzn w liczbie ludności	49%	48%	48%	48%
Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym	20%	19%	20%	16%
Udział ludności w wieku produkcyjnym	63%	63%	66%	65%
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym	17%	18%	14%	19%

Źródło: opracowanie własne

Spośród obszarów wybranych do porównania największą powierzchnię zajmuje Kędzierzyńsko-Kozielski Subregionalny Obszar Wsparcia (1200 km^2). Jest również najludniejszym obszarem - 162,9 tys. mieszkańców. W przypadku PDOW jest to 99,5 tys. Analiza porównawcza wskazuje znaczne rozbieżności względem odsetka osób w wieku poprodukcyjnym - 14% w MOF Gorzów Wielkopolski do 19% w KKSOF.

Tabela 62 Podstawowe dane dla obszarów funkcjonalnych

Obszar	Powierzchnia w km^2	Gminy tworzące obszar funkjonalny	Powierzchnia	Udział w powierzchni obszaru
Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia	892,85	Przeworsk (miasto)	22,13	2%
		Adamówka	134,28	15%
		Dynów (miasto)	24,55	3%
		Dynów	119,02	13%
		Gać	35,96	4%
		Hyżne	51,26	6%
		Jawornik Polski	62,93	7%
		Kańczuga	105,03	12%
		Przeworsk	90,8	10%
		Sieniawa	127,65	14%
		Tryńcza	70,06	8%
		Zarzecze	49,18	6%
Miejski Obszar Funkcjonalny Krosno	423,00	Krosno	44,00	10%
		Chorkówka	77,00	18%
		Jedlicze	59,00	14%
		Korczyna	93,00	22%
		Krościenko Wyżne	16,00	4%
		Miejsce Piastowe	51,00	12%
		Wojaszówka	83,00	20%
Miejski Obszar Funkcjonalny Gorzów Wielkopolski	770,00	Gorzów Wielkopolski	86,00	11%
		Bogdaniec	112,00	15%
		Deszczno	168,00	22%
		Kłodawa	235,00	31%
		Santok	169,00	22%
Kędzirzyńsko-Koźielski Subregioanlany Obszar Funkcjonalny	1200,00	Kędzierzyn-Koźle	124	10,33%
		Bierawa	119	9,92%
		Cisek	71	5,92%
		Pawłowiczki	153	12,75%
		Polska Cerekiew	60	5,00%
		Reńska Wieś	98	8,17%
		Jemielnica	112	9,33%
		Leśnica	95	7,92%
		Strzelce Opolskie	203	16,92%
		Ujazd	83	6,92%
		Zawadzkie	82	6,83%

Źródło: opracowanie własne

4.2 Porównanie w zakresie potencjału gospodarczego

Spośród porównywanych MOF najniższy wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców) notuje się w PDOW. 506,2 podmiotów

na 10 tys. mieszkańców jest ponad połowę mniejszy niż w MOF Gorzów Wielkopolski. Niski wskaźnik przedsiębiorczości nie jest elementem wyróżniającym województwo podkarpackie. Należy podkreślić, że na obszarze MOF Krosno jest wyższy niż w Kędzierzyńsko-Kozielskim Subregionalnym Obszarze Wsparcia. W 2012 roku najwyższą dynamikę przyrostu podmiotów gospodarczych w stosunku do liczby mieszkańców zanotowano w MOF Gorzów Wielkopolski. Jednakże obszar ten charakteryzował najwyższy wskaźnik podmiotów wykreślonych (76,2) przy 32,5 dla PDOW.

Tabela 63 Obszary funkcjonalne – wskaźniki dot. przedsiębiorczości, stan na 2012 rok

Wyszczególnienie	PDOW	MOF Krosno	MOF Gorzów Wielkopolski	KKSOF
podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	506,2	737,4	**1 069,7**	647,0
jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	56,7	61,3	99,5	44,3
jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności	32,5	43,6	76,2	34,6
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	6,2	9,5	**13,1**	**7,4**
fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	26,3	28,6	**31,8**	26,5
podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym	90,5	97,0	150,0	67,6
podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	80,7	117,0	162,6	98,9

Źródło: GUS

W przypadku PDOW wskaźnik liczby podmiotów ekonomii społecznej (organizacji pozarządowych) na 10 tys. mieszkańców wyniósł 26,3, przy 31,8 dla MOF Gorzów Wielkopolski. W tej dziedzinie występuję silna zależność pomiędzy liczbą przedsiębiorstw a liczbą organizacji pozarządowych. Zaskakujące jest to, że PDOW charakteryzuje bardzo niski wskaźnik podmiotów rejestru REGON na 1000 osób w wieku produkcyjnym - 80,7. Dla porównania w MOF Gorzów Wielkopolski aż 162,6.

Ideą MOF jest wyodrębnienie ścisłych powiązań funkcjonalnych oraz wspólne przedsięwzięcia wzmacniające konkurencyjność obszaru oraz poprawę jakości życia mieszańców. Poprawa jakości życia mieszkańców warunkowana jest ustalenie przewag konkurencyjnych oraz potencjałów mogących wpłynąć na dynamiczny rozwój obszarów funkcjonalnych. W przypadku PDOW wydaje się, że poprawa warunków do prowadzenia działalności gospodarczej, zaowocuje wzrostem liczby podmiotów gospodarczych (poziomu przedsiębiorczości). Należy podkreślić, że to właśnie podmioty gospodarcze oraz organizacje pozarządowe w dużej mierze wpływają na poprawę jakości obsługi ruchu turystycznego.

5. Określenie powiązań pomiędzy rdzeniem obszaru (Przeworsk) a pozostałymi ośrodkami PDOW

Wobec problemów społecznych (migracja, bezrobocie) oraz gospodarczych (brak miejsc pracy) samorządów PDOW istotną rolę spełnia usytuowanie obszaru wobec krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu społeczno-gospodarczego, a następnie różnej rangi centrów innowacyjnych, a także granic państwowych oraz ważnych korytarzy komunikacyjnych. Rola położenia geograficznego jest szczególnie zauważalna w regionach o peryferyjnym charakterze, do których należy znaczna część Podkarpacia, w tym także omawiany w tej pracy obszar. Znajduje się on poza strefą wysokiej aktywności gospodarczej Polski, w obszarze tzw. ściany wschodniej, którą cechuje przewaga negatywnych procesów społeczno-gospodarczych. Jednakże samorządy PDOW znajdują się w dość korzystnym położeniu, pomiędzy głównym ośrodkiem regionu - Rzeszowem, a dosyć silnym pod względem gospodarczym Jarosławiem, z którymi istnieje wiele połączeń autobusowych i kolejowych. Dotyczy to jednakże głównie miasta i przyległych terenów wiejskich, przez które prowadzi ważny szlak drogowy E 40 (a docelowo Autostrada A4) i dwutorowa linia kolejowa E-30 od Niemiec, Śląska, Krakowa, w kierunku Ukrainy i Morza Czarnego, a które z tego powodu podlegają najsilniej wpływowi wspomnianych wyżej ośrodków gospodarczych Podkarpacia.

PDOW, a w szczególności jego obszary wiejskie, są pod względem gospodarczym monofunkcyjne z przewagą rolnictwa, dość silnie rozdrobnionego, które w warunkach gospodarki rynkowej podlega ekonomicznej degradacji i nie potrafi wykorzystać przewagi, jaką ma w regionie podkarpackim z tytułu wysokiej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Wiele problemów związanych z obecną sytuacją społeczną PDOW wynika z jego niskiej wewnętrznej spójności gospodarczej, komunikacyjnej i związanej z różnym dostępem mieszkańców poszczególnych miejscowości do oświaty, służby zdrowia, instytucji kultury oraz pozostałych usług. Wynika to w dużym stopniu z peryferyjnego usytuowania kilku gmin PDOW w stosunku do Przeworska, jako ośrodka centralnego, koncentrującego najważniejsze dla życia społecznego i gospodarczego instytucje.

Opracowanie pt. „Charakterystyka systemu osadniczego województwa podkarpackiego z identyfikacją biegunów wzrostu oraz wyróżnieniem obszarów funkcjonalnych na poziomie regionalnym i lokalnym”(Polska Akademia Nauk, Warszawa 2012 r.) podaje, że w ramach

województwa podkarpackiego ostatecznie wydzielono 9 biegunów wzrostu (w tym jeden o znaczeniu krajowym). Są to następujące MOF lub pary MOF:

- Rzeszów-Łańcut (biegun o znaczeniu krajowym),
- Krosno,
- Dębica-Ropczyce,
- Przemyśl,
- Mielec,
- Tarnobrzeg-Sandomierz,
- Jarosław-Przeworsk,
- Sanok-Lesko,
- Stalowa Wola.

Przeworsko Dynowski Obszar Wsparcia tworzy wraz z miastem Jarosław jeden z 9 biegunów wzrostu w województwie podkarpackim. Jednakże silne oddziaływanie Rzeszowa poważnie obniża szanse PDOW na ukształtowanie silnego centrum społeczno-gospodarczego. Duża liczba usług publicznych oraz biznesowych, relatywnie łatwy dojazd powodują, że Rzeszów pełni ważną rolę na mapie powiązań funkcjonalnych pomiędzy aglomeracją Rzeszów a PDOW. To samo opracowanie wskazuje rekomendacje dla dalszego rozwoju tzw. miast - biegunów wzrostu w województwie podkarpackim. Dla miasta Jarosław-Przeworsk przedstawia się następująco:

- wspieranie funkcji szkolnictwa wyższego;
- starania o lokalizację inwestycji i imprez kulturalnych;
- inicjowanie zmian mających na celu podniesienia kapitału ludzkiego;
- przygotowanie lokalnej gospodarki do optymalnego wykorzystania szans płynących z bliskości autostrady A4;
- umiejętne rozwijanie powiązań gospodarczych z Ukrainą;
- wspieranie działań na rzecz dywersyfikacji partnerów wymiany międzynarodowej;
- wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw sektora produkcyjnego;
- lepsze wykorzystanie kolei w transporcie pasażerskim;
- dążenie do integracji z rynkiem pracy Leżajska.

Dużą barierą w rozwoju powiązań funkcjonalnych wewnątrz PDOW jest słaba jakość drogi wojewódzkiej 835 relacji Adamówka-Przeworsk-Dynów.

5.1 Powiązania funkcjonalne

Powiazania funkcjonalne są techniczną lub organizacyjną „infrastrukturą" związków funkcjonalnoprzestrzennych. Z kolei obszar funkcjonalny to wyodrębniony przestrzennie obszar, charakteryzujący się wspólnymi uwarunkowaniami geograficznymi, przestrzennymi, społeczno-gospodarczymi, systemem powiązań funkcjonalnych oraz określonymi na ich podstawie jednolitymi celami rozwoju, zapewniającymi efektywne wykorzystanie jego przestrzeni.

W wyniku przeprowadzonej analizy, opierając większość wniosków na przeprowadzonych w ramach prac nad Diagnozą wywiadów pogłębionych, głównymi determinantami kształtowania się powiązań funkcjonalnych w ramach PDOW są:

- **Miasto Rzeszów** – najważniejszy ośrodek miejski województwa podkarpackiego (oraz dobra dostępność komunikacyjna z punktu widzenia całego PDOW). Miasto Rzeszów jest wyróżniającym się ośrodkiem miejskim, świadczącym wysokiej jakości usługi publiczne oraz biznesowe. Z powodu relatywnie bliskie odległości PDOW oraz dobrego dojazdu jest naturalnym ośrodkiem centralnym dla mieszkańców samorządów PDOW. Miasto Rzeszów prowadzi bardzo intensywną kampanię promocyjną, w zakresie oferty kulturalnej i spędzania wolnego czasu. Tym samym samorządy PDOW wobec mniejszych możliwości finansowych nie są w stanie przyciągnąć wielu usługobiorców. Rzeszów to główny rynek pracy dla mieszkańców PDOW.
- **Geograficzny kształt PDOW** – w układzie południkowym, posiadającym wewnętrznie niespójny system komunikacji, związany z tym, że większość korytarzy komunikacyjnych przebiega ze wschodu na zachód (układu równoleżnikowy) wzdłuż głównej linii kolejowej oraz drogą E-40 relacji Rzeszów, Łańcut, Przeworsk, Jarosław. W układzie południkowym powiat ma długość około 100 km, w równoleżnikowej około 10 km. Kształt PDOW nie sprzyja powiązaniom funkcjonalnym gdyż obszar jest mało spójny geograficznie, brakuje centralnie ulokowanego ośrodka miejskiego tworzącego wokół siebie obszar funkcjonalny.

– **Niska ranga Przeworska** jako ośrodka wzrostu w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego. Przeworsk nie jest określony mianem subregionalnego ośrodka rozwoju (stanowi jedynie ośrodek o znaczeniu ponadlokalnym). Przeworsk boryka się z wieloma problemami - głównie gospodarczymi (brak miejsc pracy). Niski status rozwojowy Przeworska zakłóca kształtowanie się powiązań funkcjonalnych w ramach PDOW, kreując silniejsze powiązania z blisko położonym Rzeszowem. Można postawić tezę, że miasto Rzeszów z jednej strony osłabia powiązania funkcjonale w łonie PDOW, ale z drugiej strony ma pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy (dysponując dużą liczbą miejsc pracy);

– **Przeworska Kolejka Dojazdowa**, historyczna linia kolejowa przebiegająca od Przeworska do Dynowa, będąca dominantą wspólnego dziedzictwa historycznego PDOW, bardzo dobrze rozpoznawalna, z niewykorzystanym potencjałem turystycznym dla mieszkańców PDOW. Kolej wąskotorowa jest bardzo ważnym elementem spajającym samorządy PDOW;

– **Uwarunkowania prawo - organizacyjne współpracy JST**, wskazujące na różne, czasami rozbieżne priorytety rozwojowe samorządów, zwłaszcza w zakresie rozwoju turystyki, która nie jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego. Gminy PDOW nie należą do zamożnych i kierowanie strumienia środków finansowych na rozwój infrastruktury turystycznej może napotkać opór zarówno radnych, jak i społeczności lokalnej. Barierą w rozwoju powiązań funkcjonalnych są różne podejścia do koncepcji rozwoju lokalnego w poszczególnych samorządach;

– **Pograniczny charakter PDOW**, w pasie granicznym z Ukrainą. Według opracowania GUS w Rzeszowie pt. „Charakterystyka pogranicza polsko-ukraińskiego" (Rzeszów 2008 r.) powiat rzeszowski oraz przemyski należą do obszaru pogranicza polsko-ukraińskiego. Pozycja tego pogranicza w gospodarce obydwu krajów jest stosunkowo niska. Powiaty i województwa tej strefy przygranicznej należą do słabiej rozwiniętych gospodarczo regionów. Jest to czynnik wpływający negatywnie na możliwości rozwoju gospodarczego. Funkcjonowanie na obszarze pogranicza rodzi znaczne niedogodności dla mieszkańców (np. kontrole z tytułu przewożenia towarów, kontrole Straży Granicznej, Policji, Służby Celnej);

– **Kultura przeworska** - jako duchowy i materialny symbol ciągłości historycznej obszaru, rozpoznawany wśród środowisk naukowych (czynne wykopaliska w gminie Gać), mających ogromny potencjał na tworzenie wspólnych produktów turystycznych. „Kultura przeworska" jako lokomotywa rozwoju turystyki";

– **Sieć zespołów pałacowo parkowych wraz z dziedzictwem polskich rodów magnackich** (Lubomirscy, Czartoryscy, Dzieduszyccy) wyróżniających PDOW spośród innych, z obiektami i parkami znajdującymi się w dobrym stanie z przeznaczeniem na działalność komercyjną (Sieniawa) oraz muzealną (Zarzecze). Kultura ta ukształtowała się na skutek przebiegu przez Przeworsk ważnych szlaków handlowych (głównie starożytnych i średniowiecznych). Jej elementem jest również wielowiekowa obecność Żydów oraz tradycji targów i jarmarków.

Na uwagę zasługuje fakt, że analiza własna wykazała, że PDOW nie wykazuje zbyt silnych powiązań z miastem Jarosław, które w dokumentach strategicznych i opracowaniach specjalistycznych stanowi naturalny ośrodek współpracy (wzrostu) dla powiatu przeworskiego. Silna pozycja Rzeszowa jest z jednej strony szansą dla mieszkańców PDOW na znalezienie pracy i dostęp do usług publicznych w dziedzinie edukacji i kultury, z drugiej barierą związaną z brakiem możliwości wykreowania swojej marki miejsca pracy i zamieszkania.

Zestawienie 20 Determinanty powiązań funkcjonalnych w ramach PDOW

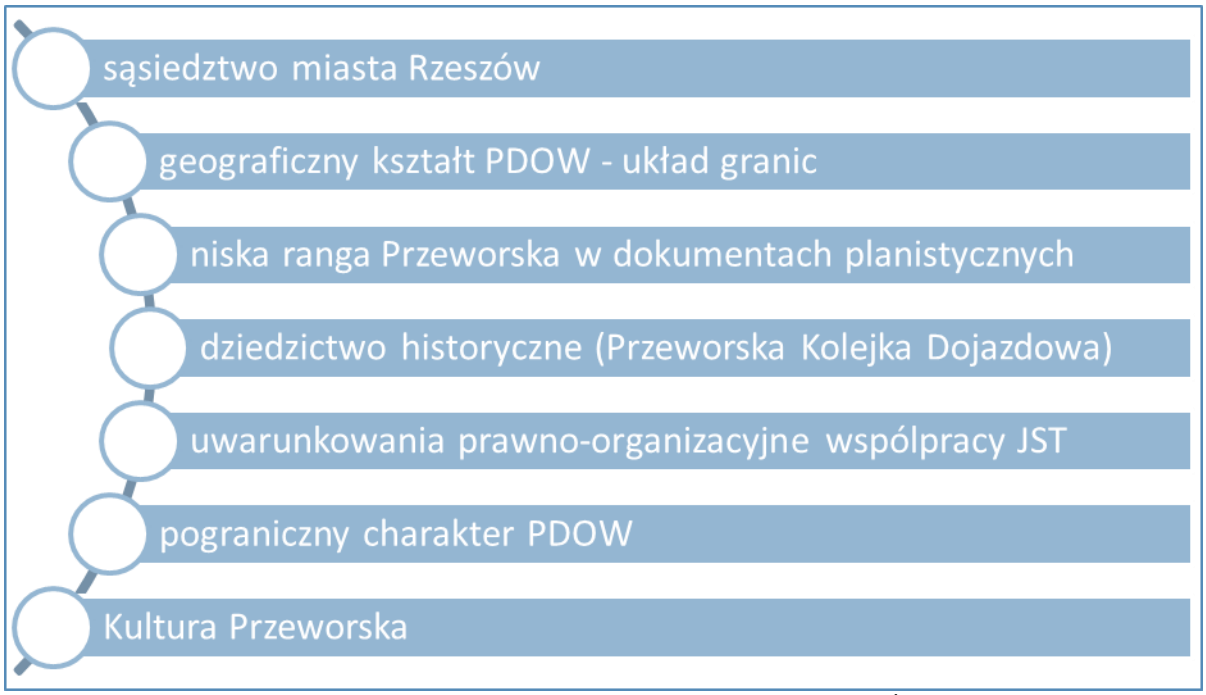

Źródło: opracowanie własne

Analizując koncepcję powiązań funkcjonalnych należy zadań pytanie, jak silnym ośrodkiem jest Przeworsk dla kształtowania powiązań funkcjonalnych w obrębie PDOW. W opinii liderów samorządów oraz organizacji pozarządowych miasto to jest wymieniane jako główny ośrodek świadczenia usług publicznych w zakresie pomocy społecznej, zdrowia, ale już nie w edukacji czy rynku pracy. To miasto Rzeszów, z racji znacznego potencjału, pełni rolę centralną dla świadczenia profesjonalnych usług zarówno publicznych, jak i biznesowych (np. zakupy, rozrywka). Poniżej przedstawiono dwie koncepcje powiązań funkcjonalnych w ramach PDOW. Nasuwa się również pytanie, jaka jest rola ośrodków miejskich Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia. Analiza jednoznacznie pokazuje, że żadne z nich nie uzyskało przewagi konkurencyjnej w świadczeniu usług publicznych i biznesowych.

Tabela 64 Schematy powiązań funkcjonalnych ramach PDOW

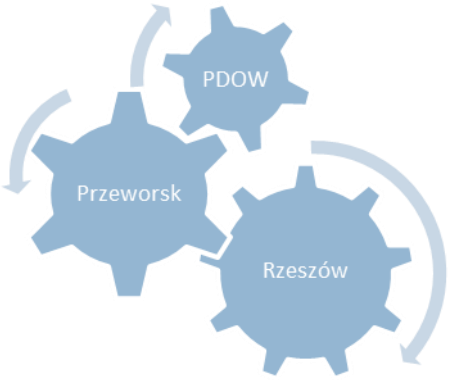	Głównym ośrodkiem funkcjonalnym dla PDOW jest miasto Rzeszów, które silnie oddziaływuje zarówno na Przeworsk jak i pozostałe samorządy
	Przeworsk, jako główny ośrodek powiatowy z dominującą rolą, jako ośrodek funkcjonalny z ogniwami pośrednimi, do których należą ośrodki miejskie PDOW

Źródło: opracowanie własne

W ramach opracowania Analizy przeprowadzono wywiady pogłębione z przedstawicielami samorządów i NGO z terenu PDOW. Jednym z celów było zbadanie powiązań funkcjonalnych w ramach PDOW, w odniesieniu do samorządów obszaru oraz miast ościennych. Respondenci odpowiadali na pytanie dotyczące powiązań w następujących dziedzinach: rynek pracy,

konsumpcja (handel), spędzanie wolnego czasu, opieki zdrowotnej, edukacji, kultury, pomocy społecznej i komunikacji publicznej. Zadaniem było wskazanie lokalizacji w zakresie głównego miejsca odbioru usług publicznych jak i biznesowych przez mieszkańców danego samorządu.

Podstawowym wnioskiem jest fakt relatywnie niskich powiązań funkcjonalnych wewnątrz gmin wiejskich Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia. Przeworsk jest głównym centrum, w zakresie świadczenia usług publicznych w dziedzinie opieki zdrowotnej. Jednakże należy z całą stanowczością stwierdzić, że to miasto Rzeszów pełni centrum w zakresie handlu i spędzania wolnego czasu. Samorządowcy PDOW podkreślali fakt dobrych połączeń komunikacyjnych do Rzeszowa. Generalnie w opinii przedstawicieli samorządów to Rzeszów posiada więcej atutów z zakresie świadczenia usług publicznych i biznesowych, zwłaszcza dla gmin powiatu rzeszowskiego wchodzących w skład PDOW. Tabele poniżej przedstawiają główne miejsca odbioru usług publicznych przez mieszkańców PDOW.

Tabela 65 Powiązania funkcjonalne PDOW – główne miejsca korzystania z usług dla mieszkańców PDOW

Jednostka	Rynek pracy	Konsumpcja	Spędzanie wolnego czasu	Opieka zdrowotna
Kańczuga	Więcej powiązań z Rzeszowem niż Przeworskiem	Przeworsk	Przeworsk i Rzeszów	Przeworsk
Dynów (gmina)	Rzeszów, Przemyśl	Rzeszów	Rzeszów	Rzeszów
Przeworsk (miasto)	Rzeszów	Rzeszów	Rzeszów, Tryńcza, Sieniawa	Rzeszów
Zarzecze	Jarosław, Przeworsk, Rzeszów	Rzeszów, Jarosław	Rzeszów	Przeworsk
Jawornik Polski	Rzeszów, Przeworsk	Rzeszów	Rzeszów, Łańcut	Przeworsk
Tryńcza	Jarosław, Leżajsk, Przeworsk	Sieniawa, Przeworsk, Jarosław, Rzeszów	Rzeszów	Przeworsk
Adamówka	Przeworsk, Jarosław, Leżajsk	Przeworsk, Rzeszów	Sieniawa, Tryńcza, Przeworsk, Rzeszów	Przeworsk, Jarosław
Gać	Rzeszów, Przeworsk	Przeworsk, Łańcut, Rzeszów	Rzeszów	Przeworsk, Rzeszów
Dynów (miasto)	Rzeszów	Rzeszów	Rzeszów	Rzeszów
Sieniawa	Rzeszów, Jarosław	Sieniawa	PDOW	Przeworsk
Przeworsk	Przeworsk, Rzeszów, Jarosław	Przeworsk	Przeworsk, Rzeszów	Przeworsk
Hyżne	Rzeszów, Mielec, Rudna (strefa ekonomiczna)	Rzeszów	Rzeszów	Rzeszów
Powiat Przeworski	Przeworsk, Dynów, Rzeszów	Przeworsk, Rzeszów, Jarosław	Przeworsk, Dynów, Sieniawa	Przeworsk

Źródło: opracowanie własne na podstawie IDI

Tabela 66 Powiązania funkcjonalne PDOW – główne miejsca korzystania z usług dla mieszkańców PDOW

Jednostka	Kultura	Edukacja	Pomoc społeczna	Komunikacja publ.
Kańczuga	Rzeszów oraz Przeworsk	Rzeszów, Przeworsk, Jarosław	Przeworsk, Rzeszów	Rzeszów, Przeworsk, Dynów
Dynów (gmina)	Rzeszów	Dynów, Rzeszów, Kraków, Lublin	Miasto Dynów, Rzeszów	Rzeszów
Przeworsk (miasto)	Rzeszów	Rzeszów	Przeworsk, Rzeszów	Rzeszów
Zarzecze	Rzeszów, Jarosław	Jarosław, Przemyśl, Rzeszów	Przeworsk	Rzeszów
Jawornik Polski	Rzeszów	Kańczuga, Przeworsk, Rzeszów	Przeworsk, Dynów	Rzeszów
Tryńcza	Jarosław, Leżajsk, Przeworsk	Przeworsk, Jarosław, Leżajsk, Rzeszów	Przeworsk	miasta ościenne
Adamówka	Sieniawa, Tryńcza, Przeworsk	Jarosław, Sieniawa, Przeworsk, Leżajsk, Rzeszów	PDOW	Rzeszów, Jarosław
Gać	Rzeszów	Przeworsk, Łańcut, Rzeszów	Przeworsk	Rzeszów
Dynów (miasto)	Rzeszów	Rzeszów	Rzeszów	Rzeszów
Sieniawa	Rzeszów	Rzeszów, Jarosław	Rzeszów	Rzeszów
Przeworsk	Przeworsk	Przeworsk, Rzeszów, Jarosław	Przeworsk	Przeworsk
Hyżne	Zakopane, Kraków, Bieszczady, Rzeszów	Rzeszów, Tyczyn	Górna, Hyżne	Rzeszów, Dynów
Powiat Przeworski	Przeworsk	Przeworsk, Dynów, Sieniawa, Kańczuga, Rzeszów i Jarosław	Przeworsk, Dynów	Rzeszów, Jarosław

Źródło: opracowanie własne na podstawie IDI

6. Określenie potencjałów i barier dla rozwoju PDOW

Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia obejmuje w głównej mierze gminy wiejskie, o charakterze rolniczym. Niewątpliwym atutem obszaru są bogate walory przyrodnicze oraz architektoniczne. Symbolem atrakcyjności turystycznej obszaru są zespoły pałacowo-parkowe, drewniane obiekty sakralne oraz kolej wąskotorowa Przeworsk-Dynów. Na uwagę zasługuje fakt, że na terenie PDOW zlokalizowane są wykopaliska, kluczowe z punktu widzenia odkrywania „kultury przeworskiej".

Gminy PDOW w coraz większym stopniu stawiają na turystykę, jako ważnego ogniwa w procesie budowania zrównoważonego rozwoju lokalnego. Bogactwo przyrody powoduje, że na terenie PDOW znajduje się wiele obszarów chronionych, co z jednej strony uniemożliwia rozwój przemysłu, z drugiej jest potencjałem dla rozwoju turystyki. Z tego względu właściwym kierunkiem rozwoju powinna być turystyka. Branżą niewykorzystywaną turystycznie jest z pewnością turystyka wodna w oparciu o rzeki zlokalizowane na PDOW (głównie San).

Pewne problemy w integracji obszaru stanowi dostępność do komunikacji publicznej oraz jakość drogi łączącej Dynów z Przeworskiem. W zakresie wspólnego działania na rzecz tworzenia oferty turystycznej samorządy PDOW są dopiero w początkującej fazie. Wcześniej samorządy PDOW nie miały okazji współpracować na polu turystyki.

6.1 Potencjał turystyczny PDOW

Z analizy wynika jednoznacznie, że każdy samorządów PDOW stoi na stanowisku, że poprawa jakości oferty turystycznej jest możliwa dzięki zwiększeniu nakładów finansowych oraz współpracy samorządów w pozyskiwaniu środków i realizacji inwestycji.

Do najważniejszych determinantów określających jakość oferty turystycznej należy:

- Stan techniczny obiektów turystycznych;
- Promocja, aktywna i skuteczna, podkreślająca walory głównie przyrodnicze i architektoniczne obszaru.

Istotna jest również cena usług turystycznych oraz możliwość dojazdu (w tym komunikacją publiczną). Należy podkreślić, że samorządy PDOW są zgodne w kwestii konieczności opracowania wspólnej oferty turystycznej dla całego obszaru. Jest to warunek konieczny dla skutecznego wzrostu liczby turystów i odwiedzających.

Tabela 67 Elementy decydujące, o jakości oferty turystycznej

Gmina	W pierwszej kolejności	W drugiej kolejności	W trzeciej kolejności
Kańczuga	Uwarunkowania przyrodnicze	Dostęp do informacji turystycznej	Środki finansowe
Gmina Dynów	Skuteczna informacja o ofercie turystycznej	Promocja produktów turystycznych	-
Miasto Przeworsk	Dostępność atrakcji turystycznych	Informacja o ofercie turystycznej	Promocja produktów turystycznych
Zarzecze	Punkty informacji turystycznej	Obsługa turystów o ojczystym języku	Informacja turystyczna dostępna on-line
Jawornik Polski	Łatwość dostępu (dojazdu) - w tym komunikacją publiczną	Ceny usług turystycznych	Walory dziedzictwa kulturowego
Tryńcza	Dobra jakościowa oferta	Promocja produktów regionalnych	Zagospodarowane przestrzenie dla turystów
Adamówka	Stan obiektów turystycznych	Umiejętność wykorzystania dziedzictwa przyrodniczego	Promocja oferowanych usług
Gać	Obiekty historyczne	Jakość bazy noclegowej i gastronomicznej	Dostęp do informacji turystycznej
Miasto Dynów	Estetyka miasta	Estetyka stacji kolejki wąskotorowej	Oferta turystyczna
Sieniawa	Promocja oferowanych produktów turystycznych	Stan techniczny oferty turystycznej	Jakość usług gastronomicznych i turystycznych
Przeworsk	Jakość oferty	Atrakcyjność oferty	Dostępność infrastruktury turystycznej
Hyżne	Jakość działań projektowych	Stan techniczny infrastruktury	Jakość usług gastronomicznych i hotelowych
Powiat Przeworski	Skuteczna promocja	Baza hotelowa i gastronomiczna	Promocja regionu

Źródło: opracowanie własne na podstawie IDI

6.1.1 Turystyczna mapa obszaru PDOW

Mapa 3 Mapa atrakcji turystycznych obszaru

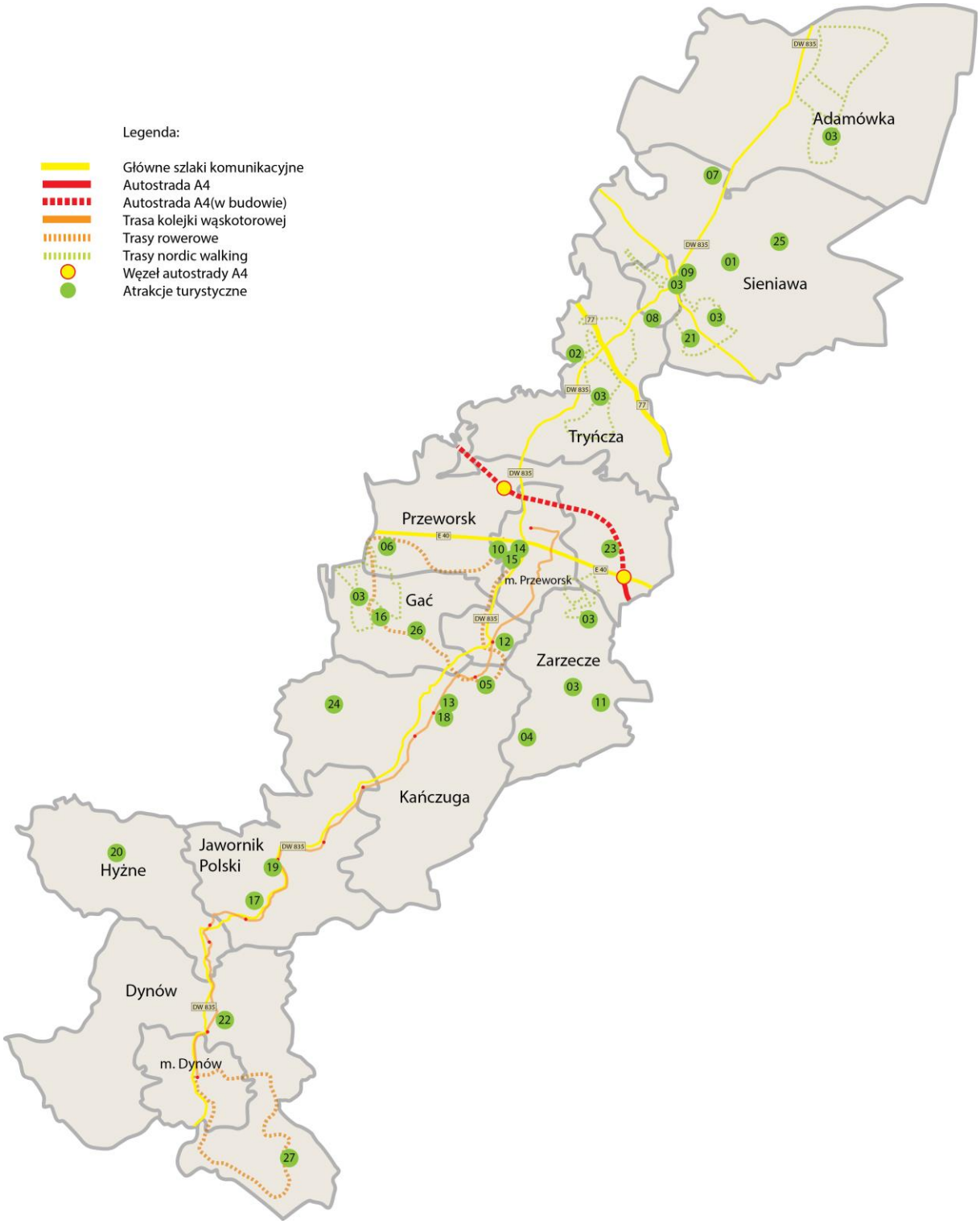

Źródło: opracowanie własne

Na powyższej mapie oznaczono następujące atrakcje turystyczne
Zabytkowa kolejka wąskotorowa Przeworsk - Dynów i stacje:

- Przeworsk-Wąskotorowy (gmina miejska Przeworsk),
- Urzejowice (gmina Przeworsk),
- Krzeczowice (gmina Kańczuga),
- Kańczuga (gmina Kańczuga),
- Łopuszka Mała (gmina Kańczuga),
- Łopuszka Wielka (gmina Kańczuga),
- Manasterz (gmina Jawornik Polski),
- Zagórze (gmina Jawornik Polski),
- Hadle Szklarskie (gmina Jawornik Polski),
- Jawornik Polski (gmina Jawornik Polski),
- Szklary Tunel (gmina Hyżne),
- Szklary (gmina Hyżne),
- Bachórz (gmina Dynów),
- Dynów (gmina miejska Dynów).

Atrakcje, które zostały ponumerowane na mapie:

01 nekropolia - okolice Sieniawy

02 strażnica kolejowa - Chodaczów k. Tryńczy.

03 parki Nordic Walking, w gminach

04 kościół p. w. Wszystkich Świętych w Siennowie,

05 cerkiew p. w. Św. Michała w Krzeczowicach,

06 kościół p. w. Marii Magdaleny w Nowosielcach,

07 cerkiew greko-katolicka p. w. Zaśnięcia Bogurodzicy w Rudce,

08 cerkiew p. w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Leżachowie.

09 zespół pałacowo-parkowy Czartoryskich w Sieniawie

10 Muzeum Pałac Lubomirskich w Przeworsku

11 zespół pałacowy hrabiostwa Dzieduszyckich w Zarzeczu

12 zespół pałacowo-parkowy Turnauów w Urzejowicach

13 zespół pałacowy Kellermannów w Żuklinie

Zabytkowe budowle sakralne:

14 Bazylika kolegiacka p. w. Ducha Św. - Przeworsk

15 Kaplica Grobu Bożego - Przeworsk

16 Kościół par. p.w. Wniebowzięcia NMP – Białoboki w gminie Gać

17 Kościół par. p.w. św. Andrzeja Apostoła – Jawornik Polski

18 Kościół par. p.w. św. Michała Archanioła – Kańczuga

19 Cerkiew greko-kat. p.w. Przemienienia Pańskiego, ob. kościół rzym.-kat. par. p.w. Niepokalanego serca NMP – Hadle Szklarskie w gminie Jawornik Polski

20 Dworek Hyżne

21 Cerkiew greko-kat. p.w. św. Mikołaja, ob. kościół rzym.-kat. – Leżachów w gminie Sieniawa

22 Kościół św. Wojciecha w Bachórzu

23 Winnice: Aleksandrów i Białobrzeżki

24 Rezerwat *Husówka* (florystyczny)- Sietesz w gminie Kańczuga

25 Rezerwat *Lupa* (leśny) – Dobra w gminie Sieniawa

26 Trasa rowerowa: Pętla wokół Przeworska: Przeworsk – Studzian – Nowosielce - Białoboki – Ostrów – Mikulice – Krzeczowice - Urzejowice – Przeworsk

27 Trasa rowerowa: Dynów - Dąbrówka Starzeńska – Dylągowa - Pawłokoma – Dynów.

6.1.2 Kolejka wąskotorowa Przeworsk – Dynów

Wywiady pogłębione przeprowadzone wśród liderów samorządów i organizacji pozarządowych wykazały, że Przeworska Kolej Dojazdowa to jedna z najważniejszych atrakcji turystycznych PDOW. Bardzo dobrze oceniona została jakość usług gastronomicznych oraz noclegowych. Wysoko ocenę otrzymała również możliwość dojazdu co jest naturalne ze względu na przebiegające przez PDOW korytarze drogowe i kolejowe.

Przeworska Kolej Dojazdowa to marka turystyczna PDOW. Koncepcja rozwoju sektora turystyki powinna zmierzać w pierwszej kolejności na działaniach modernizacyjnych czy rewitalizacyjnych w zakresie jej infrastruktury. W dalszej kolejności samorządy winny się skupić na kreowaniu oferty turystycznej w powiązaniu z kolejką (np. ścieżki rowerowe). Naczelnym celem jaki należy przyjąć jest zatrzymanie turystów na dłuższy okres czasu, poprzez zapewnienie atrakcyjnej oferty. Dodatkowo należy wspierać sektor biznesu w zakresie zapewnienia noclegów i gastronomii.

Tabela 68 Ocena oferty turystycznej samorządów PDOW

Element oferty turystycznej	Negatywnie	Pozytywnie
ogólnie - jakość oferty turystycznej	21,4 %	14,3 %
liczbę organizacji pozarządowych działających w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa	57,1 %	0,0 %
stan techniczny obiektów turystycznych (noclegowych, gastronomicznych)	7,1 %	35,7 %
zainteresowanie turystów atrakcjami	28,6 %	14,3 %
promocja oferowanych produktów turystycznych	28,6 %	14,3 %
jakość oferowanych miejsc noclegowych	7,1 %	50,0 %
współpraca administracji publicznej z podmiotami turystycznymi	21,4 %	42,9 %
liczba produktów (osobliwości) turystycznych	14,3 %	42,9 %
współpraca samorządu z organizacjami pozarządowymi w zakresie turystyki i krajoznawstwa	35,7 %	28,6 %
jakość oferowanych usług gastronomicznych	14,3 %	64,3 %
wykorzystanie dziedzictwa przyrodniczego dla rozwoju turystyki	21,4 %	35,7 %
atrakcyjność oferty turystycznej dla obcokrajowców	28,6%	14,3 %
możliwość dojazdu turystów	7,1 %	57,1 %
współpracę gmin PDOW w organizacji przedsięwzięć dla turystów	42,9 %	28,6 %
dostępność informacji turystycznej	35,7 %	21,4 %
kolej wąskotorowa Przeworsk-Dynów	14,3 %	57,1 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie IDI

W zakresie kreowania atrakcyjnej oferty turystycznej kluczowe jest zacieśnienie współpracy samorządów z organizacjami pozarządowymi w zakresie wzbogacania oferty turystycznej. Ponadto oczekiwane jest wzmocnienie współpracy pomiędzy samorządami PDOW w zakresie tworzenia infrastruktury okołoturystycznej oraz wspólnej promocji.

W tym zakresie należy rozważyć również współpracę samorządów w mniejszym gronie, np. poprzez realizację projektów przez dwa, trzy JST.

Zdjęcie 6 Przeworska Kolej Dojazdowa Pogórzanin

Źródło: Starostwo Powiatowe w Przeworsku

6.1.3 Możliwości i bariery w rozwoju turystyki samorządów

Wywiady pogłębione przeprowadzone wśród liderów samorządów i organizacji pozarządowych w zakresie celów, możliwości i barier w rozwoju turystyki poszczególnych samorządów wykazał duże zbieżności w tym zakresie. Samorządy posiadają bardzo sprecyzowane cele w zakresie rozwoju lokalnego. Poprawa jakości infrastruktury, utworzenie wspólnej oferty promocyjnej, poprawa jakości i efektywności współpracy między samorządami to główne kierunki rozwoju turystyki. Spośród problemów, które wpływają na obniżenie możliwości rozwojowych najważniejsze to brak woli, motywacji do wspólnego działania oraz brak środków finansowych, co jest ścisłe związane z równymi możliwościami budżetów gmin PDOW. Nie ulega wątpliwości, że największe nadzieje na rozwój turystyki pokładane są w umiejętności współpracy między samorządami PDOW.

Należy wziąć pod uwagę, że głównym problemem z zakresie rozwoju turystyki w PDOW jest brak wystarczającej liczby miejsc noclegowych. Mimo ogromnego potencjału do tworzenia gospodarstw agroturystycznych nie są one powszechną dostępna usługą. Mimo kilku wysokiej klasy obiektów hotelowych (np. w Sieniawie) liczba miejsc noclegowych jest niewielka.

Tabela 69 Kierunki rozwoju, zadania i bariery w rozwoju turystyki w samorządach PDOW

Samorząd	Kierunki/cele rozwoju współpracy w zakresie turystyki	Priorytetowe zadania	Bariery
Kańczuga	Rozwinięcie bazy turystycznej (np. agroturystyka)	Przeprowadzenie diagnozy potrzeb wśród mieszkańców w zakresie turystyki	Brak środków finansowych
	Pozyskanie środków finansowych na rozwój turystyki	Pozyskanie środków finansowych na infrastrukturę okołoturystyczną	Niska świadomość mieszkańców w zakresie możliwości, jakie daje turystyka
	Współpraca między samorządami PDOW - porozumienie międzygminne	Zawarcie porozumień międzygminnych	Trudności organizacyjne przy zawarciu porozumienia
Gmina Dynów	Poprawa stanu obiektów i parku w Dąbrówce Starzeńskiej	Opracowanie dokumentacji technicznej	Brak środków finansowych
	Promocja i poprawa stanu kolejki wąskotorowej	Wspólna promocja, dostęp do informacji turystycznej	Rozbieżne priorytety skierowane na poprawę warunków życia mieszkańców
	Poprawa jakości imprez plenerowych	Zdobycie środków finansowych	-
Przeworsk	Stworzenie wspólnej oferty turystycznej	Powołanie wspólnej organizacji do realizacji polityki turystycznej	Brak woli współpracy
	Wspólna promocja turystyczna	-	Brak środków finansowych

	Stworzenie oferty uzupełniającej się	-	Brak pomysłów na współpracę
Zarzecze	Sporządzenie strategii rozwoju turystyki PDOW	Pozyskanie środków finansowych	Mała aktywność mieszkańców
	Utworzenie ośrodka współpracy międzynarodowej w Zarzeczu	Kontakty międzynarodowe	-
Jawornik Polski	Rozwój turystyki na bazie walorów krajobrazowych oraz zespołów parkowo-pałacowych	Pozyskanie środków finansowych na promocję	Bariera finansowa
	Połączenia wszystkich działań z sąsiednimi gminami	Dodatkowe środki finansowe na infrastrukturę	Czas trwania uzgodnień, procesu inwestycyjnego
	Rozwój zaplecza infrastruktury turystycznej	-	-
Tryńcza	Rozwój bazy turystycznej	Opracowanie strategii rozwoju turystyki	Środki finansowe
	Stworzenie oferty turystycznej	Opracowanie projektów budowlanych	Brak woli utworzenia wspólnej NGO w zakresie turystyki
	Powstanie wspólnej organizacji pozarządowej na obszarze PDOW	Wykonanie infrastruktury (zagospodarowanie akwenów wodnych)	Każda z gmin traktuje rozwój turystyki ze swojego punktu widzenia
Adamówka	Poprawa stanu infrastruktury turystycznej	Rozwój oferty gospodarstw agroturystycznych	Brak środków finansowych
	Poprawa możliwości dojazdu	Większe środki finansowe dla budowy infrastruktury	Konieczność przekonania mieszkańców o zasadności budowy infrastruktury turystycznej

	Promocja usług turystycznych	Wspólna promocja oferty turystycznej	-
Gać	Dobra jakość oferty turystycznej	Stworzenie, wypromowanie odkryć archeologicznych kultury przeworskiej	Środki finansowe
	Skuteczna promocja oferty	Utworzenie warsztatów archeologicznych	Zakup działki na terenach odkryć archeologicznych
	Tworzenie infrastruktury	Utworzenie muzeum kultury przeworskiej	Potrzeba intensywnej promocji
Dynów (M)	Rozwój infrastruktury turystycznej (kolej wąskotorowa)	Pozyskanie środków finansowych	Brak środków finansowych
	Ściślejsza współpraca samorządów wokół kolejki wąskotorowej	Przygotowanie wspólnej oferty turystycznej	Skomplikowane procedury przy pozyskiwaniu środków z UE
	Wspólna oferta turystyczna	Promocja oferty turystycznej w kraju i zagranicą	-
Sieniawa	Powstanie mocnego, rozpoznawalnego produktu turystycznego	Inwestycje w produkty turystyczne	Ograniczone środki finansowe
	Budowa sieci obiektów turystycznych	Inwestycje w infrastrukturę	Małe możliwości przekazu medialnego dla małych samorządów
	Promocja walorów turystycznych	Powołanie zespołu ds. Promocji na terenie PDOW	Różnica interesów na linii rada gminy - wójt

Gmina Przeworsk	Pozyskanie środków finansowych na budowę tras rowerowych	Ściągnięcie inwestorów	Brak inwestorów
	Rewitalizacja zespołów parkowo-pałacowych	Umacnianie działalności wytwórczej, rzemiosła	Brak nieruchomości atrakcyjnie położonych
	Poprawienie oznakowani tras marszobiegów	Reklama, promocja oferty turystycznej	Niska innowacyjność przedsiębiorców i mieszkańców
Hyżne	Rozwój współpracy w samorządów PDOW	Opracowanie Strategii PDOW	Brak środków finansowych
	Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Zalewu oraz wyciągu narciarskiego	Wspólna promocja oferty turystycznej	Bierność, sceptycyzm, bark motywacji wśród samorządów, co do zasadności wspólnych działań
	Rozwój agroturystyki	Pozyskanie środków finansowych	-
Powiat Przeworski	Rozwój turystyki opartej o kolej wąskotorową	Modernizacja kolejki wąskotorowej i promocja tego produktu turystycznego	Brak środków finansowych
	Rozwój turystyki opartej o dziedzictwo kulturowe (kościoły, dworki)	Tworzenie i promocja produktów turystycznych (np. szlaku Lubomirskich)	Brak wspólnych projektów
	Turystyka rowerowa i agroturystyka	Wyznaczanie tras rowerowych	Brak wspólnych działań promocyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie IDI

6.1.4 Priorytety rozwojowe samorządów PDOW

W wywiadach pogłębionych przeprowadzonych z przedstawicielami PDOW zapytano, jakie są priorytety rozwojowe samorządów na najbliższe 5-10 lat. Najwięcej pozytywnych odpowiedzi uzyskało ściągnięcie inwestorów tworzących nowe miejsca pracy oraz poprawa stanu dróg. To właśnie bezrobocie, brak miejsc pracy i wynikająca z tego migracja mieszkańców PDOW (głównie za granicę) to najpoważniejszy problem rozwojowy stojący przez samorządami obszaru. Naturalnym działaniem jakie powinno być podjęte to wszechstronne wsparcie inwestycji w infrastrukturę oraz promocja przedsiębiorczości (zwłaszcza agroturystyki).

Zestawienie 21 Priorytety rozwojowe samorządów PDOW w perspektywie 5-10 lat (bardzo duże i duże znaczenie)

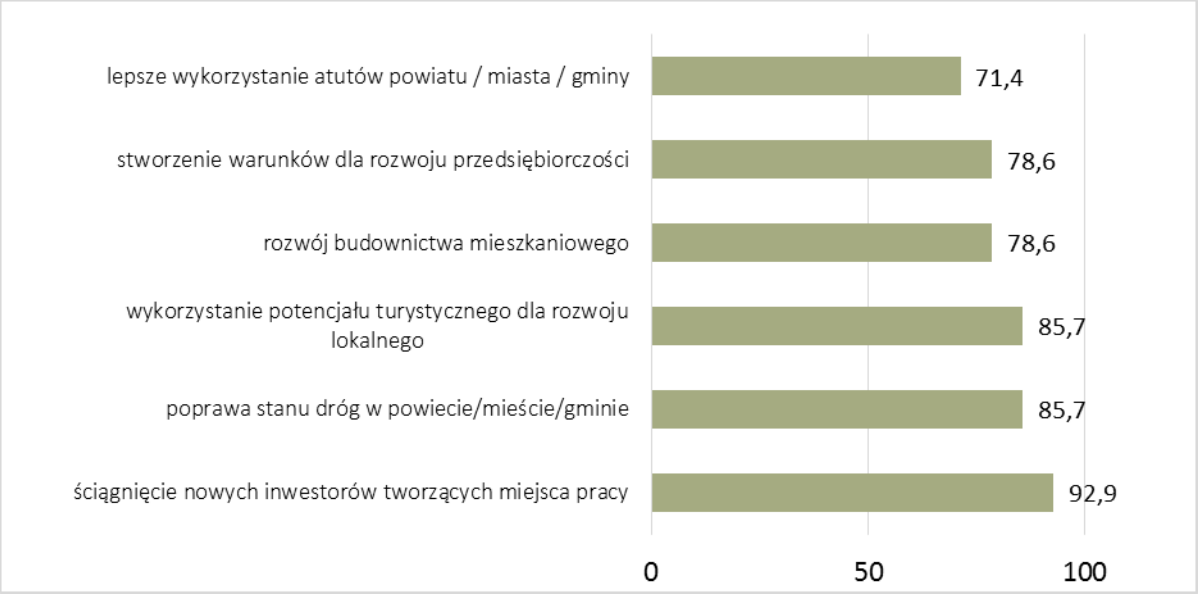

Źródło: opracowanie własne na podstawie IDI

Mimo pojawiających się okoliczności mogących wpłynąć na rozwój gospodarczy (Autostrada A4) to żaden z samorządów PDOW (prócz gminy Tryńcza) nie posiada dużego terenu inwestycyjnego, który mógłby przyciągnąć inwestora.

Wobec tego kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego PDOW będzie miało rozwój małej i średniej przedsiębiorczości opartej o lokalne zasoby. Duża liczba małych gospodarstw rolnych stanowi z jednej strony barierę rozwojową, z drugiej są potencjałem dla możliwości rozwoju usług dla turystów. Samorządowcy PDOW podkreślają, że brak środków budżetowych na realizację inwestycji jest najważniejszą barierą rozwojową obszaru. W tym celu jedynie zacieśniona współpraca JST w zakresie pozyskiwania środków na inwestycje może przyczynić

się do rozwoju infrastruktury okołoturystycznej, która przyciągnie dużą liczbę odwiedzających i turystów.

Zestawienie 22 Mniej istotne kierunki rozwoju PDOW (odpowiedzi „małe znaczenie" i „nie ma znaczenia")

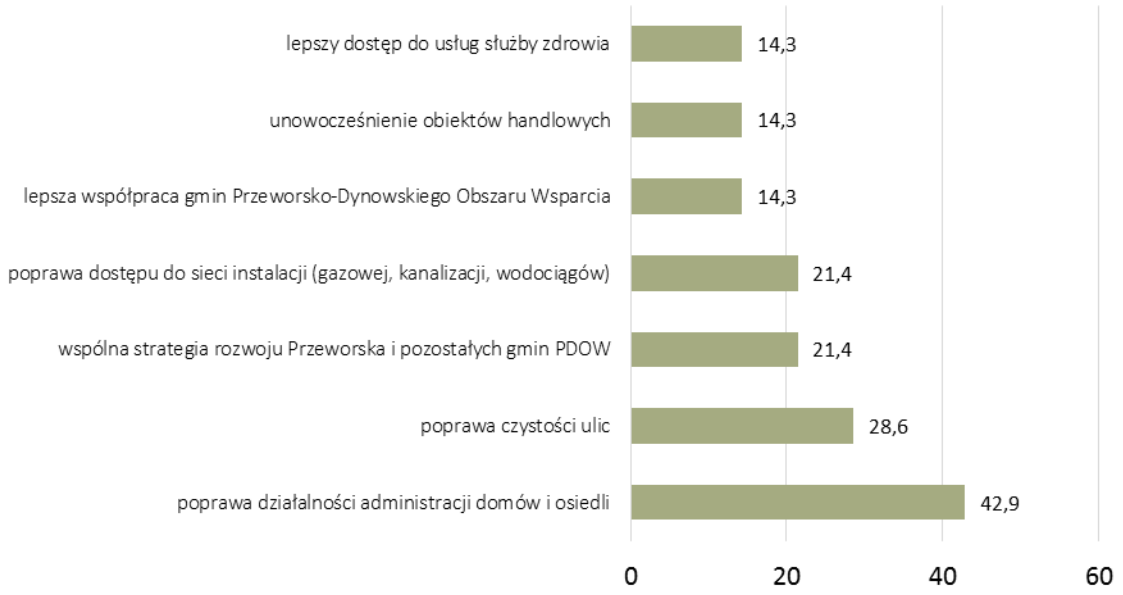

Źródło: opracowanie własne na podstawie IDI

6.1.5 Możliwości i bariery w rozwoju turystyki PDOW

Inwestycje w Przeworską Kolej Dojazdową to najbardziej oczekiwane działanie w infrastrukturę okołoturystyczną w obrębie samorządów PDOW. Największą barierą jest brak środków finansowych oraz doświadczenia we współpracy JST. Tabela poniżej przedstawia wszystkie zarejestrowane odpowiedzi udzielane przez przedstawicieli samorządów PDOW. Kluczowe z punktu widzenia przezwyciężenia barier będzie zawiązanie wspólnej organizacji reprezentującej samorządy i realizującej wspólne interesy gmin PDOW.

Tabela 70 Możliwości i bariery we współpracy gmin w ramach PDOW

Możliwości współpracy w ramach PDOW	Przeszkody w ramach współpracy PDOW
Kolej wąskotorowa, jako główny element współpracy	Trudności w pogodzeniu interesów samorządów
Stworzenie wspólnych produktów turystycznych	Brak środków finansowych
Tworzenie atrakcji turystycznych w samorządach	Brak woli współpracy
Polepszanie przepływu informacji o usługach publicznych	Słaba komunikacja publiczna
Rozwój przeworsko-dynowskiej kolei wąskotorowej	Brak organizacji pozarządowych

Współpraca między poszczególnymi gminami	Brak środków finansowych
Utworzenie jednej strony internetowej	Brak funduszy
Opracowanie i wydanie albumu promocyjnego	Status finansowy poszczególnych gmin
Kolej wąskotorowa	Różne możliwości finansowania tej działalności
Budowa ścieżek rowerowych	Brak środków finansowych
Promocja obszaru	Brak inicjatywy ze strony gmin
Utworzenie wspólnego podmiotu zajmującego się turystyką na obszarze	Brak środków finansowych
Wspólna realizacja projektów	Ambicje poszczególnych gmin
Marka turystyczna – „Kultura Przeworska”	Brak środków finansowych
Utworzenie szlaków rowerowych	Zacofanie turystyczne Przeworska (brak dobrej bazy noclegowej i gastronomicznej)
Kolej wąskotorowa	Brak funduszy na wkłady własne
Możliwość pozyskiwania środków UE	Skomplikowane procedury pozyskiwania środków UE
Opracowanie wspólnej oferty turystycznej	Różne możliwości finansowe samorządów
Wspólne projekty inwestycyjne	Różne interesy samorządów
Powołanie wspólnego zespołu ds. promocji	Niekorzystny kształt PDOW
Wspólne planowanie działań zespołu	Brak dobrej woli samorządów
Wspólne uzgodnienie priorytetów współpracy	Partykularyzm gmin, brak planowania rozwoju w kontekście całego obszaru
Realizacja wspólnych projektów infrastrukturalnych	Brak wspólnej strategii rozwoju
Wspólna promocja walorów przyrodniczych	Brak środków finansowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie IDI

Samorządy w PDOW stoją na stanowisku, że integracja zarządzania w dziedzinie turystyki w obrębie PDOW przyniosłaby korzyści dla turystów. Najważniejszą korzyści wynikającą z tej współpracy to możliwość realizacji wspólnych pomysłów i przedsięwzięć, wzbogacających, jakość i różnorodność oferty turystycznej. To naturalnie przyciągnie więcej turystów i wpłynie na wzrost liczby miejsc pracy w regionie. Ważna jest możliwość powołania wspólnego podmiotu, organizacji koordynującej działania samorządów PDOW.

Z punktu widzenia rozwoju całości PDOW prócz PKD należy rozbudować atrakcje turystyczne w gminach, które nie mają na swoim obszarze Przeworskiej Kolei Dojazdowej (Adamówka,

Sieniawa, Tryńcza, Gać). W tym celu należy opierać się na zasobach przyrodniczych i kulturalnych skupionych na całym obszarze (parki, rzeki, pałace i zamki).

6.2 Uwarunkowania społeczno-gospodarcze PDOW

6.2.1 Podsumowanie potencjału społeczno-gospodarczego

Podając za GUS, w 2013 roku łączna liczba mieszkańców 12 gmin tworzących Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia wyniosła 99 450. Terytorium PDOW stanowi jedynie 5% powierzchni województwa podkarpackiego. Analizując liczbę mieszkańców gmin obszaru w ostatniej dekadzie można zaobserwować pozytywny trend utrzymywania się liczby mieszkańców na stałym poziomie. Wynika to w dużej mierze z ustabilizowanego przyrostu naturalnego, który utrzymuje wartości dodatnie (większa liczba urodzeń niż zgonów). Prognozy demograficzne dla obszaru wskazują, że liczba mieszkańców będzie utrzymywać się na stałym poziomie.

Relatywnie dobry poziom bezpieczeństwa wyrażony malejącą liczbą przestępstw stanowi pozytywny czynnik dla rozwoju lokalnego. Niskie wskaźniki przestępczości w powiecie przeworskim stanowiącym rdzeń PDOW oraz wyższa wykrywalność przestępstw pozwalają założyć, że w tym aspekcie PDOW posiada zdecydowaną przewagę konkurencyjną.

W latach 2000 - 2013 liczba podmiotów gospodarczych na obszarze PDOW systematycznie rośnie. Jednakże poziom przedsiębiorczości, wyrażony liczbą podmiotów gospodarki narodowej w stosunku do liczby mieszkańców na obszarze PDOW jest dość niski (506), w porównaniu do średniej wojewódzkiej wynoszącej 728. Najwyższy wskaźnik przedsiębiorczości (wyższy od średniej wojewódzkiej) odnotowano w Przeworsku. Podmioty gospodarcze zakwalifikowane do sekcji G PKD - handel, zdecydowanie dominują na mapie gospodarczej Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Gospodarczego (stanowią blisko 27% ogółu podmiotów z sektora prywatnego). Ważnym działem gospodarki obszaru jest budownictwo i przetwórstwo przemysłowe (a zwłaszcza produkcja wyrobów z drewna oraz korka). Specjalistyczne opracowania branżowe wskazują, że podregion przemyski oraz rzeszowski (na którego obszarze rozlokowany jest Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia) zajmują odległe miejsca w rankingu atrakcyjności inwestycyjnej podregionów w Polsce dla działalności przemysłowej. Z kolei znacznie lepiej została oceniona atrakcyjność inwestycyjna w zakresie działalności usługowej.

Problemem społecznym obszaru jest wysokie bezrobocie. Specyfiką Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia jest to, że bezrobociem bardziej obciążeni są mieszkańcy powiatu przeworskiego. W powiecie przeworskim osiągnęło pułap 19,2%, natomiast w powiecie rzeszowskim 15,4%. Średnia dla województwa wynosi 16,4% (marzec 2014 r.). Problemem bezrobocia dotknięte są w głównej mierze osoby młode - do 35 roku życia. Wyróżniającą się liczebnie grupą bezrobotnych są osoby nie posiadające kwalifikacji. Mimo intensywnych działań publicznych służb zatrudnienia w zakresie aktywizacji zawodowej i przedsiębiorczości, wciąż liczba przedsiębiorstw w stosunku do liczby mieszkańców jest niska.

Rynek pracy nie gwarantuje wysokich zarobków – przynajmniej z punktu widzenia statystyk GUS. Przeciętne wynagrodzenie brutto w 2012 roku w powiecie przeworskim (2.859 zł) i rzeszowskim (2.037 zł) jest zdecydowanie niższe niż średnia zarówno krajowa, jak i dla województwa podkarpackiego (3.152 zł). Przy tej okazji można wspomnieć, że w regionie zarabia się jedynie 84,2 % średniej krajowej, wynoszącej 3.744,38 zł.

Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej pokazuje rzeczywistą skalę problemów społecznych na danym obszarze. W 2012 roku w województwie podkarpackim 11% ogółu mieszkańców zamieszkiwało gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej. W skali Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia największy odsetek osób korzystających z pomocy społecznej odnotowano w gminie Adamówka (27,8%) oraz Jawornik Polski (23,4%). Skala potrzeb i problemów społecznych jest bardzo wysoka. Najlepsza sytuacja pod tym względem jest w mieście Przeworsk (6,5%).

Atutem PDOW jest dobre skomunikowanie - zarówno drogowe jak i kolejowe. Dostęp do mediów (gaz, woda, kanalizacja) jest zróżnicowany, lepszy na obszarach miejskich PDOW.

Niska aktywność mieszkańców w zakresie przedsiębiorczości rekompensowana jest dość wysoką aktywnością obywatelską. Dynamicznie rośnie liczba organizacji pozarządowych (społecznych). Mieszkańcy powiatu przeworskiego i rzeszowskiego wykazują wyższą (niż średnia wojewódzka i krajowa) aktywność w zakresie frekwencji wyborczej w wyborach samorządowych, która jest podstawowym wskaźnikiem partycypacji obywatelskiej.

Dochody budżetowe samorządów PDOW są bardzo zróżnicowane. W 2012 roku w przeliczeniu na mieszkańca najwyższy dochód budżetowy osiągnęła gmina Sieniawa (3.840 zł), Adamówka (3.342 zł) oraz miasto Dynów (3.093 zł). Najniższy gmina wiejska

Przeworsk (2.263 zł). Mimo, że dochody samorządów PDOW rosną z roku na rok, a tym samym wydatki, to ich poziom względem średniej wojewódzkiej i krajowej jest niski.

Atutem PDOW jest bogate dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe. Rdzeniem oferty turystycznej PDOW jest Przeworska Kolej Dojazdowa pierwotnie funkcjonująca pod nazwą: Wąskotorowa Kolej Lokalna Przeworsk – Dynów. Jest to linia kolejowa łącząca Przeworsk i Dynów, biegnąca doliną rzeki Mleczki. Niewątpliwą atrakcją terenów PDOW jest możliwość uprawiania turystyki aktywnej. W mieście Przeworsk ulokowana jest większość miejsc noclegowych na obszarze PDOW i to jest miejsce kumulacji ruchu turystycznego obszaru. PDOW posiada niewątpliwie potencjał turystyczny, jednakże nie jest on w pełni wykorzystywany. Taka sytuacja wymaga od samorządów wysiłku inwestycyjnego nakierowanego na uatrakcyjnienie pobytu dla turystów, tym samym stymulując sektor biznesu do zwieszania liczby miejsc noclegowych.

Przeworsk i Dynów to ważne ośrodki edukacyjne na poziomie podstawowym. Najwyższy współczynnik skolaryzacji odnotowuje gmina miejska Przeworsk, a najniższy gmina wiejska Przeworsk. Współczynnik skolaryzacji przekraczający 100% wykazuje również gmina miejska Dynów (przy niskim współczynniku gminy wiejskiej Dynów). Analizując wskaźniki edukacji na terenie PDOW znamienne jest, że pomimo tego, iż uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych osiągają niższe wyniki kształcenia w porównaniu do średniej województwa, sprawdzane w testach szóstoklasisty i w egzaminach gimnazjalnych, to na poziomie szkolnictwa ponadgimnazjalnego wyniki kształcenia przewyższają średnią województwa.

6.2.2 Bariery w rozwoju społeczno-gospodarczym

Obszar funkcjonalny wg KPZK to zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia cechuje się nadal znaczną prężnością demograficzną i to głównie w zakresie przyrostu naturalnego. Posiada też znaczący udział w kształtowaniu sytuacji ludnościowej regionu. Jednocześnie obszar ten jest słabo zurbanizowany. Do głównych potencjałów PDOW należą:

- Korzystane tendencje demograficzne;
- Wysoka aktywność obywatelska - wysoka frekwencja w wyborach samorządowych;
- Bogate dziedzictwo przyrodnicze (parki krajobrazowe) i kulturowe (zespoły parkowo-pałacowe, drewniane budownictwo sakralne);

- Wyższy poziom bezpieczeństwa (wyższa wykrywalność przestępstw w porównaniu do średniej krajowej);
- Dobra baza edukacyjna.

Jednocześnie PDOW boryka się z wieloma problemami społecznymi i gospodarczymi. Zła sytuacja społeczno-gospodarcza powiatu wynika z:

- Wieloletnich zaniedbań w dziedzinie infrastruktury;
- Rolniczego charakter obszaru - rozdrobniona struktura rolna;
- Zamknięcie granicy z Ukrainą.

Jednakże w perspektywie kilku najbliższych lat bardzo dużym bodźcem dla rozwoju gospodarczego obszaru będzie oddanie do użytkowania odcinka Autostrady A4.

Poniżej przedstawiono drzewo problemów PDOW. Obszar charakteryzuje się przede wszystkim słabą kondycją finansową samorządów, i tym samym możliwości inwestycyjne gmin. Gminy PDOW znajdują się na tzw. ścianie wschodniej charakteryzującą się niską atrakcyjnością inwestycyjną. Okolicznością pozytywna jest to, że gminy PDOW w coraz większym stopniu postrzegają współpracę samorządów jako główny warunek poprawy jakości życia mieszkańców.

Zestawienie 23 Drzewo problemów PDOW

Okoliczności generujące bariery rozwojowe				
Niska atrakcyjność inwestycyjna	Niski wskaźnik przedsiębiorczości	Niska gęstość zaludnienia	Bliskość Rzeszowa - jako ośrodka świadczącego usługi społeczne	Likwidacja wielu zakładów pracy

Bariery rozwojowe				
Niskie dochody budżetowe samorządów	Kurczący się rynek pracy	Słabo rozwijające się budownictwo mieszkaniowe	Wysoka stopa bezrobocia	Brak inwestorów tworzących miejsca pracy

Negatywne konsekwencje występujących barier rozwojowych				
Niska jakość infrastruktury społecznej	Niskie wydatki na inwestycje	Migracje "za pracą"	Stagnacja gospodarcza	Marginalizacja turystyki jako obszaru rozwoju

Źródło: opracowanie własne

Na szczególną uwagę w kontekście problemów rozwojowych PDOW zasługuje brak wystarczających środków finansowych, z możliwością przekazania na inwestycje. Duże znaczenie mają również czynniki makroekonomiczne (kryzys gospodarczy) oraz polityka Państwa wobec samorządów: wysokie podatki, przekazywanie zadań na samorządy bez zagwarantowania środków finansowych. Powoduje to, że samorządy nie mogą rozwijać się zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców.

7. Formularz wywiadu pogłębionego

Scenariusz wywiadu pogłębionego
PDOW – Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia

Część ogólna

1.	Jak się Pani/Panu wydaje, załatwienie których z niżej wymienionych spraw będzie miało największy wpływ na rozwój samorządu w okresie najbliższych 5 – 10 lat?	1 – 22
skala ocen: *1. bardzo duże znaczenie; 2. duże znaczenie; 3 średnio ważne; 4 małe znaczenie; 5. nie ma znaczenia*		

lepszy dostęp do usług służby zdrowia	1	2	3	4	5	1.
poprawa czystości ulic	1	2	3	4	5	2.
lepsza współpraca gmin Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia	1	2	3	4	5	3.
unowocześnienie obiektów handlowych	1	2	3	4	5	4.
powstanie miejsc zabaw dla dzieci i młodzieży	1	2	3	4	5	5.
rozwój budownictwa mieszkaniowego	1	2	3	4	5	6.
poprawa funkcjonowania komunikacji publicznej	1	2	3	4	5	7.
poprawa działalności administracji domów i osiedli	1	2	3	4	5	8.
rozwój ośrodków sportu i rekreacji – wypoczynku	1	2	3	4	5	9.
poprawa stanu dróg w powiecie/mieście/gminie	1	2	3	4	5	10.
stworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości	1	2	3	4	5	11.
wspólna strategia rozwoju Przeworska i pozostałych gmin PDOW	1	2	3	4	5	12.
lepsze wykorzystanie atutów powiatu / miasta / gminy	1	2	3	4	5	13.
rozwój oferty imprez kulturalnych i rozrywkowych dla mieszkańców	1	2	3	4	5	14.
poprawa stanu bezpieczeństwa mieszkańców i ich majątku	1	2	3	4	5	15.
poprawa warunków nauki i lepsze wyposażenie szkół	1	2	3	4	5	16.
wykorzystanie potencjału turystycznego dla rozwoju lokalnego	1	2	3	4	5	17.
ściągnięcie nowych inwestorów tworzących miejsca pracy	1	2	3	4	5	18.
uznanie wiodącej roli Przeworska w ramach PDOW	1	2	3	4	5	19.
pomoc społeczna dla najbiedniejszych grup mieszkańców	1	2	3	4	5	20.
poprawa dostępu do sieci instalacji (gazowej, kanalizacji, wodociągów)	1	2	3	4	5	21.

zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych	1	2	3	4	5	22.

Część szczegółowa

2.	Jak by Pani/Pan oceniła/ocenił następujące elementy charakteryzujące ofertę turystyczną Pani/Pana samorządu?	23 – 38
skala ocen: *1. bardzo źle; 2. źle; 3. średnio; 4. dobrze; 5. bardzo dobrze*		

ogólnie - jakość oferty turystycznej	1	2	3	4	5	23.
liczbę organizacji pozarządowych działających w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa	1	2	3	4	5	24.
stan techniczny obiektów turystycznych (noclegowych, gastronomicznych)	1	2	3	4	5	25.
zainteresowanie turystów atrakcjami	1	2	3	4	5	26.
promocja oferowanych produktów turystycznych	1	2	3	4	5	27.
jakość oferowanych miejsc noclegowych	1	2	3	4	5	28.
współpraca administracji publicznej z podmiotami turystycznymi	1	2	3	4	5	29.
liczba produktów (osobliwości) turystycznych	1	2	3	4	5	30.
współpraca samorządu z organizacjami pozarządowymi w zakresie turystyki i krajoznawstwa	1	2	3	4	5	31.
jakość oferowanych usług gastronomicznych	1	2	3	4	5	32.
wykorzystanie dziedzictwa przyrodniczego dla rozwoju turystyki	1	2	3	4	5	33.
atrakcyjność oferty turystycznej dla obcokrajowców	1	2	3	4	5	34.
możliwość dojazdu turystów	1	2	3	4	5	35.
współpracę gmin PDOW w organizacji przedsięwzięć dla turystów	1	2	3	4	5	36.
dostępność informacji turystycznej	1	2	3	4	5	37.
kolej wąskotorowa Przeworsk-Dynów	1	2	3	4	5	38.

Komentarze i uwagi do tego pytania (obligatoryjnie zweryfikować wskazania maksymalne i minimalne)

3.	Czy Pani/Pana zdaniem można poprawić jakość oferty turystycznej w waszym mieście/gminie? ◉ **Tak** ○ **Nie**	39
Jakie elementy decydują o jakości oferty turystycznej?		

4.	Proszę przedstawić charakterystykę oraz subiektywną ocenę powiązań funkcjonalnych PDOW z punktu widzenia samorządu, który/ą Pani / Pan reprezentuje oraz PDOW jako całości (z odniesieniem do miasta Przeworsk)	40

Kontekst jednostkowy samorządu	*Kontekst Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia*
Rynek pracy. Miejsca pracy, zatrudnienia mieszkańców, wymagania rynku pracy, dostępność ofert pracy, możliwość podjęcia zatrudnienia z uwzględnieniem możliwości dojazdu komunikacją publiczną	
Kultura. Korzystanie z usług kulturalnych, imprez, wydarzeń kulturalnych, korzystania z ofert domów/ośrodków kultury, dostęp do kultury wyższej (koncerty gwiazd, filharmonia itp.)	
Konsumpcja. Zakupy, obiekty gastronomiczne, centra handlowe-usługowe, galerie handlowe	

Spędzanie wolnego czasu przez mieszkańców, atrakcje kulturalne, sportowe, rozrywka	
Edukacja, nauka, formalna i poza formalna (edukacja dla dorosłych), kursy dokształcające, przedszkola, szkoły (podstawowe, gimnazja, ponadgimnazjalne), uczelnie wyższe	
Komunikacja. Formy transportu (przemieszczania się), możliwości jakie daje komunikacja publiczna	
Pomoc społeczna, specjalistyczne usługi społeczne dla osób wymagających wsparcia (bieda, niepełnosprawność, bezrobocie), wsparcie seniorów	
Opieka zdrowotna. Dostęp do usług medycznych (szpitale, kliniki, przychodnie, gabinety specjalistyczne, lekarz rodzinny)	

5.	Proszę podać trzy najważniejsze cele (kierunki) rozwoju współpracy w zakresie turystyki (oferty turystycznej) w Pani/Pana samorządzie ?	41
w pierwszej kolejności:		
w drugiej kolejności:		
po trzecie:		

6.	Jakie najważniejsze zadania należy podjąć, aby to osiągnąć?	42
w pierwszej kolejności:		
w drugiej kolejności:		
po trzecie:		

7.	Jakie są najpoważniejsze przeszkody w osiągnięciu tych celów?	43
w pierwszej kolejności:		
w drugiej kolejności:		
po trzecie:		

8.	Jakie Pani/Pana zdaniem istnieją możliwości współpracy w dziedzinie turystyki wszystkich gmin Przeworsko-Dynowskiego Obszaru Wsparcia ?	44

9.	Co może być przeszkodą w takiej współpracy?	45

10.	Czy turystyka jest ważnym priorytetem polityki lokalnej prowadzonej przez samorząd Pani / Pana miasta / gminy? Czy w tym zakresie można zauważyć w ostatnich 10 latach jakieś zmiany (tj. spadek lub wzrost znaczenia turystyki wyrażony poprzez jakieś konkretne działania)	46

11.	Czy uważa Pani/Pan, że integracja zarządzania w dziedzinie turystyki w obrębie PDOW przyniosłaby korzyści dla turystów? Jakie byłby korzyści, a jakie mankamenty takiego rozwiązania?	47

12.	Czy patrząc na PDOW jako całość może Pani / Pan wskazać jakieś kluczowe, unikatowe, wyróżniające produkty turystyczne? *Produkt turystyczny: rzecz (przewodniki, mapy), usługi (transport, noclegi), wydarzenia, imprezy, obiekt, szlak, obszar, który może w przyszłości magnesem, elementem atrakcyjności turystycznej*	48

Spis tabel

Tabela 1 Liczba sołectw dla poszczególnych gmin PDOW 12
Tabela 2 Środowisko przyrodnicze na obszarze PDOW stan na 2013 r. 23
Tabela 3 Przyrost/ spadek liczby ludności w porównaniu do 2000 roku. 30
Tabela 4. Saldo migracji w PDOW w latach 2002-2012 32
Tabela 5 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w 2013 roku 34
Tabela 6 Prognoza liczby ludności do 2035 roku 34
Tabela 7 Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach w latach 2003-2012 37
Tabela 8 Liczba popełnionych przestępstw względem liczby ludności w 2012 roku – porównanie 38
Tabela 9 Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu oraz mieniu względem liczby ludności w 2012 r. (porównanie) 38
Tabela 10 Wypadki drogowe i ich ofiary w powiecie przeworskim oraz rzeszowskim w latach 2011-2012 39
Tabela 11 Ofiary wypadków w powiecie przeworskim oraz rzeszowskim w latach 2011-2012 - wskaźniki 39
Tabela 12 Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję i prokuraturę w 2012 roku 40
Tabela 13 Zdarzenia odnotowane przez Państwowa Straż Pożarną w Rzeszowie w latach 2011-2013 41
Tabela 14 Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON w latach 2004 - 2013 43
Tabela 15 Wskaźnik przedsiębiorczości w latach 2009 – 2012 44
Tabela 16 Jednostki nowo zarejestrowane i wyrejestrowane na 10 tys. mieszkańców – porównanie za lata 2009 - 2012 45
Tabela 17 Podmioty gospodarki narodowej (sektor prywatny) PDOW wg sekcji PKD 2007, stan na 2013 r. 47
Tabela 18 Liczba podmiotów gospodarczych ze względu na liczbę zatrudnionych w 2013 r. – porównanie 48
Tabela 19 Podmioty gospodarcze według klas wielkości zatrudnienia stan na rok 2013 – porównanie 48
Tabela 20. Liczba osób korzystających z noclegów w PDOW w latach 2004-2012. 51
Tabela 21 Wskaźnik nasycenia bazą turystyczną oraz intensywności ruchu turystycznego – porównanie za 2013 r. 57
Tabela 22 Wskaźniki funkcji turystycznej – porównanie za 2013 r. 59
Tabela 23. Wybrane zabytki w gminach PDOW 60
Tabela 24. Liczba pracujących w latach 2008-2012 – porównanie 71
Tabela 25 Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym ze względu na płeć w latach 2010-2012 [%] 74
Tabela 26. Bezrobotni zarejestrowani wg płci w gminach w latach 2003-2013 75
Tabela 27 Bezrobotni według wieku 2011 – 2013 – porównanie 76
Tabela 28 Bezrobotni zarejestrowani wg okresu pozostawania bez zatrudnienia w powiatach w latach 2011-2013 77
Tabela 29 Bezrobotni według miejsca zamieszkania w latach 2011 – 2013 79
Tabela 30. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w latach 2010-2012 [%] 79
Tabela 31. Aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu w roku 2012 [zł] 80
Tabela 32. Wydatki oraz liczba osób, które otrzymały dofinansowanie na podejmowanie działalności gospodarczej 81
Tabela 33. Wydatki oraz liczba osób objętych działaniami w ramach refundacji kosztów wyposażenia stanowisk pracy 81
Tabela 34. Miesięczne wynagrodzenia brutto w powiatach przeworskim oraz rzeszowskim w latach 2002-2012 [zł] 82
Tabela 35 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100) w latach 2002-2012[%] 82
Tabela 36 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej 2008 – 2012 83
Tabela 37 Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej w ludności 2008 – 2012 [%] 84
Tabela 38 Apteki, przychodnie i porady lekarskie – stan na 2012 rok 85
Tabela 39. Liczba przedszkoli i punktów przedszkolnych w gminach PDOW 86

Tabela 40. Współczynnik skolaryzacji dla szkół podstawowych w gminach PDOW w latach 2006-2012. 88
Tabela 41. Współczynnik skolaryzacji dla szkół gimnazjalnych na terenie PDOW w latach 2006-2012 90
Tabela 42. Wyniki testu szóstoklasisty w gminach PDOW z 2013 r. 91
Tabela 43. Wyniki testu gimnazjalnego w gminach PDOW z 2013 r. 92
Tabela 44. Szkoły ponadgimnazjalne i profile kształcenia w PDOW 94
Tabela 45 Wskaźniki biblioteczne dla gmin PDOW w 2012 r. 98
Tabela 46. Liczba klubów sportowych i kadry trenersko-instruktorskiej w gminach PDOW w latach 2008-2012. 100
Tabela 47 Długość sieci – stan na 2012 rok w km 102
Tabela 48 Korzystający z instalacji w % ogółu ludności – stan na 2012 rok 103
Tabela 49 Zużycie na jednego korzystającego w 2012 roku 104
Tabela 50 Budynki mieszkalne w gminie –stan na 2012 rok 106
Tabela 51 Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno – sanitarną w 2012 107
Tabela 52 Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w 2012 roku – porównanie 109
Tabela 53 Wskaźnik przedsiębiorczości oraz aktywność obywatelska w organizacjach w 2013 roku 111
Tabela 54 Frekwencja w wyborach samorządowych do rad gmin, miast, powiatów,; sejmików w 2010 r. i 2006 r. 112
Tabela 55 Frekwencja w wyborach samorządowych do rad gmin w 2010 r. i 2006 r 112
Tabela 56 Dochody samorządów na mieszkańca w latach 2007 – 2012 114
Tabela 57 Dochody ogólne a dochody własne samorządów PDOW w 2012 roku 115
Tabela 58 Wskaźnik przedsiębiorczości a dochody własne samorządów PDOW w 2012 roku 116
Tabela 59 Wydatki samorządów na mieszkańca w latach 2007 – 2012 117
Tabela 60 Wydatki samorządów PDOW w relacji do wydatków inwestycyjnych w 2012 r. [zł] 119
Tabela 61 Porównanie obszarów funkcjonalnych 123
Tabela 62 Podstawowe dane dla obszarów funkcjonalnych 124
Tabela 63 Obszary funkcjonalne – wskaźniki dot. przedsiębiorczości, stan na 2012 rok 125
Tabela 64 Schematy powiązań funkcjonalnych ramach PDOW 132
Tabela 65 Powiązania funkcjonalne PDOW – główne miejsca korzystania z usług dla mieszkańców PDOW 134
Tabela 66 Powiązania funkcjonalne PDOW – główne miejsca korzystania z usług dla mieszkańców PDOW 135
Tabela 67 Elementy decydujące, o jakości oferty turystycznej 138
Tabela 68 Ocena oferty turystycznej samorządów PDOW 142
Tabela 69 Kierunki rozwoju, zadania i bariery w rozwoju turystyki w samorządach PDOW 144
Tabela 70 Możliwości i bariery we współpracy gmin w ramach PDOW 149

Spis zestawień

Zestawienie 1 Schemat prowadzenia analizy diagnostycznej w ramach opracowania 7
Zestawienie 2 Liczba mieszkańców w gminach PDOW w roku 2013 27
Zestawienie 3 Liczba mieszkańców PDOW w latach 1995-2013 28
Zestawienie 4 Liczba mieszkańców PDOW w latach 2002-2012 z uwzględnieniem podziału na płeć 29
Zestawienie 5 Dynamika przyrostu naturalnego w PDOW w latach 2001-2013 31
Zestawienie 6 Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w latach 2002-2012 33
Zestawienie 7 Podmioty w REGON i osoby prowadzące działalność gospodarczą w latach 2000-2013 42

Zestawienie 8 Podmioty w rejestrze REGON – zarejestrowane i zlikwidowane na obszarze PDOW 2009 -2013 46
Zestawienie 9 Turyści zagraniczni w powiecie rzeszowskim i przeworskim 52
Zestawienie 10 Pracujący według płci w PDOW w latach 2008 – 2012 72
Zestawienie 11 Liczba uczniów oraz absolwentów szkół podstawowych na terenie PDOW w latach 2003-2013 87
Zestawienie 12 Liczba uczniów oraz absolwentów w szkołach gimnazjalnych na terenie PDOW w latach 2003-2012. 89
Zestawienie 13 Liczba uczniów oraz absolwentów szkół ogólnokształcących na terenie PDOW w latach 2005-2012 93
Zestawienie 14 Uczniowie przystępujący do matury i otrzymujący świadectwo dojrzałości na terenie PDOW (2007-2012) 94
Zestawienie 15 Liczba osób uprawiających sport w PDOW ogółem i do lat 18 (2008-2012) 101
Zestawienie 16 Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w gminach PDOW w latach 1995 - 2013 108
Zestawienie 17 Liczba organizacji pozarządowych 110
Zestawienie 18 Dochody samorządów PDOW w 2012 roku w tys. zł. 113
Zestawienie 19 Wydatki samorządów PDOW w 2012 roku w zł. 118
Zestawienie 20 Determinanty powiązań funkcjonalnych w ramach PDOW 131
Zestawienie 21 Priorytety rozwojowe samorządów PDOW w perspektywie 5-10 lat (bardzo duże i duże znaczenie) 148
Zestawienie 22 Mniej istotne kierunki rozwoju PDOW (odpowiedzi „małe znaczenie" i „nie ma znaczenia") 149
Zestawienie 23 Drzewo problemów PDOW 155

Spis map

Mapa 1 Przeworsko-Dynowski Obszar Wsparcia – mapa poglądowa 21
Mapa 2 Mapa PDOW 25
Mapa 3 Mapa atrakcji turystycznych obszaru 139